Valeria Guțu Romalo

CORECTITUDINE ȘI GREȘEALĂ

Valeria Guțu Romalo

CORECTITUDINE
şi
GREȘEALĂ

(Limba română de azi)

EDITURA ȘTIINȚIFICĂ • BUCUREȘTI, 1972

Coperta şi supracoperta: LADISLAU BRAUN

Cuvînt înainte

Consacrată *limbii române actuale*, lucrarea de față se include în seria, destul de bine reprezentată în ultimii ani, a cercetărilor privind *„cultivarea limbii"*.

Avînd acest profil, materialul pe care-l utilizează aparține unei perioade foarte recente — cele mai multe fapte au fost înregistrate în ultimii doi ani, 1969-1970 — și ilustrează *aspectul scris*, reprezentat, în majoritatea cazurilor, prin cîteva publicații periodice (ziare și reviste de largă circulație), și *aspectul vorbit* al limbii l i t e r a r e actuale, așa cum o auzim la emisiunile de televiziune și radio, la consfătuiri și conferințe și în alte ocazii similare.

Ca orice lucrare de cultivare a limbii, volumul, situîndu-se pe poziția limbii literare, insistă asupra greșelilor, căutînd însă să nu se limiteze la constatarea și condamnarea lor, în urma confruntării cu normele limbii literare. În cele mai multe cazuri s-a încercat e x p l i c a r e a lor: explicarea greșelii prin raportarea la normele limbii literare, dar și explicarea cauzelor care au făcut posibilă apariția greșelii, a factorilor care facilitează răspîndirea ei.

Dintre faptele discutate unele nu au fost semnalate pînă acum, altele însă reprezintă ilustrări ale unor fenomene despre care s-a mai scris; acestea din urmă, tocmai prin răspîndirea lor, se relevă ca fiind mai generale și deci mai importante. Unele constituie greșeli curente, altele pun în evidență anumite preferințe ale limbii actuale.

Dacă observațiile privesc limba actuală, explicațiile, situarea faptelor în evoluția limbii, implică uneori referirea la epoci anterioare. În cele mai multe cazuri însă, explicațiile, ca și descrierea, nu depășesc cadrul limbii contemporane, deoarece greșelile își găsesc motivarea în sistem.

Observarea utilizării limbii actuale scoate în evidență anumite preferințe care configurează specificul ei, iar situarea în sistem a faptelor sugerează anumite direcții de dezvoltare.

Semnalarea diferitelor categorii de fapte înregistrate încearcă să atragă atenția cititorilor asupra modului cum se exprimă, iar explicațiile se dau din convingerea că numai prin înțelegere se poate asigura evitarea greșelilor.

Lucrarea oferă nespecialiștilor o imagine despre mecanismul de funcționare a limbii dînd, totodată, răspuns la unele probleme pe care li le pune întrebuințarea ei. Specialiștilor li se adresează atît prin observații și interpretări proprii, cît și prin materialul nou pe care îl pune la dispoziție.

Abrevieri

DLRM	*Dicționarul limbii române moderne*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1958
GL	*Gazeta literară*
Informația	*Informația Bucureștiului*. Ziar al Comitetului municipal al PCR și al Consiliului popular al municipiului București
Radio	emisiune radiofonică
RL	*România liberă*. Cotidianul Consiliului național al Frontului unității socialiste
Săptămîna	*Săptămîna culturală a Capitalei*
SMFC	*Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, vol. I (1959), II (1960), III (1962), IV (1967), V (1969)
TV	emisiune de televiziune
adj.	adjectiv
adv.	adverb
engl.	englez
fr.	francez
germ.	german
lat.	latin
pl.	plural
pron.	pronume
sg.	singular
sl.	slav
subst.	substantiv

Notă.

Abrevierea titlului unei publicații — GL, de exemplu (sau titlul publicației, *Scînteia)* — este urmată de indicația anului — 1969 —, a numărului — 8274 —, a paginii și a coloanei

— 2/3, —, unde apare faptul comentat. Referirea la volume se face indicînd autorul, titlul, anul apariției și pagina.

După abrevierile TV sau Radio se indică data înregistrării faptului și, în unele cazuri, titlul emisiunii: TV 17 II 1970, Căminul, de pildă.

Semne convenționale

*	precedă o construcție sau o formație lexicală neatestată
< >	exprimă raportul de evoluție între două elemente lingvistice; orientarea vîrfului unghiului indică sensul evoluției: vîrful e orientat către termenul mai nou — *mînu* > *mînă* se citește „*mînu* devine *mînă*, de exemplu)
→	exprimă un raport derivativ, vîrful săgeții indicînd rezultatul derivării (*grațios* → *grațiozitate*, de exemplu) sau sensul înlănțuirii semantice
[ ]	marchează adăugirile la textul citat : cuvînt, grup de cuvinte care nu aparțin textului citat
∅	desinența zero

I. CORECTITUDINE ȘI GREȘEALĂ

1. *Corectitudine* și *greșeală* sînt două concepte (și cuvinte) care se asociază pe baza unei relații complexe. Ele reprezintă două concepte care se o p u n unul celuilalt, excluzîndu-se într-o situație dată: ce e corect nu este greșit, iar ce e greșit nu poate fi corect — un lucru, un fapt nu poate fi, în același timp, considerat din același unghi, corect și greșit.

Aceste concepte sînt însă și c o r e l a t i v e: greșeala presupune obligatoriu, ca termen de referință, corectitudinea — pentru a aprecia ceva ca g r e ș i t trebuie să putem face raportarea la altceva c o r e c t, iar corectitudinea, la rîndul său, implică posibilitatea de greșeală.

Vorbind de *corectitudine* avem în vedere, în cele mai diverse domenii, c o n f o r m i t a t e a cu anumite **r e g u l i**, respectarea regulilor specifice domeniului dat.

Prin opoziție, *greșeala (incorectitudinea, abaterea)* reprezintă încălcarea, nerespectarea acestor reguli.

Prezentat și înțeles în această formă schematică raportul „corectitudine — greșeală" pare a oferi o fundamentare clară, neechivocă pentru aprecieri categorice, pentru separarea netă a lucrurilor și fenomenelor în *corecte* și *greșite*.

Prin experiență și maturizare, în diverse domenii, oamenii ajung să accepte că lucrurile nu sînt totdeauna „albe" sau „negre", ci că mai pot fi și „gri" — că pot fi „albe", dacă le vedem luminate, dar „negre" dacă le percepem pe întuneric. În aprecierea faptului de limbă, vorbitorul rămîne însă, în general, intran-

sigent: nu admite nici un fel de nuanțe, nu acceptă considerarea din unghiuri diferite. Nu-l satisfac — mai ales cînd le cere unui lingvist, unui „specialist“ al domeniului — decît aprecierile tranșante „așa“ sau „altfel“, „corect“ sau „incorect“. Elocventă pentru această atitudine, curentă, este fraza cu care unul dintre corespondenții emisiunii de limbă și literatură de la radio își încheia scrisoarea: „Vă rămîn îndatorat dacă răspunsul ce mi-l veți trimite va fi *clar*, fără laturi interpretative“. Cum, în multe cazuri, lingvistul nu poate face față acestei exigențe fiind obligat să introducă exasperantele „laturi interpretative“, consultațiile lingvistice lasă adeseori pe corespondent, ascultător etc., nemulțumit. Iar vina nu este totdeauna numai a lingvistului. O parte din vină o poartă și faptele, limba.

2. Toată lumea, atît lingviștii cît și vorbitorii nelingviști, admite că **limba** presupune (alături de un număr de cuvinte) un *ansamblu de reguli*, a căror aplicare conduce la realizarea comunicării, și că încălcarea acestor reguli este sursa greșelilor.

Înțeleasă astfel *limba* seamănă foarte bine cu un joc, de cărți, de table, de șah (un mare lingvist a comparat limba cu jocul de șah, făcînd, pe baza acestei analogii, remarcabile observații referitoare la limbă). În orice joc, mai simplu sau mai complicat, joacă corect cel care respectă regulile jocului. Face greșeli cel care încalcă — din necunoaștere sau cu voință — aceste reguli. Dar face greșeli și cel care nu își dă seama de t o a t e posibilitățile implicate de aplicarea unei reguli sau a unei serii de reguli (care pot să interfereze în diverse moduri conducînd la rezultate dife-

rite) și care, ca urmare, nu alege „soluția", „calea", „mișcarea," „combinația" cea mai eficace la un moment dat. Evident, varietatea posibilităților de greșeală este cu atît mai largă cu cît un joc presupune un număr mai mare de reguli.

Or, limba este un „joc" cu foarte multe reguli și se deosebește de multe jocuri prin particularitatea că aceste reguli n u sînt imuabile, nu sînt fixate o dată pentru totdeauna. Limba e un fenomen foarte complex și un fenomen istoric, un fenomen susceptibil de evoluție, de schimbare.

3. Complexitatea limbii derivă din faptul că reprezintă un **sistem** care înglobează un număr imens de elemente, iar acestea se organizează și funcționează pe baza relațiilor, variate și complicate, care se stabilesc între ele.

Diversele discipline lingvistice — fonetică, fonologie, gramatică, lexicologie —, care se ocupă de anumite aspecte ale limbii, de anumite componente ale ei, au apărut din dificultatea de a aborda global fenomenul și de a-l cuprinde destul de detaliat și de profund.

Dar limba reprezintă un fenomen extrem de complex nu numai prin s t r u c t u r a sa internă — prin numărul și varietatea elementelor și regulilor pe care le cuprinde —, ci și prin modul de funcționare, prin modalitățile mai mult sau mai puțin diferite în care se realizează comunicarea în diverse situații.

Utilizată în cadrul unei colectivități largi, ca mijloc de comunicare a unui popor, a unei națiuni limba se diversifică în variante, în sisteme mai mult

sau mai puțin deosebite, fiecare variantă fiind proprie unui anumit grup.

Procesul de diversificare se produce în două planuri: în plan „orizontal", dezvoltîndu-se diferențierile regionale, creîndu-se *graiurile* și *dialectele*, și în plan „vertical", diferențiindu-se limbajele diferitelor grupuri sociale și profesionale: limba literară, limba familiară, „de toate zilele", limbajele tehnice, specifice diferitelor domenii de activitate, argoul, jargonul etc.

Aceste sisteme „secundare" realizează același sistem fundamental — limba respectivă. Existența sistemului fundamental asigură realizarea funcției de comunicare de la un sistem secundar la altul în relațiile dintre diferitele colectivități în interiorul unui organism social unic.

Ca variante ale aceluiași sistem fundamental, sistemele secundare nu sînt unități autonome și impenetrabile. Cele două serii de sisteme secundare se suprapun și se întrepătrund, alcătuind o rețea extrem de complicată, care constituie v i a ț a lingvistică a comunității, a statului sau a poporului respectiv.

4. Un rol deosebit de important în sistemul lingvistic al unui stat are, cel puțin în epoca actuală, **limba literară,** ipostaza „cea mai îngrijită a limbii întregului popor" și care se opune — prin caracterul său unitar, unic pentru tot teritoriul în limitele căruia se întrebuințează — vorbirii familiare și graiurilor, variantelor regionale.

Aspectul îngrijit și unitar, trăsătură specifică limbii literare, derivă din caracterul ei n o r m a t.

Normele limbii literare se creează prin *selectare*, pornind de la totalitatea mijloacelor și posibilităților de expresie ale unei limbi în diversele ei realizări. În urma unui proces complex, adeseori foarte îndelungat, norma limbii literare se creează acceptînd anumite elemente ale limbii date, dar excluzînd, îndepărtînd altele. Așa, de exemplu, limba română dispune de o destul de mare varietate de mijloace pentru introducerea propozițiilor atributive. Ca elemente de relație se folosesc conjuncții, adverbe, pronume relative și elementul *de* (considerat tot pronume relativ).

Limba literară admite toate aceste posibilități cu excepția ultimei. Se poate spune *Copilul care se joacă*, *Momentul cînd a înțeles*, *Locul unde a copilărit*, *Vestea că s-a întors*, dar e considerată neliterară construcția *Omul de a venit aseară*.

Normele limbii literare de azi exclud de asemenea așa-numitele forme iotacizate (*eu*) *văz*, *crez*, *viu* ale verbelor *a vedea*, *a crede*, *a veni*.

Aceste norme sînt consemnate în lucrări speciale, care au rolul de a le face cunoscute, de a le propaga. Așa sînt unele gramatici cu caracter normativ, îndreptarele ortografice și ortoepice și dicționarele, care indică „regulile", faptele admise de limba literară[1]. În virtutea acestor norme, care reprezintă „corectitudinea", sînt condamnate și combătute ca incorecte anumite pronunțări, cuvinte, construcții, posibile și

[1] Principalele lucrări normative care se pot consulta pentru limba actuală sînt: *Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație*, Editura Academiei R.S.R., București, 1965, *Gramatica limbii române*, Editura Academiei R.P.R., București, 1963, *Dicționarul limbii române moderne*, Editura Academiei R.P.R., București, 1958.

admise în alte condiții, în vorbirea „de acasă", în conversația de toate zilele, dar care devin supărătoare într-o exprimare îngrijită, depășind cadrul familiar sau strict particular, deci în ocazii oficiale, oarecum solemne.

În genere, normele limbii literare evoluează în sensul obținerii prin selectare tot mai strictă a unei unități și unicități riguroase, care se pot realiza numai prin reducerea variantelor. Lucrările cu caracter normativ apărute în ultimii 10 ani acționează toate în acest sens prin recomandarea, în cazurile în care există mai multe variante — fonetice, morfologice etc. —, a uneia și prin condamnarea celorlalte. Așa de exemplu, dintre formele *brazi* și *braji*, *cruzi* și *cruji*, *boli* și *boale*, *coli* și *coale*, *chibrituri* și *chibrite* se recomandă primele, considerate ca literare.

Etapa în care un popor, o națiune, ajunge să aibă o limbă unitară, cu norme precizate și codificate, reprezintă însă etapa de maturitate a variantei literare, rezultat al unui îndelungat proces de dezvoltare, de prelucrare. Limba literară este un fenomen istoric, apare la un moment dat în istoria unui popor, pentru ca apoi să se contureze și să se precizeze treptat, îmbogățindu-și conținutul, cuprinzînd tot mai multe domenii de activitate, fiind însușită și utilizată de un număr mereu mai mare de vorbitori, ceea ce face să se vorbească de o perioadă de formare a limbii literare (cînd nu există încă norme unice), de consolidarea ei, de răspîndirea, extinderea și, eventual, în condiții determinate, de dispariția ei.

Un exemplu de limbă literară care a parcurs toate aceste faze oferă latina clasică, care după o lungă perioadă de evoluție și după un apogeu strălucit devine, în urma dezmembrării imperiului roman o

limbă moartă, menţinută artificial cîtva timp, ca limbă de stat, ca mijloc de comunicare ştiinţifică, pentru a fi apoi total abandonată, conservîndu-se doar ca limbă de cult în biserica catolică.

Apariţia şi evoluţia aspectului literar al unei limbi sînt strîns legate şi direct condiţionate de istoria poporului care o vorbeşte.

Un moment important în formarea limbii literare îl constituie apariţia scrisului; textele fixează şi vehiculează de la o regiune la alta o anumită exprimare şi fac posibilă crearea unei tradiţii. În formarea limbii române literare un rol foarte important au avut *tipăriturile coresiene*, care au purtat în toate colţurile ţării graiul muntenesc, conferindu-i prestigiul textului tipărit şi obişnuind pe românii din diverse regiuni, vorbind diverse graiuri, cu particularităţile graiului muntenesc.

O deosebită importanţă au, în evoluţia limbii literare, dezvoltarea economică şi socială, centralizarea, şi, oarecum paralel, apariţia conştiinţei necesităţii unei limbi unice. În istoria culturii româneşti, primele manifestări de interes faţă de limbă apar la cronicari, care subliniază asemănarea vorbirii românilor din diferite „ţări" sau constată înrudirea frapantă a românei cu latina. Ideea necesităţii unei limbi u n i c e, pe deasupra deosebirilor regionale, apare formulată clar, prima dată, de Simion Ştefan în predoslovia *Noului Testament*, unde se vorbeşte de nevoia de a folosi cuvinte înţelese în cît mai multe regiuni. Problema cultivării şi unităţii limbii a fost dezbătută şi de reprezentanţii Şcolii ardelene. Necesitatea unei limbi literare unitare se impune însă cu toată tăria în secolul al XIX-lea, în perioada luptei pentru Unire, în epoca de formare a naţiunii. Programul

„Daciei literare", revistă în jurul căreia M. Kogălniceanu caută să grupeze pe toți cărturarii români din orice regiune, preconizează crearea unei literaturi naționale, pe baza unei limbi unitare și unice. Această idee este susținută teoretic și de Heliade Rădulescu și realizată de C. Negruzzi, care, la îndemnul celui dintîi, elimină din scrierile sale o parte din elementele moldovenești, înlocuindu-le cu fapte de limbă muntenească. Exemplul său a fost urmat apoi și de alți scriitori. Hotărîtoare pentru unificarea limbii literare pe baza graiului muntenesc a fost Unirea Principatelor și fixarea capitalei statului la București.

Procesul de unificare a limbii literare se realizează în această perioadă paralel cu cel de diferențiere stilistică: se dezvoltă stilul publicistic și stilul științific, pe lîngă cel artistic și administrativ. Totodată, limba română începe să fie obiect de studiu în școli, apare preocuparea față de cultivarea limbii, încep să se elaboreze lucrări cu caracter normativ. Acțiunea de cultivare a limbii literare a căpătat o deosebită amploare în epoca actuală, în care evoluția limbii române se caracterizează, în primul rînd, prin răspîndirea tot mai intensă a aspectului literar în urma atragerii la cultură, pe cele mai diverse căi, a unor mase mereu mai largi de vorbitori. Extinderea limbii literare are drept consecință firească ștergerea, foarte lentă, dar inevitabilă, a deosebirilor dialectale.

5. Complicata structură pe care o reprezintă limba unui popor se modifică în timp; relațiile dintre diversele ei componente și ipostaze, regulile pe care le implică *se schimbă* lent, dar continuu. În orice moment al istoriei unei limbi, în structura ei există zone sta-

bile şi zone instabile, caracterizate prin coexistenţa mai multor elemente care asigură satisfacerea aceleiaşi funcţii, sînt corelate, în virtutea aceleiaşi relaţii cu alt sau alte elemente: prezenţa, în limba actuală, a două forme de genitiv *surori (cartea surorii mele)* şi *sore (cartea sorei mele)*, asociate unei forme unice de nominativ *soră*, reprezintă un asemenea punct instabil. Zonele de instabilitate sînt cele care anunţă schimbarea; aceasta rezultă tocmai din stabilizarea relaţiei prin reducerea unuia (sau unora) din elementele coexistente. Aşa, de exemplu, în limba veche, genitivului *surori* îi corespundeau două forme de nominativ *sor(u)* şi *soră*. Eliminarea formei etimologice *soru* (în limba actuală se mai păstrează numai în combinaţia fixă *soru-mea*, concurată de altfel, în mod evident, de *sora-mea)* a dus la simplificarea şi stabilizarea relaţiei dintre cele două cazuri.

Paradigma acestui substantiv a ajuns să reprezinte din nou o zonă instabilă în structura limbii prin apariţia genitivului *sore-*, care concurează forma mai veche *surori*. Limitele dintre zonele stabile şi cele nestabile sînt deci şi ele în continuă schimbare.

Dacă ne gîndim că o limbă prezintă în orice moment al istoriei sale, alături de zone stabile, numeroase asemenea puncte labile, că limitele dintre zonele stabile şi cele instabile se deplasează continuu, că rezolvarea instabilităţii — care presupune de obicei perioade îndelungate — se face în ritmuri diferite în diversele situaţii, putem înţelege complexitatea evoluţiei lingvistice. Transformarea neîntreruptă a limbii este rezultatul unui proces complicat de evoluţie concomitentă, inegală ca ritm şi amploare, a numeroase zone, mereu altele. Limba realizează astfel, în

recunoscuta ei continuitate și stabilitate, o imperceptibilă, dar neîntreruptă și ineluctabilă schimbare.

Dinamica limbii este determinată din afară — ca urmare a participării limbii la viața socială în toate domeniile și sub toate aspectele — și din interior — consecință a complexității fenomenului lingvistic.

Factorii externi care intervin în evoluția limbii sînt reprezentați de contactul cu alte limbi — contact manifestat sub forma influențelor —, de evoluția gîndirii, de schimbările istorice, de apariția unor obiecte și concepte noi care trebuie exprimate etc. *Determinarea internă* a dezvoltării derivă din modul de organizare și din mecanismul de funcționare a limbii. Locul poziției unor elemente față de altele și al raporturilor în care se înlănțuie determină multe dintre modificările înregistrate de istoria limbii.

6. Orice limbă implicînd un sistem de reguli, folosirea ei este susceptibilă de greșeli, de încălcări ale acestor reguli. **Greșeala, abaterea** reprezintă unul dintre principalele motoare ale dezvoltării limbii. Evoluția limbilor și rolul greșelii în acest proces au fost recunoscute tîrziu, prin introducerea metodei istorico-comparative în cercetarea lingvistică.

Cercetările istorice au arătat importanța greșelii în dezvoltarea limbii. În foarte multe cazuri înnoirile lingvistice, modificările din limbă sînt rezultatul generalizării unor greșeli. Nu se poate pune însă, cum s-a făcut uneori, semnul identității între *greșeală* și *schimbare în limbă, evoluție lingvistică*.

O asemenea identificare ar fi greșită, pe de o parte, pentru că nu orice greșeală se impune: istoria

arată că dintr-un noian de greșeli nu se conservă și nu se extind decît relativ puține, iar pe de altă parte, pentru că nu totdeauna o modificare lingvistică are la origine o greșeală.

Greșeala de limbă poate fi provocată de cunoașterea insuficientă a unei limbi, de comoditatea vorbitorilor și de analogie.

Primul factor invocat, *cunoașterea insuficientă a unei limbi*, intervine în cazurile în care o limbă dată e vorbită de un străin. Erorile lingvistice de acest fel nu interesează însă evoluția limbii, deoarece, în majoritatea covîrșitoare a cazurilor, nu au șanse de generalizare. Greșeala săvîrșită de un străin constituie adesea un motiv de glumă sau de ironie pentru vorbitorii limbii date, care rămîn refractari față de greșeală. Extinderea abaterilor de acest tip presupune un număr foarte mare de oameni care să săvîrșească aceeași abatere, cum se întîmplă, de exemplu, în perioadele de bilingvism. Obișnuința de a iodiza pe *e* la inițiala absolută *(i̯el)* sau la început de silabă, care caracterizează limba română în cadrul limbilor romanice, e explicată ca o adaptare a pronunțării limbii romanice la sistemul de pronunțare slav, adaptare care este rezultatul îndelungatului bilingvism slavo-român.

Comoditatea, legea minimului efort, reprezintă un factor intern de abatere și ca atare de modificare lingvistică, mult mai important. Acest factor se manifestă foarte activ în fonetică și în vocabular. În fonetică, sub forma acomodării, asimilării etc. Astfel, *des-* devine *dez-* prin asimilarea consoanei finale a prefixului la consoana inițială a temei: *dez-(doi)* față de *des-(face)*. În vocabular se manifestă cel mai clar sub formă de elipsă: vorbitorii latinei populare au

redus pe *jecur ficatum*, prin omiterea substantivului și substantivarea adjectivului, la *ficatum* (rom. *ficat*, fr. *foie* etc.); în română, *hîrtia sugativă* a devenit, mai economic, *sugativă*, prin același proces.

În vorbirea actuală întîlnim, de asemenea, elipse — pentru *cooperativă agricolă de producție* se recurge mai des la *cooperativă*, se spune despre cineva că *nu are stare materială*, socotindu-se de asemenea superfluă precizarea: *bună*. Se pot elida și altfel de determinative. Se întîmplă, de pildă, să se renunțe la obiectul direct. În vorbirea neliterară se aude: *mîncarea de ieri mi-a cauzat*, pentru *mi-a făcut rău*, *mi-a cauzat o neplăcere*.

Factorul cel mai important îl constituie însă a n a l o g i a, care reprezintă forma în care se manifestă legea generală de regularizare și de organizare tot mai coerentă a materialului lingvistic în cadrul sistemului unei limbi. Analogia acționează deosebit de puternic în gramatică și mai ales în morfologie, realizînd tendința de simplificare și regularizare a sistemului, de normalizare și de eliminare a excepțiilor, „a faptelor aberante". Prin analogie, verbul *a face*, verb profund neregulat în secolul al XVI-lea, cînd avea rădăcinile: *fac*, *feč-*, *fap(t)*, a devenit verb regulat, înlocuind formele moștenite de perfect *(feciu* etc.) și de participiu trecut *(fapt)* prin formele analogice *făcui* (etc.), *făcut*.

După modelul tipului *rac / raci*, *sac / saci*, *mac/ maci*, *drac / draci* etc., substantivele *copaci*, *bocanci*, cu o formă unică pentru ambele numere, capătă o formă nouă, analogică de singular *copac*, *bocanc*, integrîndu-se sistemului limbii, care cere o netă diferențiere a singularului de plural.

Analogia acționează și în celelalte domenii ale limbii și e cu atît mai eficace, cu cît elementul supus modificării are o frecvență mai mică. Paradigma cea mai neregulată o au cuvintele cel mai des întrebuințate: paradigma lui *a fi* în diferite limbi sau flexiunea pronumelor personale. Marea frecvență a acestora face ca formele lor să fie mereu prezente în mintea vorbitorilor, apărîndu-le astfel de intervențiile analogiei. În cazul cuvintelor frecvente, analogia se realizează mai ușor, dacă cuvîntul are o situație mai izolată în sistemul limbii. În română, de exemplu, vechiul *mîn(u)* (lat. *manus*), păstrat foarte multă vreme (regional și azi), a devenit — deși era foarte frecvent — *mînă* (ca și *sor(u)* > *soră*, *nor(u)* > *noră*), pentru că substantivele feminine terminate în *-u* sau consoană, erau foarte puțin numeroase față de cele terminate în *-ă*.

7. Formarea limbii literare aduce cu sine o lărgire a noțiunii de abatere lingvistică. Ceea ce caracterizează limba literară față de celelalte aspecte ale limbii este — așa cum am arătat — existența *normelor*, care se deosebesc de regulile inerente oricărui sistem lingvistic, prin faptul că se bazează pe o selectare a materialului de care dispune limba dată.

Rigoarea normelor limbii literare transformă în abatere utilizarea formelor, termenilor, construcțiilor populare, regionale care nu au fost cuprinse în aceste norme.

Aceeași acțiune restrictivă exercită normele limbii literare și asupra faptelor lingvistice proprii celorlalte variante sociale ale limbii date. Inserarea în exprimarea literară a unor elemente argotice sau

de jargon constituie, ca şi folosirea unor cuvinte, forme sau construcţii regionale, o abatere, o greşeală, condamnată ca atare de limba literară. O mai mare receptivitate faţă de regionalisme, arhaisme etc. manifestă, în cadrul limbii literare, stilul beletristic: un text de literatură utilizează elementele de acest fel pentru realizarea culorii locale, pentru caracterizarea personajelor, pentru realizarea unui efect artistic etc.

Abatere, din punctul de vedere al limbii literare, reprezintă şi încălcarea normelor prin introducerea elementelor familiare, de limbă vorbită.

Un alt tip de incorectitudine decurge din proprietatea limbii literare de a fi diferenţiată în stiluri, avînd fiecare, pe lîngă un fond lingvistic comun, un număr de elemente specifice. Amestecul de stiluri, folosirea în cadrul unui stil a elementelor altui stil reprezintă o abatere. O exprimare de tipul *Avînd în vedere şi luînd în consideraţie faptele mai sus arătate putem conchide că experienţa a demonstrat presupunerea iniţială*, de exemplu, e incorectă, deoarece într-o expunere ştiinţifică apare o construcţie *(avînd în vedere şi luînd în consideraţie)* specifică stilului administrativ, fapt care dă exprimării un aspect uşor ridicol. De altfel construcţia e şi pleonastică.

Formarea limbii literare (caracterizată tocmai prin rigoarea normelor sale) lărgeşte deci foarte mult sfera conceptului de abatere, care ajunge să cuprindă, pe lîngă încălcările regulilor implicate de sistemul limbii ca atare, nerespectarea, într-un fel sau altul, a normelor proprii acestui aspect al limbii unice a întregului popor.

8. Deşi principala trăsătură specifică a limbii literare o constituie existenţa şi rigoarea normelor şi ten-

dința de a le apăra de orice încălcare, limba literară nu e imuabilă și evoluează, în mare măsură, prin acceptarea la un moment dat, a unora dintre abateri. Evoluția aspectului literar al unei limbi, ca și a limbii în genere, este în mare măsură tributară abaterii lingvistice, dar, cum spuneam înainte, nu poate fi redusă la abatere.

Aspectul literar al unei limbi evoluează prin modificarea normelor și prin împrumut. Contactul cu alte limbi face ca, la un moment dat, o anumită limbă literară să se îmbogățească prin cuvinte și construcții noi, cum s-a întîmplat, de exemplu în cazul limbii române literare, în secolul al XIX-lea, sub influența limbii franceze, sau, în perioada din urmă, sub influența limbii ruse.

Modificarea normelor, factor intern de evoluție a limbii literare, se produce nu numai prin acceptarea, deci recunoașterea ca normale, corecte, a unor foste abateri, dar, cel puțin în anumite perioade, prin modificarea raportului dintre normă și posibilitățile lingvistice pe baza cărora se creează. În faza de formare și de dezvoltare, norma evoluează în sensul îndepărtării, în morfologie și fonetică în special, a variantelor, a formelor sinonimice. Procesul acesta se exemplifică clar în evoluția limbii române literare: așa, de exemplu, dacă în secolul al XIX-lea se admit și *crez* și *cred*, azi nu e literară decît ultima formă, dacă pînă nu demult se foloseau *personaj* și *personagiu*, *pasaj* și *pasagiu*, lucrările cu caracter normativ din ultima vreme resping formele în *-agiu*; se recomandă *dușmán*, *antíc*, *miozótis*, *caractér*, fiind implicit considerate neliterare, deci incorecte din punctul de vedere al limbii literare, variantele de accentuare: *dúșman*, *ántic*, *miozotís*, *carácter*.

Numărul substantivelor cu două variante (în *-ție* și *-țiune)* scade treptat fie prin diferențiere semantică (cf. *fracție / fracțiune, rație / rațiune, reacție / reacțiune, stație / stațiune),* fie prin căderea în desuetudine a uneia dintre ele: nu se mai folosesc azi decît *acțiune, fluctuație,* se manifestă o netă preferință pentru *națiune* și *conjuncție,* se recomandă *propoziție, ficțiune* etc.

Normele limbii literare se pot modifica și prin admiterea unor fapte ale limbii vorbite sau ale graiurilor, care au fost respinse altădată. În aspectul vorbit al limbii literare de azi se admit formele reduse ale pronumelui și adjectivului demonstrativ de apropiere: *asta, ăsta,* care continuă să fie deocamdată atent evitate în scris.

Evoluția limbii literare se realizează, de asemenea, prin modificarea limitelor dintre stiluri: în limba actuală se manifestă puternic tendința de a extinde unele elemente ale stilului științific și tehnic, tendință care se realizează tot mai mult în vocabular: termeni ca *atom, deconectare, valență, infinit,* pentru a nu cita decît cîțiva, la întîmplare, se întîlnesc în critica literară, în poezie, și chiar în exprimarea familiară, în conversația de fiecare zi.

Limba populară cu diferitele ei aspecte se modifică (pe lîngă impunerea și generalizarea unor abateri și cu ocazia contactului cu alte limbi) și prin influența pe care o exercită limba literară. Termeni ca *mașină, electricitate, radio, declarație, congres,* altădată folosiți de un cerc restrîns de oameni, au intrat adînc în limba populară. De asemenea, sub influența limbii literare se atenuează lent, dar evident, deosebirile dialectale.

Relațiile care se stabilesc între diversele sisteme secundare și influențele reciproce care rezultă joacă un rol extrem de important în dezvoltarea limbii, sensul evoluției putînd fi determinat, la un moment dat, de raportul de forțe dintre aceste sisteme secundare. În diferite perioade, rolul motrice dominant poate reveni unuia sau altuia dintre ele.

Astfel, în anumite etape, centrul de gravitate cade asupra relațiilor dintre diferitele sisteme secundare teritoriale — un exemplu în acest sens îl constituie perioadele de formare a limbii literare.

În alte faze de evoluție însă, dinamica fenomenului lingvistic poate fi determinată de raporturile dintre sistemele secundare rezultate din diferențierea pe „verticală", pe baza stratificării sociale, a limbii. Limbajul unei grupări poate influența limbajul altor grupări sociale, imprimînd prin aceasta, direct sau indirect, o anumită direcție de dezvoltare limbii în ansamblu.

Considerînd limba română sub aspectul relațiilor dintre limbajele diferitelor grupări sociale, un rol foarte important pare a fi avut în evoluția ei raportul dintre limba literară și limba populară.

În istoria limbii române au existat între aceste două sisteme secundare relații neîntrerupte, ceea ce permite și justifică afirmația curentă că limba română literară este foarte apropiată de cea populară. Dar în acest permanent proces de interacțiune ponderea celor două sisteme secundare variază de la o epocă la alta.

În unele perioade ale istoriei limbii române aspectul popular a exercitat o puternică influență asupra limbii literare. O asemenea perioadă reprezintă, de exemplu, epoca cronicarilor. Limba cronicarilor este mult mai apropiată de limba populară,

vorbită, decît limba textelor din secolul precedent, aproape exclusiv traduceri religioase. O apropiere a limbii literare de limba populară se manifestă, foarte clar, cel puțin în ce privește anumite stiluri ale limbii literare, și în secolul al XIX-lea, după apariția programului „Daciei literare".

Perioada actuală pare, dimpotrivă, a reprezenta o etapă în care preponderența revine limbii literare, limbii culte. Acest sistem secundar exercită o mare influență asupra celorlalte.

În limba contemporană, deși contactul limbii literare — mai ales în ce privește stilul literaturii beletristice — cu aspectul popular, în special cel rural, este foarte viu, influența limbii literare asupra limbii populare, a limbii vorbite, cotidiene, este fără îndoială mai cuprinzătoare și mai puternică, reprezentînd direcția de dezvoltare care decurge firesc din condițiile sociale și economice actuale. Posibilitățile moderne de comunicație, extinderea instrucției, facilitarea accesului la cultură asigură contactul tuturor straturilor sociale, tuturor colectivităților, indiferent de profesiune și situare geografică, cu limbajul cultivat și, ca atare, permite pătrunderea elementelor limbii literare în limba populară.

Acest proces se manifestă cu atît mai puternic și mai pregnant, cu cît în cadrul limbii literare ponderea cea mai mare pare să o aibă stilul științific și nu cel beletristic, care este în general mai receptiv față de elementele limbii populare. Preponderența stilului științific asupra celui beletristic are ca urmare limitarea acțiunii limbii populare asupra celei literare, reducînd folosirea ei la dimensiunile unui „procedeu" de măiestrie literară. Influența stilului științific asupra celorlalte stiluri ale limbii literare se

manifestă clar în preferința evidentă pentru termenul științific, strict tehnic adeseori, pe care îl întîlnim frecvent în poezia, ca și în proza artistică contemporană, în critica literară, în textele cu caracter administrativ etc.

Acest raport de forțe, caracteristic momentului actual al evoluției, imprimă limbii contemporane anumite particularități evidente din care derivă și unele greșeli, unele abateri, specifice — fie și numai prin frecvența lor — limbii de astăzi.

Dezvoltarea aspectului literar al unei limbi are variate consecințe, între care, de loc neglijabilă este și formarea conștiinței deosebirii dintre exprimarea familiară, „de toate zilele", și o exprimare mai îngrijită, mai solemnă. Oricine a simțit în anumite ocazii nevoia de a vorbi sau de a scrie mai îngrijit, mai „frumos" decît de obicei.

Diferențele dintre cele două modalități de exprimare afectează toate domeniile limbii, dar sînt special de sensibile în lexic. În orice limbă există termeni sinonimi care se deosebesc între ei din punct de vedere stilistic: unii sînt mai familiari, alții au un caracter mai cultivat, sînt mai rari, mai căutați. Exemple de acest fel oferă perechi ca *a face* și *a efectua*, *a sta* și *a staționa*, *a merge* și *a circula* etc. Comparînd formulări ca: *Se efectuează lucrări importante* și *Se fac lucrări importante*, prima pare mai oficială, mai cultă decît cea de-a doua.

Diferitele sinonime se deosebesc, însă, de obicei, nu numai stilistic, ca familiare, comune, sau dimpotrivă literare, culte, ci și sub aspectul înțelesului sau al construcției. Neglijarea acestor diferențe din dorința unei exprimări mai elegante, mai „lite-

rare", duce la un tip special de greșeală, pe care îl putem numi **cultism**.

Așa, de exemplu, putem spune la fel de corect, *Trenul merge* sau *Trenul circulă*, dar nu putem spune: *Ceasul circulă*, în loc de *Ceasul merge*, pentru că, pe cînd *a merge* are multe sensuri, exprimînd mișcare, funcționare, adecvare etc., *a circula*, mult mai restrîns, exprimă numai deplasarea în spațiu. În *Ceasul merge*, verbul este echivalent cu *a funcționa*, nu cu *a circula*.

Astfel, din efortul pozitiv de a vorbi (sau a scrie) îngrijit, literar, pot rezulta abateri de la normele limbii literare pe care le vom numi cultisme și care sînt adeseori mai supărătoare decît folosirea unor elemente de limbă vorbită. Mai supărătoare în sensul că reprezintă fapte care nu se încadrează în nici unul dintre aspectele limbii — nu sînt nici ale limbii literare, nici ale limbii populare.

„Cultismul" afectează mai ales lexicul, utilizarea cuvintelor și, mai puțin, gramatica și se manifestă în moduri foarte variate.

9. Importanța *abaterii* ca factor de evoluție variază de la un sector al limbii la altul.

În fonetică și în gramatică, în special în morfologie, abaterea reprezintă modalitatea principală, predominantă a evoluției. Exemplele sînt numeroase.

În momentul în care au apărut formele analogice *făcui*, *făcu* ele au constituit greșeli, dar în cîteva secole s-au impus fără excepție.

Forma *copac*, care a înlocuit mai vechiul *copaci(u)*, sau forma *păsări*, care s-a extins în dauna lui *paseri*, reprezintă la origine greșeli, rezultate ale nerespectării regulilor gramaticale ale limbii la un moment dat.

Greşeala stă şi la baza modificărilor fonetice. Pronunţarea *oclu* pentru *oculu*, *şi* pentru *si(c)*, *norod* în loc de *nărod* au reprezentat, fiecare la vremea sa, un caz de abatere, de nerespectare a pronunţării curente a epocii.

În vocabular în foarte multe cazuri evoluţia nu presupune o abatere.

Aşa de exemplu, vocabularul se poate îmbogăţi prin împrumut. Un cuvînt străin introdus în limbă pentru a denumi un obiect nou, o noţiune nouă, nu reprezintă o greşeală faţă de limba dată, cum se întîmplă în cazul folosirii improprii a unui cuvînt. De asemenea, crearea unui cuvînt nou prin derivare constituie o inovaţie, dar nu este o abatere, o greşeală. Abaterea se produce în procesul formării de cuvinte numai în cazurile în care noua creaţie nu respectă normele de derivare ale limbii.

Acest tip de abatere poate fi exemplificat, pentru limba actuală, prin derivatul *tineret*, de exemplu. Derivatul ca atare nu este o inovaţie a timpurilor noastre. Ceea ce e nou e folosirea acestui cuvînt pentru a denumi o colectivitate de animale tinere, folosire frecventă în publicaţiile noastre: *Gospodăriile agricole colective ... pot primi ...* tineret *bovin, apt pentru reproducţie şi creştere (juncani, junci).* „Albina" 1958, nr. 570, p. 3/2. *Din* 1961 *vom avea posibilitatea ... să livrăm* tineret *bovin de prăsilă.* „Scînteia", 1961, nr. 5113, p. 1/4.

Derivatul *tineret* reprezintă, în aceste situaţii, un caz de abatere de la regulile de derivare ale limbii române.

Regulile de derivare privesc valoarea semantică şi gramaticală a elementului derivativ, sufix sau prefix, şi categoria gramaticală a cuvîntului de bază

de la tema căruia se face derivarea. Un derivat este deci corect dacă:

— afixul este folosit propriu atît semantic, cît și gramatical (derivatul încadrîndu-se într-o anumită clasă de cuvinte),

— derivarea s-a făcut de la un cuvînt care aparține clasei de cuvinte selectate de afixul respectiv.

În cazul lui *tineret* „colectivitate de animale tinere", nu este satisfăcută cea de-a doua condiție: sufixul *-et* derivă substantive colective numai de la substantive: *brădet, frăsinet, lemnet, penet, mărăcinet, călugăret, coconet, bănet* etc. (exemplele se pot înmulți). Această condiție este respectată în cazul vechiului derivat, care denumește o colectivitate de ființe umane: *tineretul român, tineretul muncitor*. Baza de derivare a substantivului colectiv o constituie substantivul *tînăr* provenit din adjectivul corespunzător. Substantivul *tînăr*, foarte frecvent folosit, nu denumește decît ființe umane: *A venit un tînăr, O tînără a întrebat, Tinerii lucrează cu zel* etc. Referitor la animale nu se folosește decît adjectivul *tînăr*: *cal tînăr, vacă tînără* etc. Ca atare e greșită crearea, pornind de la adjectiv, a unui derivat cu sufixul *-et*, care se caracterizează printr-o selecție a temei strict delimitată gramatical.

Într-o situație oarecum asemănătoare este cuvîntul *sugar*, care concurează, de foarte multă vreme, pe *sugaci*. Ambele cuvinte sînt derivate de la verbul *a suge*, unul cu sufixul *-ar*, celălalt cu *-aci*[1].

Aceste două sufixe creează nume de agent, realizează deci același tip de derivate, dar se deosebesc prin clasa de cuvinte din care își selectează tema.

[1] *Sugar* e folosit ca substantiv și adjectiv: *miel sugar*, de exemplu. *Sugaci*, substantiv, a dezvoltat și sensul secundar „bețiv".

Sufixul *-aci* se adaugă la teme verbale (de preferință): *(s)cufundaci, înhămaci, tocmaci, mulgaci, trăgaci, plîngaci, alergaci* etc. sau la teme nominale (substantive și adjective) *lungaci, stîngaci, pumnaci, căsaci, fugaci*[1] și altele.

Sufixul *-ar* (lat. *-arius*) selectează (ca și în latină și în celelalte limbi romanice) aproape exclusiv teme substantivale: *prisăcar, cojocar, brișcar, chioșcar, blidar, cărămidar, urdar, pantofar* și multe altele.

Puținele excepții în care derivarea are ca punct de plecare un verb se explică prin suprapunerea peste sufixul moștenit din latină a unui sufix slav *-arŭ*, intrat în limbă prin intermediul unor cuvinte ca *jitar, pisar* derivate de la verbe (deși în limbile slave sufixul pare a se adăuga rar la teme verbale).

Această suprapunere are ca urmare o lărgire a clasei temelor selectate de sufixul *-ar*. Posibilitatea de a crea derivate de la teme verbale rămîne însă mai mult o virtualitate realizată în puține cazuri. Par a avea în mod cert o temă verbală (afară de *sugar*): *argăsar, măcinar, mulgar, ospătar, îndreptar, cufundar, plesnicar, strîmbar, tasonar*. Altele pot fi derivate de la verb sau de la substantiv: *fugar, băjenar, peticar, trepădar, brăzdar, bobinar, lopătar, dinamitar*.

Derivatele de la teme verbale sînt în general cuvinte cu o folosire restrînsă, fiind formații dialectale sau termeni tehnici și par creații destul de recente. O excepție reprezintă prin vechime — se întîlnește deja la Dosoftei și în Biblia de la București (1688) — și prin marea sa răspîndire *sugar* (care în publicațiile din ultima vreme se întîlnește aproape exclusiv).

[1] *Fugaci* poate fi derivat atît de la *fugă*, cît și de la *a fugi*.

Comparînd cele două sinonime *sugar* și *sugaci* constatăm că, pe cînd *sugar* reprezintă un tip de derivat oarecum puțin obișnuit cu sufixul *-ar* atașat la o temă verbală, *sugaci* este o formație absolut regulată, deci, ar părea, preferabilă.

Un tip diferit de abatere de la normele limbii reprezintă procesul prin care, în urma a două (eventual mai multe) derivări succesive, se creează un cuvînt nou, sinonim cu cuvîntul de bază de la care s-a pornit și care e, inevitabil, mai lung și mai greoi decît acesta.

Frecvent se produce în limba actuală acest fenomen de „derivare în cerc" cu ocazia formării unor abstracte cu sufixul *-(i)tate*.

Acest sufix, extrem de productiv, se atașează la adjective pentru a forma substantive abstracte necesare denumirii calității exprimate prin adjectiv. Există în limbă perechi de cuvinte cum ar fi: *curios / curiozitate, conștiincios / conștiinciozitate, serios / seriozitate, luminos / luminozitate, vîscos / vîscozitate*. Prin analogie se creează *rigurozitate, vigurozitate, grațiozitate, langurozitate* (de la *riguros, malițios* etc.). Asemenea derivate, foarte frecvente în terminologia științifică sau tehnică și în critica literară, sînt inutile atunci cînd vin să dubleze un cuvînt existent în limbă (*grație, vigoare* etc.) și care a servit ca bază de formare pentru adjectivul de la care s-a creat derivatul.

Abaterile lingvistice variază nu numai ca domeniu și ca tip, dar și din punctul de vedere al răspîndirii și al duratei, diferență care le plasează în raporturi diferite față de procesul de dezvoltare a limbii. Unele rămîn simple greșeli ocazionale, întîmplătoare, izolate (cui nu i s-a întîmplat să săvîrșească greșeli de tipul *crapă* pentru *capră*); altele, deși au o răspîndire mai largă, nu ajung să depășească o anumită sferă de

vorbitori sau o anumită epocă — forme de tipul: *(Fulgii) zbor*, care extind omonimia dintre persoana I și persoana a VI-a de la conjugarea a II-a, a III-a și a IV-a la verbele de conjugarea I, sînt folosite de V. Alecsandri și de alți scriitori din epoca lui, dar nu s-au transmis generațiilor următoare, iar limba literară de astăzi le ignoră.

Alte greșeli însă se generalizează în dauna formei sau construcției corecte, mai vechi, a cărei întrebuințare se restrînge la vorbitorii unei anumite regiuni, la o anumită categorie socială sau profesională, și care, de multe ori, cedează complet, dispărînd cu timpul din limbă. Așa s-a întîmplat, de ex., cu forma *feciu* eliminată de *făcui*, cu plurale ca *cetăți*, *cărți*, care au luat locul formelor mai vechi, normale din punct de vedere etimologic, *cetați*, *carți*.

10. Considerarea retrospectivă a unei limbi în perspectiva istoriei sale permite selectarea — prin prisma situației lingvistice din epocile ulterioare — a greșelilor care s-au impus, de cele care au avut un caracter izolat, întîmplător sau o existență efemeră. Se face chiar o distincție terminologică: pentru abaterile care s-au impus, deci au constituit un factor de dezvoltare a limbii, se folosește termenul *inovație*, lipsit de nuanța depreciativă din *greșeală* sau *abatere*.

Mult mai dificilă e însă previziunea evoluției ulterioare, discernerea între elementele, oscilațiile și abaterile prezentului a ceea ce se va impune și ce va dispărea în viitor.

P r e v i z i u n e a științifică reprezintă posibilitatea de a ști cu un anumit grad de certitudine cum se vor

desfășura evenimentele, ce se va întîmpla în viitor, pornind de la premisele oferite de un anumit moment, și implică cunoașterea legilor care guvernează un anumit fenomen, a condițiilor presupuse de o anumită desfășurare a lucrurilor.

Cu cît fenomenul e mai simplu, depinde de mai puțini factori, previziunea are un grad mai mare de probabilitate. De asemenea, cu cît fenomenul e mai simplu, cu atît se repetă mai des, iar repetiția facilitează descoperirea legilor.

Lingvistica se află într-o poziție foarte dezavantajoasă: are ca obiect un fenomen extrem de complex, atît dacă îl considerăm în sine, cît, mai ales, dacă ținem seamă de toate condiționările exterioare ale producerii și evoluției fenomenului lingvistic. Specificul ei de mijloc de comunicare face ca evoluția limbii să poată fi influențată și orientată într-un sens sau în altul de istoria poporului care o vorbește. Dezvoltarea economiei și a culturii, complexele raporturi sociale în cadrul națiunii, relațiile dintre popoare, dintre limbi, modificările de mentalitate pot reprezenta la un moment dat un element decisiv în evoluția limbii. Toate acestea reprezintă factori extralingvistici, care interferează cu factorii lingvistici reprezentați de organizarea internă a limbii, de raporturile dintre elementele ei componente.

Evoluția într-un sens sau altul depinde de echilibrul foarte complicat care se stabilește la un moment dat între diverși factori interni și externi. E aproape imposibil atîta timp cît nu dispunem de modalități foarte evoluate și foarte complexe de investigare a diverselor domenii, nu numai a limbii, ca lingvistul

să aibă în vedere toate complexele fenomene implicate în evoluția lingvistică.

Pronosticurile pe care le fac lingviștii se bazează, în general, pe ceea ce oferă organizarea internă a limbii la un moment dat și au în vedere mult mai puțin sau oarecum accidental factorii externi.

În general, lingvistica a ajuns să poată explica, retrospectiv, diferitele transformări, încadrîndu-le într-o anumită tendință, într-o lege sau alta sau punîndu-le în legătură cu diferite evenimente extralingvistice. E însă mult mai puțin înarmată să prevadă evoluția ulterioară. Așa, de exemplu, din perspectiva de astăzi putem explica de ce „baza dialectală" a limbii române literare o constituie graiul muntenesc, putem afirma că o serie de fapte istorice (tipărirea primelor texte în graiul regiunii Tîrgoviște —Brașov, fixarea capitalei țării după Unirea Principatelor la București, inițiativa „Daciei literare" și intervenția lui Heliade Rădulescu — cf. § 4) au determinat această particularitate.

Retrospectiv o putem explica. În secolul al XVI-lea, pentru a face pronosticuri corecte ar fi trebuit însă să știm cum va evolua i s t o r i a poporului român.

Dintre diversele componente ale limbii, gramatica reprezintă domeniul în care perspectivele de evoluție se pot discerne mai ușor, căci, fiind o zonă cu o organizare internă mai strictă și mai clară, raportul de forțe e mai ușor de întrevăzut. Rămîne însă, și în acest domeniu, imprevizibilul datorat, în mare măsură, factorilor externi.

Dar nu numai previziunea evoluției lingvistice este foarte complicată și foarte hazardată. Și distinc-

ția între corectitudine și greșeală ridică adeseori probleme deosebit de delicate. (De altfel evoluția depinde de greșeală, deci cele două probleme sînt strîns legate.) Deși și ele se modifică, normele limbii literare oferă fundamentarea cea mai sigură în delimitarea dintre *corect* și *greșit*; toate lucrările normative au în vedere, deci, în primul rînd limba literară.

II. GRAMATICĂ

ACORD GRAMATICAL

11. Primul loc între greșelile cel mai des remarcate, față de care vorbitorii de limba română sînt special de sensibilizați, îl ocupă, fără îndoială, „greșelile de acord".

Pentru cei mai mulți, dezacordul este reprezentat exclusiv de construcții de felul *Oamenii este buni*, *Ei vine*, *Aici se vinde ziare* etc., deci situații care nu satisfac regulile acordului dintre subiect și predicat.

Acordul constituie însă, în cele mai diverse limbi, și, mai ales, în limbile cu o extinsă flexiune, cum este româna, o importantă modalitate de exprimare a relațiilor dintre diferitele cuvinte alcătuitoare ale enunțurilor, un fenomen sintactic care afectează și alte situații, în care regulile acordului sînt la fel de precise (mai precise chiar) ca în cazul relației dintre subiect și predicat, iar încălcările acestor reguli, tot atît de frecvente.

Acordul presupune, exprimînd lucrurile cît mai simplu, prezența unor corespondențe formale între două (sau mai multe cuvinte) între care se stabilește o relație, de dependență, de obicei, în cadrul unui enunț. Fenomenul de acord apare în combinațiile „verb și substantiv sau pronume subiect", dar și în cadrul grupărilor în care, în jurul unui substantiv (mai rar, pronume) reprezentînd centrul grupului, se organizează unul sau mai multe adjective. Și într-un caz și în celălalt, acordul pune în evidență legătura existentă între componentele grupului, prin prezența, la fiecare dintre ele, a unor „mărci" gramaticale. În *ei veneau*, cele două componente prezintă două carac-

teristici gramaticale comune: caracteristicile de număr și persoană — *ei* și *veneau* sînt, amîndouă, la plural și la persoana a III-a; tot astfel, în combinația (*o*) *casă albă*, substantivul și adjectivul indică, ambele, singularul și femininul (față de *pereți albi*, de exemplu, care poartă caracteristicile comune de plural și masculin). Mijloacele de expresie ale valorilor comune pot fi perfect analoge — purtătoarea valorilor de singular și feminin este *-ă* atît în cazul substantivului (*casă*), cît și în cel al adjectivului (*albă*). Această identitate de expresie nu este însă obligatorie, ea reprezintă o întîmplare: în gruparea *casă veche*, aceleași valori le corespund *-ă* (în cazul substantivului) și *-e* (în cazul adjectivului). Tot așa, coincidența de persoană și număr dintre substantivul (pronumele) subiect și verb se manifestă în elemente de expresie complet diferite.

Indiferent de mijloacele de expresie și de calitatea morfologică a cuvintelor între care se manifestă, acordul presupune totdeauna un fenomen de redundanță, de aglomerare, de repetare a aceleiași (sau acelorași) informații: *-ă* (din *albă)* sau *-e* (din *veche)* reiau, repetă informațiile pe care le furnizează deja *-ă* din *casă* și, din acest punct de vedere, pot fi socotite superflue. Nu e mai puțin adevărat, însă, că aceste desinențe adjectivale aduc și o informație suplimentară — ele indică d e p e n d e n ț a adjectivului față de substantiv, față de un anumit substantiv și nu de altul: într-o grupare ca *fața fetei albă*, forma adjectivului arată clar că se referă la substantivul *fața* și nu la *fetei*, de care este mai apropiat ca poziție în enunț (ca determinant al genitivului *fetei*, adjectivul ar avea forma *albe*: *fața fetei albe*).

12. În ce privește raporturile dintre subiect și predicat, principalele reguli ale acordului cer ca verbul să prezinte o formă de persoană și număr comună cu persoana și numărul subiectului, cînd acesta este reprezentat printr-un pronume personal (*tu mergi*, *noi mergem* etc.) sau, în cazul în care subiectul este reprezentat prin altă categorie de pronume sau prin substantiv, forma verbală trebuie să fie la persoana a III-a și să coincidă în număr cu subiectul (*copiii merg*; *trenul merge*; *altul merge* etc.).

Încălcările acestor reguli de acord, destul de frecvente mai ales în limba vorbită, se produc în situații și din cauze foarte diferite.

13. Deși întîlnite mai rar în texte, cele mai obișnuite greșeli de acord rămîn cele de tipul *Copiii merge*, *Orașele crește (și se dezvoltă)*, deci greșelile pentru care, cum spuneam mai înainte, vorbitorii de limbă română manifestă cea mai acută sensibilitate.

Istoric, cele două fenomene, frecvența acestui tip de greșeală și sensibilitatea vorbitorilor față de el, sînt legate unul de celălalt: marele număr de dezacorduri a atras de timpuriu atenția asupra acestora, iar comentarea, condamnarea și ridiculizarea lor au creat „curentul de opinie".

Considerată din punctul de vedere al epocii actuale, constatarea persistenței greșelii și a atitudinii dezaprobatoare față de ea are un caracter contradictoriu: ar fi de așteptat ca fiind conștienți de posibilitatea greșelilor de acest fel, vorbitorii să fie atenți și să le evite. Și, într-adevăr, grija pentru o exprimare respectînd regulile acordului există și se

manifestă, între altele, în raritatea apariției dezacordului în aspectul scris al limbii.

Persistența greșelii, în ciuda acestei griji, se datorește unor condiții speciale oferite de sistemul morfologic al limbii române: în cazul unor timpuri verbale, formele de persoana a III-a singular și plural sînt omonime — cf. conjunctivul prezent și perfect *(el să vină = ei să vină, el să fi venit = ei să fi venit)*, condiționalul prezent și perfect *(el ar veni = ei ar veni, el ar fi venit = ei ar fi venit)*; aceeași omonimie caracterizează și indicativul prezent al unei largi categorii de verbe, ca, de exemplu, *el cîntă = ei cîntă, el lucrează = ei lucrează, el coboară = ei coboară, el suie = ei suie* etc.[1]

Situațiile de acest fel oferă o bază destul de puternică extinderii analogice a omonimiei celor două forme de persoane a III-a; pot apărea astfel construcții greșite ca *ei merge, ei va merge* etc. Dezacordul, fenomen sintactic, capătă astfel un sprijin într-o particularitate flexionară, morfologică, iar extinderea acestei omonimii ia aspectul unei t e n d i n ț e, a cărei realizare este stînjenită de „conștiința încălcării regulilor de acord" și de un factor de altă natură — nevoia de claritate a exprimării, de evitare a echivocurilor: existența unor forme verbale distincte pentru persoana a III-a singular și plural contribuie adeseori la clarificarea raporturilor sintactice în cadrul propozițiilor.

[1] În limba veche, omonimia dintre formele de persoana a III-a singular și plural era mai extinsă decît astăzi apărînd și în paradigma imperfectului *(el cînta = ei cînta)*, și a mai mult ca perfectului *(el cîntase = ei cîntase)*, a perfectului compus *(el au cîntat = ei au cîntat)*.

14. Dezacordul discutat, deşi frecvent mai ales în limba vorbită, se înregistrează, totuși, uneori și în scris — cf., de exemplu: **Construcţiile** *înşirate unele după altele, pe o cîmpie, vuietul acela mă* **făcea** *să asemăn tot ce vedeam... cu imaginea unui transatlantic.* RL 1969, nr. 7641, 1/1, unde verbul *a face* a fost acordat numai cu substantivul cel mai apropiat, *vuietul*, deşi propoziţia are un subiect multiplu reprezentat prin două substantive — *construcţiile*, de la începutul enunţului, și *vuietul*.

Aceeaşi greşeală gramaticală, subiect multiplu — verb la singular, apare și în **Construirea** *şi* **desăvîrşirea** *unei societăţi noi* **este** *opera întregului popor* (deşi *construirea* și *desăvîrşirea* au în vedere acelaşi proces, ele reprezintă două etape distincte şi, prezentate ca atare, constituie două subiecte, presupun deci predicatul la plural).

Dezacordul din: *Vi-o*[1] **va putea** *spune* **cei** *pe care îi îndemnăm să vă privească...* „Săptămîna", 1969, nr. 36 (350), p. 3/6, nu se explică decît, eventual, prin aşezarea subiectului *(cei)* d u p ă verbul predicat (care trebuia să aibă, corect, forma *vor putea).*

15. Dacă în exemplele precedente apare singularul în locul pluralului, în fraza: **Procesul** *lung împotriva Templierilor care* **au implicat** *mii de oameni şi s-a sfîrşit cu arderea pe rug...* GL, 1960, nr. 51(553), p. 6, întîlnim la plural un verb *(au implicat)* al cărui subiect este reprezentat printr-un substantiv la singular *(procesul)*. Forma greşită de plural a verbului

[1] Forma pronominală *vi(-o)* este folosită greşit în locul formei *v(-o)*, derivînd din *vă o va spune*, cu elidarea lui *-ă* în vecinătatea imediată a lui *o*.

este, poate, rezultatul influenței pluralului *Templierilor*: în ciuda formei de genitiv, acordul se face, încălcîndu-se toate regulile, cu substantivul cel mai apropiat de verb.

O greșeală de acord, care se produce în condiții oarecum similare oferă enunțul: **Grosul** *forțelor acestui corp de armată*... **au fost împinse** *înapoi*. A. Werth, *Un corespondent englez pe frontul de est*, 1969, p. 90, în care acordul nu se face cu substantivul *grosul*, subiectul gramatical al propoziției, ci cu determinantul său, *forțelor*, care e la plural și care, în plan logic reprezintă, de fapt, elementul avut în vedere de predicat.

Avem a face cu o situație analogă cu cea din *Majoritatea oamenilor au plecat*, care reprezintă un caz, acceptat de limba literară, de „acord după înțeles" (o situație de același fel oferă construcția *O serie de teatre își* **vor întîmpina** *spectatorii*..., „Săptămîna", 1969, nr. 41(355), p. 3/2). În propoziția citată mai înainte, *grosul* are o semnificație cantitativă ca și *majoritatea* din exemplul precedent; deosebirea constă în faptul că substantivul *gros(ul)* apare mult mai rar cu această valoare.

Cu totul neașteptată și inexplicabilă este trecerea de la singular la plural în fraza: *Aceasta este rațiunea din totdeauna a teatrului, ceea ce-i asigură veșnicia, îi* **dau** *preț în viața socială,* **fac** *să fie un factor activ și pozitiv în contemporaneitate*. RL 1969, nr. 7731, p. 3/8, deși subiectul rămîne același, *ceea ce*, subînțeles în ultimele două propoziții.

16. Mai des se întîlnește în scris (dar și în exprimarea orală) dezacordul în cazul predicatelor reprezen-

tate prin verbe la „reflexiv pasiv", ca în: **Se poate** *considera ca enorme* **perspectivele** *de colaborare între delfini și omul-marin.* „Magazin", 1969, nr. 626, p.38, în care, subiectul propoziției fiind *perspectivele* verbul trebuia să fie la plural (*se pot considera...*). În fraza *S-a efectuat astfel un complex de cercetări... ale căror* **rezultate s-a avut** *în vedere... la organizarea zborurilor navelor... „Soiuz". Ibidem* p. 3/3, apar două reflexive pasive — forma de singular a primului *(s-a efectuat)* concordă cu subiectul, care e un substantiv la singular *(complex)*; utilizarea la singular a celui de-al doilea predicat, *s-a avut în vedere,* este însă greșită, căci subiectul lui este reprezentat prin pluralul *rezultate* („rezultatele s-au avut în vedere, au fost avute în vedere").

Condiția obiectivă care facilitează greșelile de acord de acest fel o reprezintă ambiguitatea grupării „pronume reflexiv + verb" în limba română. Această grupare poate să exprime *a)* o acțiune cu subiect general, nedefinit[1], ca în *La cabană se ajunge (se merge)*[2] *numai pe jos*, care este o propoziție f ă r ă subiect gramatical exprimat (sau exprimabil) în contextul dat, sau *b)* o acțiune pasivă al cărei a u t o r este nedefinit, dar care a r e subiect gramatical (pasiv), cf. *Se văd stelele*[3]. Construcțiile reflexive avînd numai sens impersonal de tipul *se ajunge, se merge* presupun verbe intranzitive. În schimb, construcțiile reflexive cu valoare impersonală și pasivă, în același timp, cuprind verbe tranzitive, verbe care în construcțiile active pot avea complement direct; acest complement

[1] „Reflexiv impersonal".
[2] „Ajunge (merge) oricine, toată lumea".
[3] „Stelele sînt văzute (de oricine, de toată lumea)".

devine, în construcția pasivă, subiect și verbul predicat se acordă cu el. Față de: *El vede stelele*, de exemplu, avem *Stelele se văd* sau *Se văd stelele*, alături de *Citește ziarele* avem *Ziarele se citesc*. Pornind de la construcția activă, cu complement direct, și avînd în vedere și prezența sensului impersonal („autor general, neprecizat") al reflexivului, vorbitorii tratează (și consideră), în mod greșit, substantivul subiect ca fiind tot complement direct și ca urmare nu fac acordul. Se ajunge astfel la construcțiile greșite de felul *Se are în vedere rezultatele*[1] (în loc de *Se au în vedere rezultatele*).

Tot printr-o confuzie între subiect și complementul direct se pot explica[2] și construcțiile greșite *Mă* **doare picioarele,** *Îmi* **place copiii** (corect: *Mă dor picioarele, Îmi plac copiii*). Considerarea drept complement a substantivului subiect în aceste construcții[3] se datorește fără îndoială mai ales faptului că subiectul este așezat d u p ă verb, deci în poziția pe care în mod obișnuit o ocupă complementul direct, cf.: *Tractorul* (subiect) *ară pămîntul* (complement direct).

[1] În aceeași categorie de construcții greșite se încadrează și *La sediul OCL* **se va vinde** *prin licitație publică* 4 **autoturisme.** RL 1971, nr. 8203, p. 613. **Se vinde** *mobile cu preț redus*, **Se servește** *mîncăruri calde și reci* etc.

[2] Se poate invoca și tendința de extindere a omonimiei persoanei a III-a singular și plural (vezi discuția din paragraful precedent).

[3] Existența construcțiilor, de asemenea greșite, de felul *Îi place pe Ion* sau *Îi place de Ion* arată în mod convingător că dezacordul se datorește interpretării substantivului drept complement.

17. Grija de a evita pericolul dezacordului, de a face corect acordul între subiect și predicat, își găsește, paradoxal, expresia și în construcții greșite. Enunțurile incorecte ca: *În (ceea) ce privesc filmele am și eu o părere* sau *Ce sînt cu fotografiile astea*, pentru care au optat mulți dintre participanții la o anchetă lingvistică realizată de televiziune[1], oferă exemple elocvente în acest sens.

Formulările incorecte înregistrate au ca punct de plecare tot o interpretare sintactică eronată și se încadrează în ceea ce lingvistica numește *hiperurbanism* sau *hipercorectitudine*, înțelegînd prin aceasta o greșeală făcută din grija de a evita altă greșeală. În cazul întrebărilor propuse, o parte din cei care au răspuns s-au ferit de greșeala frecventă și mult combătută, a construcțiilor de felul *copiii fuge și cade*, în care se neglijează acordul dintre subiect — la plural — și predicat — care e la singular. De teama acestei erori, unii dintre cei întrebați au preferat construcțiile cu verbul la plural: *Ce-s cu fotografiile astea?*, *În (ceea) ce* **privesc** *filmele...*, acordînd greșit, verbele cu substantivele din propoziție, deși acestea **nu** reprezintă subiectul. Din 12 răspunsuri, numai 2 au fost corecte. *Cu fotografiile* nu constituie subiectul propoziției *Ce este cu fotografiile*, dovadă faptul că nu spunem niciodată *Ce sînteți cu voi*, de exemplu, ci numai *Ce este cu voi*, deci nu facem acordul între *voi* și *este*. Subiectul propoziției este *ce*. În enunțul *În (ceea) ce privește filmele*, substantivul nu este subiect,

[1] Participanților li s-au propus spre alegere atît construcțiile corecte, cît și cele incorecte. Rezultatele anchetei au fost prezentate în emisiunea *Mult e dulce și frumoasă* din ianuarie 1969.

ci complement direct. Subiectul în gruparea aceasta e reprezentat prin *(ceea) ce*, de aceea verbul e întotdeauna la singular: spunem deci, indiferent, *În (ceea) ce privește filmul* sau *filmele*.

18. Tot teama de dezacord explică și extinderea formei verbale *trebuiesc*, considerată, în mod eronat, ca reprezentînd pluralul corespunzător „singularului" *trebuie* și preferată, ca atare, de mulți vorbitori, în situațiile în care verbul are un subiect la plural, ca în *Îți trebuie (trebuiesc) fotografii.*

De fapt *trebuie*, ca și *contribuie*, *lucrează*, reprezintă atît singularul, cît și pluralul. Spunem: *Îmi trebuie ziarul* sau *Îmi trebuie ziarele* (cu toate că, în acest caz, substantivul este într-adevăr subiect), ca și *el contribuie, ei contribuie, el lucrează* sau *ei lucrează.*

Forma de plural *trebuiesc* se încadrează în altă paradigmă și îi corespunde singularul *trebuiește* (nu *trebuie)*. Temîndu-se și ferindu-se de dezacord, unii vorbitori recurg la *trebuiesc*, formă care exprimă cu claritate pluralul și face posibilă astfel evitarea oricărui echivoc. Limba literară preferă însă forma *trebuie* atît pentru singular, cît și pentru plural[1].

Ca urmare, oricare dintre cele două formulări: *Îți trebuie fotografii* sau *Îți trebuiesc fotografii* este corectă; prima însă este mai „îngrijită", mai „literară".

[1] Formele *trebuiește, trebuiesc* se întîlnesc destul de frecvent în textele vechi, la Coresi de ex.; în limba contemporană sînt folosite cu predilecție în anumite regiuni sau de unii scriitori (le întîlnim destul de des la M. Sadoveanu, de ex.).

19. Regulile de acord în cadrul grupului nominal impun ca forma adjectivului să corespundă caracteristicilor de gen, număr și caz ale substantivului regent.

În limba actuală, în care se respectă cu strictețe acordul în gen și număr, se neglijează adesea acordul în caz. Frecventă este încălcarea regulii acordului în caz, cînd adjectivul determinant este un demonstrativ: *Oamenilor* **aceștia** *le era sincer frică*. A. Werth, *Un corespondent englez pe frontul de est*, 1969, p. 162. *Iubite cititor al rîndurilor* **acestea**... „Munca", 1970, nr. 6908, p. 1/7. *Adăugirile aduse proiectului* **acesta**... TV 15 sept. 1970. Dezacordul de acest fel afectează și articolul demonstrativ *cel* care intră în componența superlativului relativ: *Punerea la punct a metodelor de navigație* **cele** *mai eficiente*. „Magazin", 1969, nr. 626, p. 3/2 (*cele* în loc de *celor*).

20. Neglijarea acordului în caz afectează frecvent și determinantele adjectivale calificative — cf. *Cazul burgheziei* **satirizată** *de Caragiale*... RL 1960, nr. 4999 p. 2/5. *Aceasta este principala lacună a muncii* **desfășurată** *de comandamente*. RL 1969, nr. 7731, p. 2/3, *Apariția unei generații* **presimțită** *de geniul lui Nicolaie Labiș*... „Scînteia", 1969, nr. 7956, p. 4/3, *Înțelesurile grave ale unei prietenii aparent* **indestructibilă**. „Săptămîna", 1969, nr. 36(350), p. 1/3. În toate aceste exemple adjectivul calificativ determină un substantiv feminin în genitiv și este așezat după substantivul regent.

Dacă în situațiile în care adjectivul este separat de substantiv prin pauză (notată în scris prin virgulă) — ca în *Ferestrele casei*, **mare** *și* **albă**, *străluceau în soare* sau în *Teatrul... a atras această revistă în albia*

unei concepții foarte specializate (**apreciată** *la modul ezoteric*). „Săptămîna", 1969, nr. 38(352), p. 3/3 — adjectivul poate să nu fie acordat în caz cu substantivul regent, în toate celelalte situații, lipsa concordanței de caz dintre cele două componente reprezintă o greșeală față de normele limbii literare.

21. Extinderea atributului adjectival neacordat în caz cu substantivul regent este favorizată de larga omonimie a cazurilor, specifică flexiunii adjectivale (și substantivale) românești. Dacă facem abstracție de articol, singura distincție cazuală este cea dintre nominativ-acuzativ și genitiv-dativ de la feminin singular: *(o) cas***ă** *alb***ă** / *(unei) cas***e** *alb***e**. În toate celelalte situații, o formă adjectivală (sau substantivală) unică corespunde tuturor valorilor de caz (cf.: *(un, unui) pom înalt, tren rapid, (niște, unor) pomi înalți, trenuri rapide, case albe* etc.).

Existența și frecvența situațiilor de tipul *un efort depus, unui efort depus* favorizează, pe baza stabilirii unui raport analog între nominativ-acuzativ și genitiv-dativ, extinderea greșelii. Astfel se ajunge la: *unei munci desfășurat***ă** (în loc de *unei munci desfășurat***e**).

Exprimarea cazului este lăsată astfel numai pe seama substantivului și a articolului, iar dependența adjectivului față de substantiv își găsește expresia numai în acordul în gen și număr.

22. Printr-un proces similar se ajunge la neacordarea în caz a adjectivelor pronominale, care, față de adjectivele propriu-zise, prezintă o flexiune cazuală mai bogată: distincția dintre nominativ-acuzativ și

genitiv-dativ se face la toate genurile și la ambele numere — comp.: *acest(a)*, *aceast***ă** *(aceasta)*, *acest***ui** *(a)*, *acest***ei** *(a)*; *aceș***ti** *(a)*, *acest***e** *(a)*, *acest***or** *(a)*.

După modelul oferit de adjectivele calificative — *(un) efort(ul)* **depus**, *(unui) efort(ului)* **depus** —, s-a putut ajunge la construcțiile greșite *efortului* **acesta**, *eforturilor* **acestea** (în loc de: *efortului* **acestuia**, *eforturilor* **acestora**).

În general, în cadrul grupului nominal, indicația de caz este purtată obligatoriu de p r i m u l membru al grupului și este apoi, numai în anumite condiții, reluată de ceilalți componenți: *omu***lui** *bun*, **unui** *om bun*, **acestui** *om bun*, *omu***lui** *acest***uia** *bun*, *cas***ei** *albe*, *un***ei** *cas***e** *alb***e** etc. Greșeala de acord discutată mai înainte mărește numărul situațiilor în care indicația de caz afectează numai primul component al grupului nominal.

23. În construcțiile greșite, discutate pînă acum, redundanța în exprimarea cazului se reduce prin neglijarea acordului în caz a adjectivului. Mult mai rare sînt construcțiile în care s u b s t a n t i v u l, centru al grupului nominal, nu este folosit cu forma cazuală adecvată. Astfel, în propoziția *În primele ore ale celei de a patra* **zi** *a misiunii sale, „Apollo-10" a „rupt"* ... RL, 1969, nr. 7647, p. 5/2, substantivul *zi* apare greșit la forma de nominativ-acuzativ, deși, corect, trebuia folosită forma de genitiv *zile*. Demonstrativul *celei*, cu care începe grupul nominal în discuție — *(ale) celei de a patra zi(le)* — e la genitiv, dar, în principiu, forma lui cazuală este determinată de acordul cu substantivul centru al grupului — deci cu *zi(le)*.

24. Numeroase — și mult discutate — sînt greșelile de acord ale „articolului genitival" *al, ai, a, ale* — cf. *Aceleiași prevederi [i] s-au subordonat și lansările din 1967 și 1968* **a** *cuplurilor de sateliți*... „Magazin", 1969, nr. 626, p. 3/2 sau: *Vom transforma studioul într-un punct de convergență* **al** *mai multor arte*. „Săptămîna", 1969, nr. 33(347), p. 3/5.

Regulile de acord cer, în acest caz, ca *al, ai* etc., să concorde în gen și număr nu cu genitivul pe care îl precedă direct și nemijlocit, ci cu regentul acestuia, de care e despărțit, foarte des, de diverse și uneori destul de numeroase cuvinte, cum se întîmplă și în citatele de mai sus; în primul exemplu *a* trebuia acordat cu *lansările* (deci trebuia să aibă forma *ale)*, iar în cel de-al doilea, regentul substantivului în genitiv, deci substantivul cu care trebuia acordat *al*, este *convergență* (și nu *punct)*: e vorba de „convergența artelor" și nu de „punctul artelor", deci corect era: *punct de convergență* **a** *mai multor arte*. Numeroasele greșeli de acord în cazul lui *al, ai* etc. se explică prin complexitatea raporturilor implicate de folosirea lui. Evitarea dezacordului presupune o foarte atentă urmărire a acestor raporturi.

25. O altă situație în care abundă dezacordurile și asupra căreia s-a revenit, de asemenea, de nenumărate ori, constituie folosirea lui *însuși*. De această dată greșeala este determinată de complexitatea și caracterul aberant al flexiunii determinantului pronominal, alcătuit din două componente, fiecare avînd flexiune proprie: *însu-*, variază în funcție de gen și număr *(însu-, însă-, înși-, înse-)*, și dativul pronumelui reflexiv, variabil în funcție de număr și persoană

24. Numeroase — și mult discutate — sînt greșelile de acord ale „articolului genitival“ *al, ai, a, ale* — cf. *Aceleiași prevederi* [*i*] *s-au subordonat și lansările din 1967 și 1968* **a** *cuplurilor de sateliți...* „Magazin“, 1969, nr. 626, p. 3/2 sau: *Vom transforma studioul într-un punct de convergență* **al** *mai multor arte.* „Săptămîna“, 1969, nr. 33(347), p. 3/5.

Regulile de acord cer, în acest caz, ca *al, ai* etc., să concorde în gen și număr nu cu genitivul pe care îl precedă direct și nemijlocit, ci cu regentul acestuia, de care e despărțit, foarte des, de diverse și uneori destul de numeroase cuvinte, cum se întîmplă și în citatele de mai sus; în primul exemplu *a* trebuia acordat cu *lansările* (deci trebuia să aibă forma *ale*), iar în cel de-al doilea, regentul substantivului în genitiv, deci substantivul cu care trebuia acordat *al*, este *convergență* (și nu *punct*): e vorba de „convergența artelor“ și nu de „punctul artelor“, deci corect era: *punct de convergență* **a** *mai multor arte.* Numeroasele greșeli de acord în cazul lui *al, ai* etc. se explică prin complexitatea raporturilor implicate de folosirea lui. Evitarea dezacordului presupune o foarte atentă urmărire a acestor raporturi.

25. O altă situație în care abundă dezacordurile și asupra căreia s-a revenit, de asemenea, de nenumărate ori, constituie folosirea lui *însuși.* De această dată greșeala este determinată de complexitatea și caracterul aberant al flexiunii determinantului pronominal, alcătuit din două componente, fiecare avînd flexiune proprie: *însu-*, variază în funcție de gen și număr *(însu-, însă-, înși-, înse-)*, și dativul pronumelui reflexiv, variabil în funcție de număr și persoană

(deci, cu formele *-mi, -ți, -și, -ne, -vă, -și)*. Formele rezultate din combinația diverselor variații ale celor două componente alcătuiesc o paradigmă foarte bogată și neobișnuită, în același timp *(însuși, însumi, înșiși, înșine* etc. etc.). Folosirea acestui pronume presupune deci acordul în gen, număr și persoană realizat d i f e r i t prin cele două componente și cere multă atenție; altfel se ajunge la formulări greșite de felul *Efectua el* **însăși** *acele operații.* TV 12 XI 1970 (femininul *însăși* nu merge cu masculinul *el*; trebuia spus *el* **însuși**), *Voi* **însuși** *ați afirmat* (corect *Voi* **înșivă** sau **însevă,** după cum *voi* se referă la persoane masculine sau feminine), *Noi* **înseși** *am văzut* (în loc de *noi* **înșine** sau **însene,** în funcție de aceleași condiții), *Eu* **însăși** *am auzit* (corect *eu* **însumi** — masculin, *eu* **însămi** — feminin).

26. Probleme speciale de acord pune folosirea pronumelor: înlocuind într-un text un substantiv (care apare de obicei mai înainte), pronumele are forma cerută de genul și, de cele mai multe ori[1], și de numărul substantivului; se acordă deci cu acesta. Nerespectarea regulilor de acord al pronumelui face ca fraza *Oamenii știu astăzi sau trebuie să știe să-și menajeze marii* **lui** *prieteni.* „Magazin", 1969, nr. 626, p. 3/8 să fie greșită. Pronumele este folosit incorect cu forma de singular *(lui)*, deși substantivul pe care îl înlocuiește, *oamenii*, este la plural; corect era deci *marii* **lor** *prieteni*. Nu e exclus ca în acest exemplu dezacor-

[1] Se întîmplă uneori ca substantivul să fie la plural, iar pronumele referindu-se numai la un exemplar (obiect sau persoană) să fie la singular, ca în: *Toți prietenii au venit la timp. Numai* **unul (acesta)** *a întîrziat.*

dul să fi fost favorizat de prezența în apropierea pronumelui personal a reflexivului *și* — *să-și menajeze* —, a cărui formă poate fi interpretată și ca singular; acest fapt constituie însă o explicație și nu o scuză — folosirea formei *lui* în contextul menționat e o greșeală flagrantă.

În același articol întîlnim și alt dezacord de același tip: *Delfinii au demnitate și spirit de sacrificiu. Fără îndoială anticii îi cunoșteau calitățile.* (p. 3/3). Singularul *îi* apare în locul pluralului *le* (pronumele „reia" substantivul *delfinii* din propoziția precedentă).

27. O greșeală curentă în limba actuală constituie și „a c o r d u l adverbului": eroarea, în acest caz, este reprezentată tocmai de modificarea, sub influența contextului, a formei unui cuvînt neflexibil, invariabil; prin „acord", adverbului, neflexibil, i se atribuie o „flexiune". Acest tip de eroare, rezultat al confuziei adverbului cu adjectivul, relevă construcții ca: *Experții sînt* **unanimi** *de acord pentru a decerna certificatul...* „Informația", 1969, nr. 4839, p. 6/4, *Cantități cît mai mari* **posibile** *de alimente...* A. Werth, *Un corespondent englez pe frontul de est*, 1969, p. 229, *Una din problemele* **largi** *dezbătute*; *Soluții* **îndelungi** *căutate*; *Copiii* **noi** *născuți*. În toate aceste exemple, apar forme flexionare proprii adjectivului în locul adverbului (invariabil), construcțiile corecte fiind: *Experții sînt* **unanim** *de acord*, *Cantități cît mai mari* **posibil** ..., *Probleme* **larg** *dezbătute*, *Soluții* **îndelung**[1] *căutate*, *Copiii* **nou**-*născuți*.

[1] *Îndelung* se folosește, nu de prea multă vreme, și ca adjectiv (cf. *Arta de* **îndelungă** *decantare*... „Săptămîna",

28. Structura gramaticală a limbii noastre prezintă o serie de particularități, care explică apariția și frecvența erorii semnalate.

Una dintre aceste particularități, poate cea mai importantă, o constituie faptul că în limba română aproape o r i c e *adjectiv* poate fi folosit ca *adverb*, adică determinînd, lămurind un verb. Dacă comparăm construcțiile paralele — *cîntec* **frumos**: *cîntă* **frumos**, *lucru* **greu**: *lucrez* **greu**, constatăm că adverbul are exact aceeași formă ca și adjectivul care însoțește un substantiv neutru (cum se întîmplă în exemplele precedente) sau masculin singular. Numai în cazul unei categorii restrînse, adjectivul și adverbul au forme distincte; cf. *bun* (adj.): *bine* (adv.), *omenesc* (adj.): *omenește* (adv.) etc.

Coincidența formală caracteristică celor mai multe adjective și adverbe românești nu este însă decît parțială: adjectivul are, de obicei, mai multe forme, ceea ce permite acordul în gen, număr și caz cu substantivul: *cîntece frumoase, lucruri grele* etc., pe cînd adverbul este i n v a r i a b i l, are o formă unică, identică cu cea a adjectivului masculin singular, indiferent de faptul că verbul pe care îl determină este la singular sau plural. Spunem fără deosebire: *tu cînți frumos, voi cîntați frumos.*

La particularitatea menționată a omonimiei parțiale dintre adverb și adjectiv, se adaugă și aceea că adverbul poate determina nu numai un verb, dar și un adjectiv (sau un adverb). Astfel, *profund* este

1969, nr. 48 (362), p. 4/2, substituindu-se adjectivului *îndelungat*; în contextul *soluții îndelungi căutate*, avem însă evident a face cu adverbul *îndelung*, acordat din greșeală (o „soluție" nu poate fi nici *îndelungată*, nici *îndelungă*).

adjectiv în: *somn profund, afecțiune profundă,* dar poate fi întrebuințat și ca adverb — fie pe lîngă un verb *doarme profund,* fie pe lîngă un adjectiv: *intenție profund binevoitoare* sau pe lîngă un participiu cu valoare adjectivală: *persoană profund jignită, profund cinstită* etc.

Un alt fapt care favorizează, în anumite situații, confuzia dintre adverb și adjectiv reprezintă posibilitatea ca verbul să fie determinat și de adjective, nu numai de adverbe. Spunem, ambele construcții fiind corecte: *Fata cîntă vesel* și *Fata cîntă veselă* (cele două construcții nu au exact același sens) sau: *Copiii vin bucuros* („cu bucurie") și *Copiii vin bucuroși* („fiind bucuroși", „și sînt bucuroși"); același tip de construcție apare în versurile lui Coșbuc: *De la gîrlă-n pîlcuri dese / Zgomotoși copiii vin* („vin fiind zgomotoși").

Toate aceste interferențe în folosirea adjectivului și a adverbului duc la confuzia dintre ele, manifestată, cum am văzut, în a c o r d u l adverbului invariabil.

29. Această greșeală n u se produce cu aceeași frecvență în diversele situații în care se folosește adverbul.

Așa de exemplu, se întîlnește mai rar atunci cînd adverbul determină verbul. Un exemplu de greșeală de acest fel oferă întrebarea uzuală *Cîți lipsesc* **motivați** *și cîți* **nemotivați**? (în loc de *cîți lipsesc motivat* „în mod motivat"). Apariția acestei construcții greșite se datorează poate, în oarecare măsură, și analogiei cu gruparea frecventă: *absențe motivate*... în care însă *motivat* este folosit ca adjectiv.

30. Confuzia dintre adverb și adjectiv se întîlnește însă mult mai des în construcțiile în care adverbul determină un adjectiv, mai ales cînd îl precedă, fiind intercalat între substantiv și adjectiv. Este cazul construcțiilor greșite: *cărți* **noi** *apărute, convingerile* **adînci** *înrădăcinate ale oamenilor* (în loc de *cărți* **nou** *apărute, convingerile* **adînc** *înrădăcinate ale oamenilor*). În această categorie se încadrează și grupările *probleme* largi *dezbătute, copiii* **noi** *născuți, soluții* **îndelungi** *căutate, experți* **unanimi** *de acord,* din exemplele înregistrate mai înainte.

31. Acordul adverbului se poate produce și în cazul în care adverbul este plasat d u p ă adjectivul pe care îl determină ca în *Stofă cît mai subțire* **posibilă,** *Cantități cît mai mari* **posibile** *de alimente*[1].

În construcții greșite de tipul celor menționate intervine un fel de mimetism morfologic: se produce asupra adverbului influența formei adjectivului (eventual a substantivului) lîngă care este așezat. Această influență se poate exercita datorită identității parțiale de formă dintre adverb și adjectiv, despre care vorbeam la început.

E interesant de relevat că eroarea se produce mai ales în situațiile în care, prin sensul său, adverbul poate fi folosit și ca determinant al substantivului, deci ca adjectiv — putem spune *cărți noi* (ca și *cărți apărute), convingeri adînci* etc.

32. Fenomenul acordului greșit, tratarea adverbului ca adjectiv se întîlnește frecvent și în construcții cu

[1] Cf. și construcția oarecum diferită din fragmentul: *Se asigură... expedierea... cu aceeași rachetă purtătoare a unei mase maxime* **posibile**. „Magazin", 1969, nr. 626, p. 3/2.

caracter mai mult sau mai puțin fix, în care adverbul precedă adjectivul și este însoțit de prepoziția *de*. Apar destul de des construcții ca: *Ochi* **excesivi** *de limpezi* (în loc de: **excesiv** *de limpezi), Au venit* **destui** *de mulți... Oameni* **destui** *de buni* (în loc de: *Au venit* **destul** *de mulți* etc.) sau *probleme* **grele** *de rezolvat, lucruri* **ușoare** *de înțeles* etc.

Ultimele exemple, în care limba literară cere folosirea adverbială a lui *greu, ușor (Probleme* **greu** *de rezolvat, Lucruri* **ușor** *de înțeles)*, au o structură diferită de a celor discutate mai înainte, deoarece cuprind, după *de*, n u un adjectiv sau participiu adjectival, ci un s u p i n, formă verbală invariabilă implicînd frecvent ideea de necesitate: *problemă de rezolvat* înseamnă „problemă care *trebuie* rezolvată". În construcțiile de tipul *probleme greu de rezolvat, greu* poate fi înțeles ca determinînd substantivul și fiind lămurit, la rîndul său, de supin: în acest caz, construcția *probleme grele de rezolvat* înseamnă „probleme dificile în ce privește rezolvarea". Acest mod de a înțelege comunicarea face ca, din punctul de vedere al logicii, construcția în care *greu* e acordat să poată fi justificată.

Dar limba are adeseori „rațiunile" sale proprii și în cazul dat, limba literară cere formularea: *probleme greu de rezolvat*. În impunerea și menținerea acestei norme un rol important îl are existența în limbă a unor construcții ca: *este greu de înțeles un asemenea lucru, este ușor de demonstrat cutare teză,* în care supinul are rol de subiect al predicatului nominal *este ușor, este greu*, iar *ușor, greu* au aici valoare adverbială tocmai pentru că determină, califică o formă verbală. Tot un adverb apare și în cazurile în care subiectul este un infinitiv: *E ușor a scrie versuri.*

33. Chiar în construcții în care supinul ar trebui să fie subiect, se întîlnește însă acordul adverbului. Un exemplu în acest sens oferă următoarele versuri din *Nunta Zamfirei* de G. Coșbuc: *Sînt* **grei** *bătrînii de pornit / Dar de-i pornești, sînt* **grei** *de-oprit*! De data aceasta, întreaga construcție dovedește o reorganizare a raporturilor dintre cuvinte. Cuvintele *sînt* și *grei*, amîndouă la plural, sînt simțite ca formînd un predicat, o calificare a substantivului *bătrînii*, iar *de pornit* devine determinantul lui *grei*, ajungîndu-se la *Sînt grei bătrînii de pornit*..., în locul construcției literare: *De pornit bătrînii este greu*..., (sau *Este greu de pornit bătrînii)*, în care *de pornit* reprezintă subiectul, iar *bătrînii* este complementul său.

34. Se produce acordul „adverbului", în condiții complet diferite însă, în situațiile în care, ca în contextul: *Aceasta, bineînțeles, cu o singură condiție* **neapărată** *și anume*... A. Werth, *Un corespondent englez pe frontul de est*, 1969, p. 103, adverbul p r e i a rolul întregului grup „adverb + adjectiv": *neapărată* înlocuiește, nejustificat, gruparea *(condiție) neapărat necesară* și, ca urmare, adverbul este tratat ca adjectiv, devine adjectiv[1] (ceea ce nu remediază caracterul incorect al construcției).

REGIM

35. Relațiile care se stabilesc între cuvinte în cadrul comunicării, care le organizează în enunț, rapor-

[1] Și în alte condiții se întîlnesc adverbe folosite și tratate ca adjective (mai ales în literatura beletristică) — *pași arari, sănii agale, umbre afunde.*

turile sintactice își găsesc expresia nu numai în acord. Altă manifestare a legăturii dintre cuvinte reprezintă r e g i m u l (sau r e c ț i u n e a), care presupune ca modalitate de expresie a relației dintre două cuvinte prezența la unul dintre ele a unei caracteristici i m p u s e de celălalt. Astfel, un verb poate impune complementului său anumite caracteristici de construcție — unele verbe (verbele tranzitive) cer determinări caracterizate prin acuzativ *(îl ascultăm*, de exemplu), alte verbe cer dativul *(îi mulțumim)* etc., sau impun folosirea unor anumite construcții prepoziționale.

Respectarea restricțiilor impuse de recțiune, ca și a celor presupuse de acord, este obligatorie pentru construirea unor comunicări clare și corecte, iar încălcarea acestor restricții conduce, evident, la greșeli de exprimare, la construcții nerecomandabile.

36. Numeroase probleme ridică, sub aspectul corectitudinii, utilizarea verbelor tranzitive, construcția complementului direct. Greșelile curente în exprimarea complementului direct derivă din existența a două modalități de construire a acestei părți de propoziție în limba română: complementul direct poate fi reprezentat printr-un substantiv sau pronume în acuzativ *(Așteaptă* **trenul, Îl** *așteaptă)* sau printr-un substantiv sau pronume precedat de prepoziția *pe (Așteaptă* **pe Ion,** *Așteaptă* **pe profesor** etc.). Sînt situații în care oricare din cele două construcții este posibilă și corectă — spunem fie *Îngrijește* **copilul,** fie *Îngrijește* **pe copil,** ambele fiind corecte și avînd același sens. În alte situații nu este corectă însă decît una dintre cele două

construcții: nu spunem *(Îl*[1]*) așteaptă* **pe tren**, dar t r e b u i e folosită construcția prepozițională în cazurile în care complementul direct este reprezentat printr-un pronume relativ — *Omul* **pe care** *l-ați chemat n-a venit*, de exemplu.

37. O greșeală deosebit de frecventă în limba actuală reprezintă tocmai omiterea prepoziției *pe*, cînd funcția de complement direct este îndeplinită de un relativ. Construcții greșite de tipul: *Mobilă potrivită pentru garsoniera* **care** *o au*. (TV 13 XI 1970, „Căminul"), *Stofa* **care** *ai ales-o nu-mi place*. etc., abundă în exprimarea orală. Le întîlnim, mult mai rar, însă, și în scris: *Să fie o explicație* **care** *mi-o dau mie*?! „Săptămîna", 1969, nr. 39(353), p.4/3.

Această greșeală derivă, în mare măsură, chiar din natura pronumelui relativ: particularitatea specifică a relativului *care* o constituie faptul că l e a g ă două propoziții, are deci rolul îndeplinit în general de conjuncții. Astfel în frazele:

Are cartea **care** *îi trebuie.*

și

Are impresia **că** *e fericit.*

care și *că* leagă propozițiile care alcătuiesc frazele menționate.

Această similitudine funcțională dintre *care* și *că* face să se neglijeze calitatea de p r o n u m e a lui *care*. Exprimarea grăbită, mai puțin atentă, mai puțin supravegheată, eventual, chiar neglijentă, cum e adeseori vorbirea orală, tinde să trateze pronumele

[1] Folosirea construcției complementului direct cu *pe* cere de obicei d u b l a exprimare a acestuia: prin acuzativul pronumelui personal și prin construcția prepozițională.

care ca pe o conjuncție, deci cuvînt invariabil, fără alt rol decît acela de a lega propoziții. Urmarea o constituie construcțiile incorecte:

Copiii **care** *i-ați văzut sînt frați*
Carnea **care** *o vînd..., Florile* **care** *le vînd...*

Care este însă pronume și se comportă sintactic și morfologic ca un pronume. Corecte sînt deci numai construcțiile: *Copiii* **pe care** *i-ați văzut sînt frați* (ca **Pe ei** *i-ați văzut*; nu spune nimeni ***Ei** *i-ați văzut)*, *Florile* **pe care** *le vînd* etc., pentru că p r o n u m e l e *care* este în aceste fraze c o m p l e m e n t direct.

38. Tratarea ca invariabil (deci ca un fel de conjuncție) a lui *care* se întîlnește, evident, și în enunțurile în care îndeplinește alte funcții sintactice. Într-un context ca *Omul* **care** *nu-i place munca nu știe ce-i bucuria*, pronumele *care* este folosit greșit în locul formei *căruia (Omul* **căruia** *nu-i place munca...)*. Relativul *care* trebuie întrebuințat la dativ, căci are rol de complement indirect al verbului *a plăcea*. (Folosind alte pronume, recurgem totdeauna la dativ în contextul de mai sus. Spunem deci: **Lui (aceluia** etc.) *nu-i place munca*, niciodată ***El (acela)** *nu-i place munca*.)

39. Cît de răspîndite sînt construcțiile greșite cu *care*, a arătat foarte clar un reportaj-anchetă[1] realizat de televiziune, nu numai prin numărul mare de răspunsuri greșite înregistrate, dar și prin comentariile cu care participanții și-au însoțit răspunsurile: cei mai

[1] Prezentat în emisiunea *Mult e dulce și frumoasă* din noiembrie 1970.

mulți au considerat construcțiile corecte, literare ca fiind „populare" sau „învechite" sau, în cel mai bun caz, „expresive" — iar expresivitatea presupune, între altele, raritatea.

Unul dintre participanți a calificat chiar, ritos, construcția greșită ca fiind „clară vorbă românească" și s-a înșelat de două ori: întîi, pentru că cel puțin tot atît de r o m â n e ș t i sînt și construcțiile corecte și, în al doilea rînd, pentru că utilizarea lui *care* ca simplă conjuncție poate duce la construcții neclare, ambigue. Așa, de exemplu, într-o frază ca: *Omul pe care l-a chemat a venit*, omiterea lui *pe* duce la *Omul care l-a chemat a venit*, iar această frază înseamnă că „omul care a chemat" e același cu „omul care a venit", deci aceeași persoană, și nu rezultă că e vorba de două persoane diferite. Trebuie să spunem deci *Omul* **pe care** *l-a chemat a venit*, cînd pronumele relativ e complement direct („cel care a chemat" și „cel care a venit" sînt persoane diferite), dar spunem: *Omul* **care** *l-a chemat a venit*, cînd același pronume e subiect (iar „cel care a chemat" și „cel care a venit" reprezintă una și aceeași persoană).

Din aceleași motive, enunțul *Omul* **căruia** *i-a dat telefon a venit*, e mai clar decît *Omul* **care** *i-a dat telefon a venit* (folosit corect, *care* este, în acest enunț, subiect: „omul care a venit" și „omul care a dat telefon" reprezintă aceeași persoană).

Normele limbii literare, cerînd folosirea lui *care* însoțit de *pe*, cînd e complement direct, sau folosirea lui în dativ, cînd e complement indirect, asigură deci o mai mare claritate comunicării.

40. Omiterea prepoziției *pe* în construcția complementului direct se produce și în alte situații. Așa,

de exemplu, în fraza *El a primit cei dintîi* **oaspeți** *care au venit să-l vadă.* „Magazin", 1969, nr. 630, p.8/2, corectă era construcția cu *pe (a primit* **pe** *cei dintîi* **oaspeți.**).

Mai potrivită ar fi fost utilizarea construcției prepoziționale și în frazele: *Fiecare inspector școlar urmează să sprijine efectiv* **directorii** *de școli în rezolvarea problemelor.* „Scînteia", 1969, nr.7982, p. 4/1, *Și-apoi, în ovațiile tuturor ... membrii formației din Karlsruhe i-au luat în brațe, zvîrlind* **mirele** *în aer.* „Săptămîna", 1969, nr. 36 (350), p. 2/6, *Reporterul a surprins „în direct" acest* **om** *contemporan — emoționat și emoționant. Idem,* nr. 34 (348), p. 4/3, *Să vînezi delfini înseamnă a jigni* **zeii.** „Magazin", 1969, nr. 626, p.3/3.

În toate aceste texte, în care complementul direct este reprezentat prin „persoane" „determinate", construcția fără *pe* nu e greșită, dar folosirea construcției prepoziționale ar fi dat comunicării un caracter mai îngrijit.

41. Defectuoasă, tot sub aspectul construcției complementului direct, este și fraza: *Secolul nostru le-a demonstrat indivizilor că armata nu-i privește numai* **pe ofițeri,** *iar politica numai* **pe un grup** *de persoane specializate.* „Scînteia", 1971, nr. 8754, p.1/5. Dacă în propoziția *armata nu-i privește numai pe ofițeri,* construcția cu *pe (pe ofițeri)* este corectă, în propoziția următoare, eliptică de predicat, complementul direct reprezentat prin *grup* trebuia construit f ă r ă *pe* — deci ... *iar politica numai* **un grup** *de persoane.* Fraza ar fi fost mai echilibrată și sensul mai bine reliefat dacă verbul ar fi fost repetat: ...*armata nu-i*

priveşte numai pe ofiţeri, iar politica **nu priveşte** *numai un grup de persoane.* Repetiţia, evitată de obicei de teama monotoniei expresiei, constituie totuşi, în situaţii determinate, o modalitate stilistică de loc neglijabilă. Exprimarea „apăsată" a unei idei impune adeseori repetarea.

42. O încălcare a regulilor de recţiune, de alt tip decît cele de care ne-am ocupat mai înainte, ilustrează textul: *Ce trebuie făcut pentru ca reprezentanţii unor uzine ...* **să** *nu mai* **gîndească participarea** *lor la munca de coordonare ... prin prisma formulei...* RL 1969, nr. 7731, p.2/4, în care *a gîndi* (care se construieşte de obicei cu *la — a (se) gîndi* **la** *participarea lor* este construcţia corectă) este construit cu complement direct în acuzativ. În fraza citată, *a gîndi* e folosit nepotrivit şi din punct de vedere semantic, nu numai gramatical.

43. O greşeală constînd tot din înlocuirea unei construcţii prepoziţionale printr-un substantiv fără prepoziţie (de data aceasta în dativ) apare în propoziţia: *Aurel Giurumia* **se încadrează** *tot mai deplin* **colectivului** *nostru.* „Săptămîna", 1969, nr. 33 (347), p.1/4. Verbul *a se încadra* cere o construcţie cu *în*: corect ar fi fost deci *se încadrează* **în** *colectivul nostru.*

44. O eroare „în sens invers", în care determinantele prepoziţionale înlocuiesc, greşit, un determinant fără prepoziţie, înregistrează folosirea verbului *a aparţine*, pe care îl întîlnim frecvent construit cu *la* sau cu *de*: *El nu aparţine* **la** *sindicatul nostru*; *Ei nu aparţin* **de** *secţia noastră.* În cazul primului exemplu, recomanda-

bilă este construcția cu dativul: *nu aparține* **sindicatului**; în cel de-al doilea, *aparține* înlocuiește, în mod greșit, pe *ține*, ceea ce explică și construcția cu *de* (*Nu* **ții de** *secția noastră* reprezintă formularea corectă).

45. Greșită este și folosirea ca intranzitive[1] a unor verbe tranzitive[2], cum se întîmplă în: **Măsor** *1,70 m. în înălțime*. RL 1960, nr. 4999, p. 2/4, sau în: *Biografia Anei Micu e încărcată de fapte deosebite, care* **semnifică** *tocmai prin simplitatea, prin limpezimea lor*. „Scînteia", 1970, nr. 8378, p. 1/2. Folosirea ca intranzitive a verbelor *a măsura* și *a semnifica* este cu atît mai supărătoare, cu cît ele fac parte din categoria tranzitivelor care cer exprimarea obligatorie a complementului direct[3]. Unele verbe tranzitive apar frecvent în comunicare fără a fi însoțite de un complement direct (deși presupun întotdeauna un „obiect") — spunem frecvent, de exemplu, *Citește la bibliotecă, Mănîncă cu poftă* (fără a preciza „ce citește, ce mănîncă"). Altele, dimpotrivă, presupun ,cer exprimarea obiectului: nu putem spune *Fotografia reprezintă (bine)* sau *El manifestă*. Folosind verbe din această categorie exprimăm totdeauna și obiectul: *Fotografia reprezintă pe cineva (pe mama, pe Ion* etc.), *El manifestă entuziasm (bucurie* etc.). Verbele *a măsura, a semnifica* fac parte din această categorie de tranzitive și le întrebuințăm totdeauna însoțite de un comple-

[1] Intranzitive sînt verbele care *nu pot* avea complement direct — cf. *a pleca, a sosi* etc.

[2] Verbele tranzitive pot avea complement direct — cf. *a citi (o carte), a tăia (pîinea)*.

[3] În termeni gramaticali am spune că „nu pot fi folosite *absolut*".

ment direct: *Măsor stofa (strada, înălțimea)*, spunem chiar *Te măsor cu privirea*, tot așa spunem că *Un lucru semnifică ceva.*

46. Tot folosirea fără complement direct a unui verb a cărui întrebuințare presupune, în mod necesar, prezența unui asemenea determinant face defectuoasă propoziția: *Dar să-l lăsăm pe Carlo Levi* **să evoce.** „Lumea" 1971, nr. 13, p.26/1 (era necesar să se precizeze o b i e c t u l evocării). O complinire de același fel era necesară și în *Constatarea a frapat, pentru că este știut că* ... „Magazin", 1969, nr. 626, p.3/1. O redactare îngrijită, corectă ar fi cerut formulări de tipul: *constatarea a frapat opinia publică, cercurile de specialiști* etc.

47. În comentariile sportive este omis de regulă complementul direct al verbului *a pasa*. Construcțiile de tipul *A rezolvat o foarte periculoasă fază ... ca imediat* **să-i paseze** *lui Dembrovschi*. „Informația", 1971, nr. 5492, p. 3/1—2 sau *Sătmăreanu a interceptat cu capul o deschidere a apărării gazdelor,* **pasîndu-*i*** *lui Dembrovschi. Ibidem.* sînt foarte frecvente. Complementul direct, deși sintactic necesar, nu este de obicei exprimat după *a pasa* (ca și după *a intercepta*, de foarte multe ori) pentru că sub aspectul informației comunicării este superfluu; totdeauna e vorba de *minge (balon — rotund* sau *oval)*. Același complement și din aceleași motive este omis și în construcțiile cu *a stopa*: *A dat un microrecital* **stopînd** *pe piept*. „Informația", 1971, nr. 5492, p.3/3 — se subînțelege *(stopînd) mingea.*

48. Obligatorie poate fi și exprimarea unui complement prepozițional atunci cînd se întrebuințează anumite verbe: nu spunem, de exemplu, *Aceasta decurge* sau *Propoziția constă*. Aceste verbe apar totdeauna însoțite de determinanți cu prepoziție — *Aceasta decurge* **din** *demonstrație.*, *Propoziția constă* **din** *subiect și predicat.* etc. Tot așa, verbul *a asocia* cere obligatoriu prezența unui determinant introdus prin prepoziția *cu*. De aceea propoziția: *Oare ritmul fantastic nu ne face* **să asociem** *jazz-ul*? „Săptămîna", 1969, nr. 41 (355), p.4/3, este greșită și ininteligibilă (ne întrebăm „*cu ce* asociem jazz-ul"?).

49. O greșeală de alt fel, care afectează însă tot folosirea verbului, reprezintă combinarea verbelor cu pronumele reflexiv în contexte ca *Planul ireal* **se interferează** *cu planul concret*. „Săptămîna", 1969, nr. 37 (351), p.3/2. *Perdelele albe* **se onduleazǎ** *ușor sub adierea unui vînt cald*. „Magazin", 1969, nr. 626, p.5/6. Verbele intranzitive nu se combină cu reflexivul decît eventual pentru a exprima un subiect general, nedefinit *(Se merge, Se pleacă, Se călătorește)* sau sînt folosite t o t d e a u n a cu reflexivul, acesta făcînd parte în fond din verb, cum se întîmplă în cazul lui *a se căi*, de exemplu (nu există * *a căi)*. În propozițiile citate mai înainte nu avem a face cu nici una dintre aceste două situații (construcțiile corecte sînt deci: *Planul ireal interferează cu ..., Perdelele ondulează...)*.

Construcția lui *a interfera* cu reflexivul se datorește foarte probabil influenței altor verbe care, avînd un determinant prepozițional cu aceeași valoare, sînt reflexive — cf. *El se aseamănă cu cineva (ceva), El*

se ciondăneşte cu cineva. Aceste verbe se folosesc însă, în construcţia dată, o b l i g a t o r i u cu reflexivul: nu spunem niciodată **El ciondăneşte cu cineva* (şi nici **El ciondăneşte pe cineva)*. *A se ciondăni* este totdeauna intranzitiv şi reflexiv.

50. De un fenomen de „recţiune" se poate vorbi şi în cazul adjectivelor (şi al adverbelor) în situaţiile în care există anumite restricţii în ce priveşte modalităţile de realizare a relaţiilor dintre adjectiv (adverb) şi complementul care-l determină. Astfel, de exemplu, *favorabil* cere un complement în dativ *(favorabil ploilor)*, *plin* admite determinanţi prepoziţionali cu *de (plin de bunăvoinţă)* etc.

51. Unele adjective şi adverbe se folosesc în general f ă r ă determinanţi specifici. În această situaţie pare a fi adjectivul (adverbul) *prematur* — spunem *copil prematur, e prematur să discutăm despre*... etc. Ca urmare, o construcţie ca *O confruntare cu publicul este prematură* **ambilor expozanţi.** „Săptămîna", 1969, nr. 39(353), p.3/6, în care adjectivului *prematur* i se atribuie un complement în dativ este greşită. Tot fără determinant se întrebuinţează de obicei adjectivul *adulter* şi, ca atare, prezenţa determinantului introdus prin *cu* face ca enunţul *Nurorile regelui ... aveau să fie prinse ca adultere* **cu fraţii** *d'Aunay*... GL 1960, nr. 51(533), p. 6/4 să fie greşit.

52. Adjectivul *vinovat* se întrebuinţează cu şi fără determinant: formulăm afirmaţii generale de felul *Noi sîntem vinovaţi*, sau precizăm „sensul vinovăţiei" *Este vinovat de neglijenţă (lene, prostie)*.

În combinația *a se face vinovat*, însă, adjectivul cere obligatoriu un determinant: *S-a făcut vinovat de neglijență, de incorectitudine, de nepăsare* etc. Lipsa unei completări de acest fel face defectuos textul: *Operație costisitoare. Sperăm însă că nu și păgubitoare, deoarece vor fi obligați să o suporte cei ce* **se fac vinovați**! „Scînteia", 1970, nr. 8510, p.2/1.

53. Cu înlocuirea unui tip de determinant prin altul avem a face în: *E, poate, dificil* **spectatorului** *român să descifreze*... „Săptămîna", 1969, nr. 41(355), p.3/5, unde în locul dativului ar fi fost mai potrivită o construcție cu *pentru*: *e... dificil* **pentru** *spectatorul*...

54. Relația dintre prepoziție și substantivul (sau pronumele) pe care îl precedă presupune de asemenea un fenomen de „recțiune", căci prepoziția impune acestuia un anumit caz, o anumită formă cazuală (în limba română — acuzativul, genitivul sau dativul). Prepoziția *datorită*, de exemplu, cere dativul: *datorită vouă, datorită colegilor*. Acesta fiind regimul prepoziției, apariția genitivului în fraza: *Comitetul consideră că* **datorită** *eforturilor depuse de întreg colectivul din institut și* **a contribuției** *celorlalți participanți ... sesiunea se va bucura de succes deplin* constituie o greșeală evidentă, rezultat al confuziei dintre dativ și genitiv, provocată de omonimia aproape generală dintre aceste cazuri (numai pronumele personal le distinge prin forme diferite *mie / meu, mea* etc.). Incorectitudinea frazei citate se manifestă în prezența lui *a* (**a** *contribuției)*, care caracterizează în anumite situații genitivul diferențiindu-l de dativ.

55. O construcție verbală care a căpătat o deosebită răspîndire în limba actuală reprezintă gruparea „verb+participiu (variabil, adjectival)". Punctul de plecare îl constituie grupările cu *a trebui*: *A înregistrat un hiat care* **trebuia anulat.** „Săptămîna", 1969, nr. 33 (347), p. 4/6, *O descoperire care* **trebuie remarcată,** în care avem a face cu o construcție elidată: pornindu-se de la combinația „*a trebui* + un verb la pasiv" — *(această piesă) trebuie* **să fie văzută** —, prin elidarea lui *a fi*, s-a ajuns la *trebuie văzută*. În limba actuală construcția proliferează, prin utilizarea ca centru al grupului a diverse verbe dintre care mai frecvente sînt *a merita, a vrea, a cere*, cf.: *Filmul ... este inegal ..., dar* **merită văzut.** „Munca", 1969, nr. 6825, p. 2/4, *Truda ta* ... **se vrea dovedită.** „Munca", 1970, nr. 6908, p.1/7, *Cererile cetățenilor* **se cer păstrate** *în bună ordine.* RL 1960, nr. 5035, p. 2/2, *Sînt ... măști care* **se cer smulse.** „Scînteia", 1970, nr. 8510, p.7/3.

Verbele *a cere* și *a vrea*, cum se vede din ultimele exemple, apar în asemenea construcții însoțite de pronumele reflexiv, iar participiul este echivalentul unui conjunctiv pasiv: *se cer smulse* = *cer să fie smulse* (sau cu reflexiv pasiv, *cer să se smulgă), se vor dovedite* = *vor să fie dovedite)* etc.

56. Frecvente sînt, de asemenea, construcțiile cu structura „verb + adjectiv (dependent față de verb și față de un substantiv sau pronume cu care se acordă)": *Concluzia* **a venit evidentă.** „Magazin", 1969, nr. 628, p.3/7, *O selecție ... menită* **... să facă memorabilă ...** *opera.* „Săptămîna", 1969, nr. 36(350), p. 3/6. *Experiența engleză ... și noi sîntem de părere s-o* **considerăm valabilă** *ca bază de discuție.* „Scînteia", 1969, nr. 7982,

p. 5/5, *Rămîne să vedem în ce măsură lucrările celor trei artiști* ... **se vor arăta compatibile** *între ele*. „Săptămîna", 1969, nr. 33 (347), p. 4/6, *S-a descoperit existența ... a 180 de purcei, care nu* **figurau înregistrați** *în evidență* ... „Scînteia", 1970, nr. 8415, p. 2/1. Construcțiile de acest fel merită să fie remarcate pentru răspîndirea lor și pentru marea varietate a verbelor cu care pot fi realizate.

PREPOZIȚIE ȘI CONJUNCȚIE

57. Printre greșelile curente se numără și folosirea nepotrivită a unor prepoziții și conjuncții. Restricțiile referitoare la întrebuințarea acestor categorii de cuvinte sînt de natură gramaticală, dar și semantică.

58. Un fenomen foarte răspîndit constituie confuzia dintre prepoziții, întrebuințarea unei prepoziții în locul alteia.

Frecventă este utilizarea lui *din* pentru *dintre*: *Unul din evenimentele notabile a fost prima audiție a unei lucrări corale* ... RL 1969, nr. 7641, p. 3/6; sau, mai rar, *din* în locul prepoziției *de la*: *Se învoise* **din** *serviciu*. RL 1960, nr. 5035, p.2/1.

59. *Din* e înlocuit, în mod cu totul neașteptat, prin opusul său *în*: *Mărturie stau programele* **în** *care nu lipsesc titlurile noi*. „Săptămîna", 1969, nr. 34(348), p. 4/1, *Tomurile următoare ... povestesc despre lumea medievală* **în** *timpul domniilor ulterioare*. GL 1960, nr. 51(533), p.6.

În mod analog, *între* apare, greșit, în construcții care cer pe *dintre*, cum sînt *Creatorul nenumăratelor șlagăre,* **între** *care unele intrate în circuitul internațional* ... „Săptămîna", 1969, nr. 39(353), p.3/3 sau *Istoria sentimentelor, a raporturilor* ... **între** *oameni nu sînt descrise*... RL 1971, nr. 8241, p.2/4 (enunțul este defectuos și din cauza dezacordului: subiectul e la singular — *istoria*, iar predicatul — *sînt descrise* — la plural).

60. Prepozițiile *în* și *de* apar și în situații în care ar fi fost mai potrivită *la*: *Vin* **în** *comandament și cer derogări de materiale.* RL 1969, nr. 7731, p.2/7, *Trei milioane de abonați* **de** *radio și aproape un milion și un sfert de abonați* **de** *televiziune.* „Săptămîna", 1969, nr. 44(355), p.3/6.

61. Și *asupra* ia locul prepoziției *la*. — *Ne face* ... *atenți* **asupra** *insuficientei lor asimilări.* „Scînteia", 1970, nr. 8389, p.4/3.

62. În schimb *la* apare în: *Terminînd recent partiturile* **la** *o comedie muzicală* ... „Săptămîna", 1969, nr. 39 (353), p.3/3, unde ar fi fost mai potrivită prepoziția *pentru*. În acest context putea fi folosit, în locul construcției prepoziționale, și genitivul: *Terminînd partiturile unei comedii muzicale.* Poate că tocmai construcția cu genitivul oferă explicația construcției cu *la*: genitivul este omonim cu dativul — cf. *cartea* **copiilor** (genitiv); *povestește (basme)* **copiilor** (dativ) —, iar în locul dativului se folosește frecvent construcția cu *la (povestește basme* **la copii**); ca urmare, printr-un complicat proces asociativ, s-a putut ajunge la înlocuirea genitivului prin construcția cu prepoziția *la*.

63. Tot *la* este nepotrivit folosit în: *Atunci vom putea da tacticii jocului ponderea principală... așa cum... se și cuvine* **la** *echipele ce reprezintă elita fotbalului.* „Scînteia", 1969, nr. 7982, p.5/5, după cum stîngace este alternanța *din, prin* în contextul: **Din** *jargonul membrilor familiei Trandafir... sau* **prin** *expresiile... aproape argotice ..., Sorbul dă la iveală efecte puternice.* RL 1960, nr. 4999, p.2/5. Firesc era să se repete aceeași prepoziție. (De altfel toată fraza este scîlciată; în textul citat o altă greșeală supărătoare, reprezintă folosirea locuțiunii *a da la iveală* în locul lui *a obține, a scoate*; *a da la iveală* se întrebuințează mai ales cu determinanți concreți sau negativi, deci nu se potrivește complementul *efecte puternice.)*

64. Se răspîndește tot mai mult prepoziția *datorită* în locul grupării prepoziționale *din cauza.* În contexte ca *S-a ajuns, deseori, la un multiplu al intențiilor inițiale* **datorită** *faptului că autorii ... au supralicitat programa.* „Scînteia", 1969, nr. 7982, p.4/5 sau *Trebuie să continuăm o asemenea activitate* **datorită** *faptului că tinerii vin ... insuficient dezvoltați fizic și slab înzestrați tehnic.* „Scînteia", 1969, nr. 7982, p.5/5, ar fi fost potrivit să se folosească *din cauza,* care are un sens mai general, mai larg. Prepoziția *datorită,* ca și echivalentul său *grație,* presupune un factor și, mai ales, un efect pozitiv — *A învins* **datorită** *curajului*; *S-a însănătoșit* **datorită (grație)** *îngrijirii atente a medicului.* Încălcarea acestei restricții de ordin semantic devine brutală în formulări de felul: *A murit* **datorită** *neglijenței.*

65. Situațiile în care fie construcția specifică verbului, fie calitatea relației sintactice și logice dintre

verb și determinantul său ar fi cerut alte prepoziții decît cele întrebuințate sînt destul de frecvente. Într-un context ca *Dumitrache a dat un micro-recital stopînd* **pe** *piept* (se subînțelege: *mingea*). „Informația", 1971, nr. 5492, p.3/3, ar fi fost mai potrivită prepoziția *cu (stopînd* **cu** *pieptul)*. Supărătoare este prezența lui *pe* și în fraza: *M-a interesat ... spectacolul cu Fidelitate ... cu o linie regizorală bine plantată* **pe** *tensiunea momentelor dramatice*. „Săptămîna", Seria nouă, 1971, nr. 21, p.5/2; *a planta* se construiește de obicei cu *în*, în contextul de mai sus însă înlocuirea prepoziției nu este suficientă pentru a clarifica (și salva) fraza.

66. Neașteptată este „reactivarea" arhaicului *întru* (păstrat numai sub forma *într-*, care apare în locul lui *în* înainte de *un, o*, comp. *în parc*: *într-un parc, în casă*: *într-o casă)*. În textul: *Maturitatea artistică a formației, perpetua sa activitate* **întru** *răspîndirea tezaurului muzicii ... au adus Filarmonicii înalte titluri*. „Săptămîna", 1969, nr. 44(358), p.1/5, utilizarea lui *întru*, în locul curentului și corectului *de*, este căutată și supărătoare.

67. Din dorința de exprimare „evoluată" rezultă și extinderea, abuzivă, a construcției *în(ceea)ce privește* în locul prepoziției *despre* — cf., de exemplu, *Care este părerea Dv.* **în ceea ce privește** *însemnătatea acestei manifestări tehnico-științifice*?, formulare pretențioasă și, ca urmare, nerecomandabilă.

68. Un fenomen mai puțin frecvent reprezintă folosirea unui gerunziu în locul unei prepoziții, ca în

Astfel, **urmînd** *Teatrului Giulești complet modernizat și reutilat, Teatrul de operetă este supus unor importante lucrări de reparații capitale.* „Săptămîna", 1969, nr. 41(355), p.3/1. Fraza citată ar fi fost mai clară și mai corect construită dacă, în locul gerunziului *urmînd*, autorul ar fi recurs la prepoziția *după* („**după** *Teatrul Giulești ... Teatrul de operetă este supus ...*").

Prepoziția *după* și verbul *a urma* prezintă o trăsătură semantică comună: amîndouă exprimă ideea de succesiune. Această particularitate explică — dar nu justifică — înlocuirea, supărătoare, pe care am constatat-o mai înainte.

69. Mai răspîndită este utilizarea formei participiale *legat* (în locul grupării *în legătură cu*), cf. *Vreau să vă povestesc,* **legat** *de aceasta, o întîmplare reală.* „Lumea", 1971, nr. 14, p.24/2.

70. Prepoziția formează cu termenul pe care îl precedă (substantiv etc.), un grup cu o organizare gramaticală destul de rigidă: ordinea dintre cele două componente nu poate fi modificată — spunem totdeauna *(nevoie) de ajutor* (niciodată **nevoie ajutor de*!); posibilitățile de intercalare între componente se limitează, de obicei, la articol, numeral, adjectiv: *(nevoie) de* **un** *ajutor, ~ de* **mult** *ajutor, ~ de* **două** *ajutoare, ~ de* **multe și bune** *ajutoare* etc. Intercalările de alt tip — cf. *Ei* (= delfinii) *au depășit stadiul general valabil, cu* — **pînă acum numai de noi știut** — *o singură excepție, omul: instinctul de conservare*! „Magazin", 1969, nr. 626, p.3/3, sînt nepermise. Fraza are, evident, și alte defecte decît intercalarea între *cu* și substantivul cu care se grupează *(excepție)* a unei

lungi combinații de cuvinte *(pînă acum numai de noi știut)*, care nu se leagă direct cu nici unul dintre cele două componente ale grupului prepozițional. De altfel e greu de spus la ce se referă exact intercalarea: forma *știut*, pe care o cuprinde, ne poate trimite la oricare dintre substantivele *stadiul*, *omul* (sau chiar *instinctul*!); ca sens, parcă ar merge mai bine cu substantivul *excepție*, care este însă feminin și ar fi cerut forma *știută*. Intercalarea ar fi constituit o greșeală, chiar dacă în text apărea forma *știută* și, ca urmare, elementul regent al intercalării ar fi fost reprezentat prin *excepție*, cel de-al doilea component al grupului prepozițional.

71. În folosirea conjuncțiilor, fenomenul cu cea mai mare amploare în limba contemporană îl reprezintă răspîndirea conjuncției *ca să* în situații în care numai folosirea lui *să* e suficientă și corectă: *Vreau* **ca să** *adaug*, *Pot* **ca să** *sprijin*, *Încearcă* **ca să** *dovedească*, *Toate acestea au contribuit* **ca să** *dea publicației noastre caracterul de revistă „lunară"*. „Săptămîna", 1969, nr. 38(352), p.3/3, *Pentru aceasta trebuie* **ca să** *fie stîrpite dezinteresul și manifestările de birocratism*. RL, 1969, nr. 5035, p.2/2, etc. etc.

Normele limbii literare admit alăturarea directă a celor două elemente, ***ca*** și ***să***, în construcții exprimînd scopul, cum sînt, de pildă, *se grăbește* **ca să** *nu întîrzie*, *face eforturi* **ca să** *termine la timp* ș.a. În toate celelalte situații, normele limbii literare nu admit pe *ca* între două verbe dintre care al doilea este la conjunctiv. Construcțiile corecte sînt deci *vreau* **să** *adaug*, *pot* **să** *sprijin*, *încearcă* **să** *dovedească*, *au contribuit* **să** *dea* etc. Elementul de relație

ca poate apărea numai dacă între cele două verbe se intercalează alte cuvinte — de exemplu: *Vrea* **ca** *mîine după masă să înceapă lucrul.* În limba vorbită neîngrijită se încalcă frecvent aceste norme, ceea ce duce la construcțiile greșite de tipul celor semnalate mai sus.

Răspîndirea greșelilor de acest fel se explică prin faptul că *să* nu mai este simțit de vorbitori ca reprezentînd o marcă suficient de clară pentru delimitarea propozițiilor și exprimarea raportului de dependență dintre propoziții. Această slăbire a valorii conjuncționale a lui *să* este consecința asocierii lui constante cu conjunctivul: însoțind formele de conjunctiv, *să* poate apărea și în propoziții principale: *Să nu întîrzii*! *Să ascultăm*! etc.

Aceste greșeli, spre deosebire de altele, nu sînt foarte recente. Ele au fost surprinse și satirizate deja de I.L. Caragiale.

Marele scriitor le-a combătut prin caricaturizare. Cum acest procedeu artistic presupune î n g r o ș a r e a elementelor artistice, el realizează caricaturizarea înlocuind pe *ca(să)* prin *pentru ca(să)*[1], grupare conjuncțională care exprimă în modul cel mai clar sensul final. Procedînd astfel, ajunge la formulări de tipul *Aseară... am fi putut* **pentru ca să** *facem proces-verbal de ultragiu.* („Proces-verbal") sau cum spune Ipingescu, în piesa „O noapte furtunoasă": *Onorabile domn, permite-mi* **pentru ca să**-*ți prezant pe cetățeanul Dumitrache Titircă.* Asemenea formulări, destul de frecvente în proza lui Caragiale, apar în general în vorbirea pretențioasă a personajelor cu o cultură superficială.

[1] Deși curentă este folosirea lui *ca să* în locul lui *să* (necauzal), se întîlnește în asemenea situații și *pentru ca să.*

Construcțiile combătute de Caragiale prin procedeul arătat nu au fost însă total abandonate și continuă să apară și azi în vorbirea neîngrijită, fiind la fel de supărătoare din punctul de vedere al limbii literare. E bine deci să le evităm.

Dacă apariția grupării *ca să* în locul lui *să* este obișnuită, înlocuirea, de asemenea greșită, a lui *ca (să)* prin *încît* — *... suficiente motive* **încît** *să credem c-o să-i vină bine Casandrei haina ce acum se croiește.* „Săptămîna", 1969, nr. 33(347), p.3/5 – este mult mai rară.

72. O greșeală de mult semnalată, dar care persistă și în limba actuală, reprezintă confuzia dintre *ori* (disjunctiv, echivalent cu *sau*: *vine* **ori** *pleacă)* și *or* conjuncție neologică[1], care exprimă numai o opoziție atenuată (și nu un raport contradictoriu între două alternative care se exclud). În contextul: *(Criticii m-au elogiat, dar, nu scrie că au trecut 35 de ani de atunci: o să mă creadă lumea prea bătrînă...* **Ori** *culorile mele sînt tinere...* „Săptămîna", 1969, nr. 33(347), p.4/6, trebuia folosită conjuncția *or*.

73. Dimpotrivă, de dată foarte recentă pare a fi folosirea grupării *de aceea că* în locul conjuncției cauzale *pentru că*: *Decorul ... cel mai proaspăt în memorie, dar și cel mai spectaculos. Asta, poate, și* **de aceea că** *șantierul centralei e în faza de vîrf... Poate și* **de aceea că** *în amintirea constructorilor mai stăruie încă ...* RL, 1969, nr. 7641, p.2/5.

[1] Cf. fr. *or*.

De aceea, folosit în mod obișnuit cu valoare cauzală, reluînd o propoziție — *A scăpat trenul. De aceea a întîrziat* —, capătă, prin adăugarea lui *că*, rol conjuncțional înlocuind conjuncția *pentru că* (sau *din cauză că* echivalentul obișnuit al acesteia), pe care o impunea construcția corectă a frazei.

74. O greșeală, de alt tip, de folosire a conjuncției apare în fraza: *Într-o declarație de ultim moment făcută reprezentanților presei*, **deoarece** *Hill a părăsit spitalul, plecînd... în Anglia, acesta a spus*... „Magazin", 1969, nr. 630, p.8/2. Textul este neclar din cauză că explicația introdusă prin *deoarece* și care se referă la grupul *de ultim moment* nu urmează imediat după acest grup. Intercalarea care le separă *(făcută reprezentanților presei)* face construcția echivocă: propoziția introdusă prin *deoarece* poate fi subordonată și față de participiul *făcută* conținut în intercalare.

SUBSTANTIV

75. În configurația generală a limbii române actuale un aspect important (dar nespecific, pentru că fenomenul e larg atestat și în secolele precedente), îl reprezintă o anumită instabilitate flexionară a substantivelor, instabilitate care se manifestă prin utilizarea unor forme paralele la singular, sau, mult mai des, la plural. Situații de felul: *tort, tortă*; *basc, bască*; *viruse, virusuri* sau *viruși* sînt destul de numeroase.

Fenomenul prezenței mai multor forme paralele — la un număr sau la altul, eventual la ambele nu-

mere — înglobează în limba actuală situații extrem de diferite.

În unele cazuri, formele paralele sînt echivalente, pot fi și sînt folosite în aceleași contexte fără ca înlocuirea uneia prin cealaltă să atragă vreo schimbare de informație: spunem *Dați-mi o cutie de chibrituri* (sau *o cutie de chibrite), Cumpăr chibrituri* (sau *chibrite*), sensul comunicărilor rămînînd neschimbat[1]. Echivalente sînt și pluralele *pardesie* și *pardesiuri, hotele* și *hoteluri*[2].

76. Alteori formele paralele se deosebesc însă ca poziție față de limba literară. Diferența dintre pluralele *case* și *cășî* constă în caracterul literar al primei forme, în caracterul popular și regional al celei de-a doua. Față de formele literare *fabrici, înghețate, cravate, stații, basmale*, pluralele *făbrici, înghețăți, cravăți, stății, basmăli* se caracterizează stilistic ca aparținînd vorbirii neîngrijite, neliterare.

Nerecomandabile sînt pluralele *ruini (I se semnalează existența unor* **ruini** *deasupra unui munte.* „Magazin", 1969, nr. 630, p.3/2) în loc de *ruine, torenți* (**Torenții** *năbădăioși continuă să îngrămădească bolovani*. RL 1969, nr. 7731, p.2/1), în loc de *torente*.

77. Se întîmplă de asemenea ca formele paralele să se repartizeze diferit în interiorul limbii literare, care,

[1] Lucrările cu caracter normativ indică, drept plural al substantivului *chibrit*, forma *chibrituri*, avînd în vedere frecvența mai mare a acesteia în vorbirea anumitor categorii de vorbitori; pluralul *chibrite*, deși mai puțin folosit poate, nu este simțit ca „neliterar" (regional, popular, argotic, etc.).

[2] Se recomandă pluralele *pardesie*, dar *hoteluri*.

cum am văzut, reprezintă un fenomen complex diferențiat în raport cu domeniul de activitate. Constatăm deosebiri sub acest aspect între *centre* și *centri*, de exemplu. Substantivul *centru* e folosit cu pluralul *centre* în limba literară „comună" (neutră sub aspect stilistic): *centre industriale*, *centre comerciale*, *centre culturale*; în limbajul medical (deci într-un anumit substil), singularului *centru* îi corespunde pluralul *centri*: *centri nervoși*. Sensul fundamental al substantivului *centru*, în afara diferenței stilistice în discuție, e același în ambele situații; deosebirile secundare care apar în diversele combinații se datoresc contribuției semantice a celui de-al doilea component al grupului.

Formele paralele de plural se pot caracteriza printr-o repartizare diferită între substiluri: *compus*, păstrîndu-și neschimbat conținutul semantic, e folosit cu pluralul *compuși* în chimie (*compușii sodiului*, de exemplu); lingvistica preferă însă (sau prefera pînă nu de mult) pluralul *compuse*.

78. Forme paralele se întîlnesc și în interiorul aceluiași stil (sau substil), în același domeniu de activitate. Astfel, în cadrul aceluiași limbaj tehnic, coexistă, folosirea lor fiind dirijată numai de preferințe personale, plurale paralele ca *robinete* și *robineți*, *vagonete* și *vagoneți*, *acumulatoare* și *acumulatori*, perfect echivalente ca sens.

79. Frecvente sînt însă și situațiile cînd formele paralele sînt asociate cu sensuri mai mult sau mai puțin diferite. Fenomenul de diferențiere semantică marcată prin forme diferite de plural se poate produce

în interiorul aceluiași „nivel" stilistic. Astfel, în limba literară, la nivelul comunicării generale (nespecializate pe stiluri și substiluri) folosim cuvîntul *raport* cu pluralul *raporturi* atunci cînd acordăm acestui substantiv sensul „relație", „legătură", ca în *raporturi prietenești (raporturi de serviciu, raporturi de producție, raporturi de coexistență pașnică* etc.), dar recurgem la pluralul *rapoarte*, cînd vorbim despre „o comunicare orală sau scrisă privind activitatea dintr-un anumit domeniu", cînd avem în vedere o „dare de seamă". Singularului *termen* îi corespund, de asemenea, două forme de plural, *termeni* și *termene*, corespunzînd unor sensuri diferite: *termen*, cu pluralul *termeni*, înseamnă „cuvînt (formulare)" — cf. *termeni noi în limbă, termeni tehnici*; *contract în termeni clari* —, pe cînd *termen, termene* are sensul „dată fixă, stabilită dinainte" — ca în *termene depășite, termene ale fazelor de elaborare a unei lucrări* etc.

În situații de acest fel, în care formele paralele corespund unor sensuri diferite, avem, în mod evident, de a face cu c u v i n t e diferite[1]: *raport, rapoarte* se deosebește, ca sens și ca flexiune, de *raport, raporturi* — ele reprezintă deci cuvinte diferite, *termen, termeni* și *termen, termene* sînt și ele două cuvinte cu flexiune și sens diferit.

80. În numeroase cazuri, diferențierea semantică și deosebirea flexionară corespund și unor diferențe privind domeniul de întrebuințare. Substantivul *calcul, calcule*, „operație (ansamblu de operații) matematică urmărind stabilirea anumitor mărimi", este utilizat

[1] În terminologie lingvistică — *omonime parțiale*. Dicționarele le tratează, de obicei, în articole distincte.

în limbajul matematic; *calcul*, *calculi* — avînd un sens profund diferit „formație calcaroasă afectînd diferite organe animale", cf. *calculi renali*, de exemplu — se întrebuințează în medicină. Și în acest caz, este justificat să considerăm că avem a face cu două cuvinte și nu cu unul singur[1].

81. Situațiile de acest fel, cînd se ajunge la asocierea formelor paralele cu sensuri net distincte și, uneori, la specializarea, ca utilizare, pentru anumite domenii de activitate, reprezintă, de obicei, faza finală a unui proces de durată mai lungă sau mai scurtă, al cărui început îl constituie coexistența în limbă a unor forme paralele, echivalente ca sens, și în cursul căruia se realizează separarea treptată a paradigmelor și sensurilor.

Un exemplu destul de clar pentru ilustrarea acestui fenomen oferă, în limba actuală, situația substantivului *transistor*.

Cuvîntul *transistor* este foarte nou — a intrat în circulație doar de cîțiva ani — și ca orice cuvînt nou are încă o situație instabilă în limbă. Acest termen este folosit de tehnicieni pentru a denumi un anumit dispozitiv de amplificare, iar de marele public mai ales pentru a indica un aparat de radio în construcția căruia se utilizează dispozitivele pomenite mai înainte: în *Îmi trebuie un transistor pentru a repara aparatul*, cuvîntul în discuție are evident accepția „dispozitiv de amplificare", pe cînd într-o construcție ca: *Mi-am luat transistorul să ascult meciul.*, e clar că termenul are în vedere aparatul de radio.

[1] DLRM înregistrează ambele situații în același articol.

Cuvîntul este folosit deci cu două accepții — una mai pronunțat tehnică, alta, a limbii comune. Instabilitatea în limbă a acestui cuvînt nou se manifestă atît în accentuarea lui — este accentuat fie *transístor*, fie *transistór* —, cît și în flexiune: pluralul acestui substantiv ezită între două forme *transistori* și *transistoare*.

Îndreptarul ortografic, ortoepic și de punctuație, lucrare normativă prin excelență, deci la care ne adresăm cînd avem nedumeriri de acest fel, nu înregistrează de loc cuvîntul în discuție, probabil tocmai din cauza noutății lui. *Dicționarul limbii române literare* îl înregistrează cu forma *transistór*, *transistoáre* și menționează numai unul dintre cele două sensuri pe care le-am relevat mai înainte și anume pe cel de „dispozitiv de amplificare". Forma de plural recomandată deci de acest dicționar, ca și de *Lexiconul tehnic român*, de altfel, este *transistoáre*.

Indicațiile normative citate sînt susceptibile de discuție. Astfel, dacă accentuarea pe ultima silabă (*transistór*) este perfect îndreptățită, atît pentru că e mai frecventă decît cealaltă, cît și pentru că această accentuare apare într-un mare număr de alte cuvinte, de exemplu, *acumulatór*, *calculatór*, *injectór*, *motór* etc., scrierea și, pe cît s-ar înțelege din lipsa unor precizări ortoepice, și pronunțarea cu *s*: *transistór*, nu se justifică decît prin forma grafică a cuvîntului în limba din care a fost împrumutat (DLRM dă ca etimon fr. *transistor*[1]). Toată lumea pronunță însă cu *z*

[1] Cuvîntul a fost creat în engleză (din *transfer resistor*), de unde a fost împrumutat în franceză. În românește, e foarte posibil să fi intrat concomitent prin intermediul textelor tehnice din amîndouă aceste limbi.

după *n*: *tranzistor* (de altfel și în franceză se pronunță tot *z*). Cum principiul fundamental al ortografiei românești este cel fonetic, ar fi mai firesc să se recomande scrierea *tranzistor*, care concordă cu pronunțarea. Discutabilă este și indicarea pluralului *tranzistoare* ca formă unică, mai ales pentru sensul „dispozitiv de amplificare," căci cele două forme de plural coexistă și opțiunea pentru una dintre ele ar trebui să aibă în vedere frecvența în limbă a fiecăreia.

De altfel, din observarea uzului curent s-ar părea că se manifestă o tendință de specializare în folosirea celor două forme de plural în sensul asocierii lor, aproape constante, cu una sau alta dintre cele două accepții menționate: *transistori* e folosit ca plural cu sensul tehnic „dispozitiv de amplificare" — n-am auzit niciodată spunîndu-se *aparat cu transistoare*, ci numai *aparat cu transistori*. Dimpotrivă, cu al doilea sens pare să se folosească mai ales pluralul *transistoare* — de exemplu: *În magazin mai sînt cinci transistoare*.

Asistăm deci la procesul de disociere a unui cuvînt cu flexiune ezitantă (între două genuri) în doi termeni distincți prin stabilirea unei relații, care tinde să devină constantă, între un anumit sens și o anumită formă de plural (deci o anumită paradigmă).

82. În situațiile în care diferențierea semantică sau stilistică nu se produce, cu timpul, una dintre formele paralele se impune. După o perioadă de coexistență cu *strade*, pluralul *străzi* l-a eliminat aproape total, după cum, după ce un timp a fost folosită alături de forma etimologică *mînu*, forma, mai nouă, *mînă* s-a impus ca unica posibilă.

În cazul formelor paralele de plural în *-e* și *-i*, de tipul *rulmente*, *rulmenți*, *filamente*, *filamenți*, *comutatoare*, *comutatori*, *alomorfe*, *alomorfi*, *formative*, *formativi*, foarte numeroase în terminologia tehnică, e foarte probabil ca, în multe cazuri, să se impună cu timpul pluralele în *-i*, deși de cele mai multe ori sînt recomandate chiar de *Lexiconul tehnic* formele în *-e*. Preferința în limbajul tehnic pentru aceste forme se manifestă, în mod evident, prin apariția unor noi plurale, în *-i*, alături de cele mai vechi în *-e*, dar și prin utilizarea unei forme unice de plural în *-i*, în cazul unui mare număr de neologisme recente ca: *izotopi*, *sateliți*, *protoni*, *fotoni*, *neuroni*, *constituenți* etc.

83. Un fenomen destul de des întîlnit în limba actuală, dar de mult mai mică amploare și importanță decît cel discutat mai înainte, constituie tendința de a extinde folosirea pluralului în situații în care, în mod obișnuit, trebuie să apară singularul.

Un caz de abatere în acest sens se înregistrează în întrebuințarea substantivelor abstracte. O particularitate flexionară, destul de des întîlnită în clasa abstractelor, constituie folosirea lor numai la singular: substantive ca *eficacitate*, *compatibilitate*, *emotivitate*, *drumeție*, *gazetărie*, *genialitate* etc. nu au plural, iar utilizarea la plural presupune față de singular c o n c r e t i z a r e, un sens mai mult sau mai puțin d i f e r i t de cel de la singular — în această situație sînt de exemplu substantivele *conștiință*, *(in)certitudine*, *înțelepciune*, *dreptate* etc. Diferența de sens dintre singular și plural este, în unele cazuri, foarte marcată, comp. *bunătate* și *bunătăți*, *milă* și *mile*;

deosebirea de sens dintre propozițiile *Disprețuiește mila* și *Disprețuiește milele* („pomenile") este foarte clară.

84. În aceste condiții, folosirea pluralului în contextele în care se potrivește numai sensul abstract, propriu singularului, constituie o greșeală. Frecventă este această confuzie în cazul substantivului *capacitate*, al cărui plural îl întîlnim în construcții de felul: *Conjugarea necesității de a ridica stacheta pretențiilor față de pregătirea elevilor cu un realism izvorît din cunoașterea* **capacităților** *obiective de asimilare ale acestora*... „Scînteia" 1969, nr. 7982, p. 4/5, *Unii își irosesc deseori* **capacitățile** *în lucrări care nu-i reprezintă*. RL, 1969, nr. 7731, p. 3/5 sau *În acest fel elevul va fi dotat cu* **capacități** *de analiză și sinteză* (intervenție la o consfătuire didactică, 1970). Pluralul *capacități* este folosit în toate aceste texte cu sensul „posibilități", deși în toate este presupus sensul abstract „posibilitate de a activa într-un domeniu, de a realiza ceva", „aptitudine", „talent", propriu formei de singular, care, din această cauză, ar fi fost mai potrivită.

Din aceleași motive, singularul *încărcătură* ar fi fost recomandabil în contextul: *Valorile structurale, convertite în capodopere artistice-literare, poartă importante* **încărcături** *de contemporaneitate*. RL 1969, nr. 7731, p. 3/5.

Mai potrivit ar fi fost singularul și în fraza *Aici au fost create aproximativ o mie de monumente de piatră — celebrii Moai — cu* **greutăți** *între zece și o sută de tone*. „Magazin", 1969, nr. 630, p. 3/6.

85. În cazul unor substantive sensul lor generic împiedică folosirea la plural. Un exemplu de acest

fel oferă *proză*. Deși *proză* e utilizat, paralel cu *poezie*, pentru a denumi o a n u m i t ă varietate de creație literară, iar alături de *poezie*, generic, există și substantivul concret *poezie*, *poezii* (care are în vedere anumite creații, bucăți, lucrări purtînd caracteristicile genului), *proză* nu este întrebuințat în general decît cu sens generic, deci f ă r ă plural. Sensul concret, care ar cere și ar justifica pluralul, este redat în general prin perifraze: *bucăți de proză*, *lucrări în proză*. Ca urmare, în propoziția: *Nu am amintit nici pe departe toate* **prozele** *cu caracter social*. „Scînteia", 1971, nr. 8754, p. 1/7, ar fi fost mai bine să se vorbească de **lucrările în proză** *cu caracter social*. În contextul dat (autorul enumeră o serie de romane importante), folosirea pluralului *prozele* are un efect de minimalizare, de diminuare a importanței, aduce parcă o nuanță ironică, care, fără îndoială, nu a existat în intenția autorului.

86. Nu tolerează decît singularul (deși substantivul respectiv are și formă de plural) unele construcții fixe în care elementele componente, toate sau numai unele, nu admit variațiile flexionare (ori posibilitățile combinative) pe care le manifestă în alte situații[1].

O asemenea construcție fixă reprezintă *pînă la sfîrșit*: singularul *sfîrșit* nu poate fi înlocuit prin forma de plural. Folosirea formei *sfîrșituri*, în această situație, constituie o încălcare a normelor gramaticale ale limbii actuale. Această greșeală apare în: *Trainica lui frăgezime se păstrează însă ... în stratul sufletesc*

[1] Prezența unor particularități morfologice sau sintactice de acest fel poate fi considerată drept un indiciu al caracterului de „locuțiune" al grupării.

cel mai profund, **pînă la sfîrşituri.** RL 1969, nr. 7647, p.3/8.

Altă construcție fixă în care componentul substantival nu apare decît la singular reprezintă grupul *în amintire*[1]. Înlocuirea singularului prin plural — cf. *Sperăm o seară de muzică demnă să intre* **în amintiri.** „Săptămîna", 1969, nr. 44(358), p. 3/4, modifică în sens nedorit (aş zice) înţelesul textului.

Stîngace este formularea: *Am fost în puncte cardinale deosebite, am* **impresii** *a căror amintire vie îmi persistă şi acum* ... „Săptămîna", 1969, nr. 44 (358), p. 3/5, din cauza întrebuinţării grupării *am impresii.* Substantivul *impresie* are o flexiune completă, cu singular şi plural[2], dar figurează numai cu forma de singular într-un mare număr de combinaţii ca *a face impresie, a produce (a lăsa) o impresie* etc. Cea mai răspîndită, poate, dintre combinaţiile de acest fel este *a avea impresia (că).* Nu e exclus ca din cauza existenţei acestei grupări fixe, destul de frecvente, să deranjeze folosirea pluralului *impresii,* fără nici un determinant în contextul citat — în alte condiţii, combinaţia *a avea* + *impresii* este acceptabilă: *am multe impresii noi (de povestit).*

Mai potrivit ar fi fost singularul decît pluralul şi în: *La Magdeburg şi la Halle „Cele trei neveste ale lui Don Cristobal" şi „Elefănţelul curios" au fost ovaţionate* în **săli** *şi elogiate în presă.* „Săptămîna", 1969, nr. 41(355), p. 3/1.

[1] În DLRM grupul *în amintire* este calificat „locuţiune adverbială".

[2] Cf. *În copilărie se întipăresc primele impresii,* de exemplu.

87. În legătură cu întrebuințarea substantivului se impun și unele observații referitoare la articol.

Un fapt curent în limba actuală constituie omiterea articolului în cadrul grupului *din punct de vedere* — cf. *Din* **punct** *de vedere al interpretării corale, poate că punctul culminant al serii a fost atins*... RL 1969, nr. 7641, p. 3/7.

Normele limbii literare permit și c e r articularea substantivului *punct* din gruparea discutată în situațiile în care, ca în fraza citată, urmează un genitiv (deci, corect este: *din* **punctul** *de vedere al interpretării* sau *din* **punctul** *de vedere al (unui) specialist(ului), din* **punctul** *de vedere al familiei, din* **punctul** *de vedere al sănătății* etc.). Fără articol se folosește în schimb *punct* cînd gruparea e urmată de un adjectiv calificativ: *din* **punct** *de vedere interpretativ, din* **punct** *de vedere tehnic (social, economic* etc.). Deși extinderea, greșită, a folosirii substantivului *punct* fără articol cînd precedă un genitiv dovedește tendința grupării de a căpăta caracter fix, *din punct(ul) de vedere* este încă departe de a fi locuțiune, cum arată posibilitatea de a intercala în imediata vecinătate a substantivului *punct*, diverse adjective pronominale: *din punctul* **acesta** *de vedere*; *din* **acest** *punct de vedere, din* **orice** *punct de vedere*. Plasarea adjectivelor calificative, deși se referă tot la *punct*, la sfîrștul grupului, *din punct de vedere* **egoist**, de exemplu, indică, dimpotrivă, faptul că nu mai avem a face cu o combinație liberă de cuvinte. *Din punct de vedere* reprezintă una dintre numeroasele situații de tranziție, de trecere a unui fapt de limbă de la o categorie la alta (în cazul discutat, *din punct de vedere* t i n d e să se transforme dintr-o combinație liberă într-o locuțiune; în limba actuală se situează între aceste două categorii).

88. Condiții oarecum analoge explică lipsa articolului în: *de a deschide și mai mare* **orizont** *inspirației și măiestriei* ... RL 1969, nr. 7641, p. 3/2 (corect ar fi fost *de a deschide* **un** *și mai mare orizont* sau *de a deschide* **un** *orizont și mai mare)*.

89. O greșeală constituie absența articolului și în: *Pereții sînt element determinant în crearea unei ambianțe arhitecturale a interiorului.* „Magazin" 1969, nr. 626, p. 6/3. Construcția corectă cerea articularea substantivului *element (Pereții sînt* **un** *element determinant în* ...), căci în textul citat se afirmă tocmai că *pereții* reprezintă, din punctul de vedere al arhitecturii interiorului, un element de o anume importanță, cu un anumit rol, și nu un element oarecare, cu rol neprecizat (aceasta ar trebui să fie semnificația enunțului pentru ca substantivul *element* să fie întrebuințat corect f ă r ă articol).

90. Dimpotrivă, articolul este de prisos în textul: *într-o singură săptămînă șase vernisaje, atracțioase de la* **bunul** *început prin varietatea lor.* „Săptămîna" 1969, nr. 48(362) p. 4/1 (deci, corect, *atracțioase de la* **bun** *început)*, căci *de la bun început* constituie o construcție fixă[1], în care substantivul nu variază ca număr și nu acceptă articulare.

91. Apariția articolului enclitic în textul: *„România literară" i-a oferit spațiu pentru un „Ring de dans" cea mai recentă evoluție a sa, după ... piesa găzduită*

[1] DLRM o înregistrează ca „locuțiune" — cf. *început*.

de revista **„Teatrul“**. „Săptămîna“ 1969, nr. 41(355), p. 3/3, este o simplă greșeală de ortografie: de obicei -*l* final din formele articulate nu se mai pronunță — spunem în mod curent: *pomu, omu*, nu *pomul, omul* — deci forma articulată se deosebește de cea nearticulată prin prezența sau absența lui *u*: *nu vezi om* sau *nu vezi omu(l)*. Cînd substantivul se termină în -*u* la forma nearticulată, cum se întîmplă cu *(un) teatru, (un) cadou, (un) ministru, (un) arbitru*, cele două forme, cea articulată și cea nearticulată, se pronunță la fel. Pronunțarea nu mai oferă, astfel, nici un indiciu capabil să conducă la scrierea corectă a celor două forme — întîlnim deci grafii incorecte ca: **Arbitru** *a favorizat echipa*... (în loc de **Arbitrul** *a favorizat*...) sau, dimpotrivă, *a anunțat pe* **arbitrul** (în loc de *a anunțat pe* **arbitru**).

Aceleași probleme ridică și ortografierea pluralului acestor substantive care se pronunță în același fel, cu un -*i* vocală la sfîrșit, indiferent de faptul că sînt articulate sau nearticulate: *arbitrii* și *(niște) arbitri* se pronunță la fel *(arbitri)*. Cel mai simplu mijloc de a verifica dacă am scris corect sau nu este să înlocuim aceste substantive, în același context, cu altele la care diferența dintre cele două forme este marcată și în pronunțare. De exemplu: *S-a întîlnit cu acești* **arbitri** (un singur *i*) ca și în: *S-a întîlnit cu acești* **oameni**; dar *A vorbit cu* **arbitrii** *noștri*, cu doi *i*, ca și *S-a întîlnit cu* **oamenii** *noștri*; tot așa *a întîlnit pe* **arbitru** (fără-*l*), ca și *a întîlnit pe* **coleg,** dar **Arbitrul** *a venit*, ca și **Colegul** *a venit*[1].

[1] Scrierea adjectivelor terminate în -*u* vocalic la singular ca *aspru, acru* pune aceleași probleme. Evitarea greșelilor de ortografie se asigură prin același procedeu (scriem deci *Oameni aspri, dar Asprii oameni)*.

92. Plasat d u p ă substantiv, articolul formează împreună cu substantivul pe care-l însoțește, individualizîndu-l, restrîngîndu-i, în măsură mai mare sau mai mică, sfera de referire (comp. *N-am găsit* **loc,** *N-am găsit* **un loc,** *N-am găsit* **locul**), un tot i n d i s o c i a b i l: între cele două componente *(loc/ul, floare/a*, de exemplu), nu se poate introduce nimic și nici nu se poate schimba ordinea componentelor. Cînd articolul (nedefinit) precedă substantivul ordinea de succesiune a componentelor nu poate fi modificată, dar e posibilă disocierea grupului prin intercalarea adjectivelor *(un* **frumos** *loc, un* **bun** și **frumos** *loc, un* **foarte frumos** *loc)*. Intercalările de acest fel, deși posibile în limba actuală, au o zonă de utilizare restrînsă — le întîlnim mai ales în poezie, unde apar însă destul de frecvent. Introducerea altor cuvinte (sau grupuri de cuvinte) între articol și substantiv, foarte rară chiar în poezie, este nerecomandabilă în proză: într-un text ca *Preferințele noastre se îndreaptă către ... o „natură statică cu vioară" lucrată în calde tonuri de brun și de roșu de o* **nu știm ce** *căldură intimă, evocatoare.* „Săptămîna" 1969, nr. 39(353), p. 3/6, intercalarea *nu știm ce* este supărătoare.

93. O observație merită și problema ordinii numelor proprii de persoană, alcătuite de obicei din cel puțin două componente: numele de familie *(Popescu, Ștefănescu)*, și al doilea nume — numele „mic", numele „de botez" sau „prenumele" *(Ion, Radu, Ana* etc.), eventual, combinate:

Miron Radu[1] *Paraschivescu,* de exemplu.

[1] Cele două nume *Miron* și *Radu* sau *Nicolae* și *Lazăr* (din *Nicolae Lazăr Drăguțescu*, de pildă) pot reprezenta,

Din punct de vedere strict gramatical, oricare dintre cele două ordini de succesiune, *Ion Popescu* sau *Popescu Ion*, sînt la fel de corecte; nici una nu poate fi considerată greșeală în sensul obișnuit al cuvîntului. În limba română, dacă facem abstracție de un număr limitat de grupări cu topică fixă, ordinea cuvintelor organizate într-o comunicare este guvernată de regula foarte generală care cere să pornim de la elementul c u n o s c u t, determinat sau regent, și să continuăm cu elementul n o u, necunoscut, cu determinantul. Spunem, de obicei, *carte frumoasă, cumpăr o carte* etc. Nu este exclusă însă, în anumite condiții de afectivitate sau de interes (sau în poezie), nici ordinea inversă: *frumoasă carte, o carte cumpăr* și altele.

În cazul grupărilor de nume proprii, problema ordinii de succesiune se pune, din punct de vedere gramatical, și mai liber, deoarece oricare dintre cele două nume poate fi utilizat singur pentru a indica persoana denumită și de asemenea, oricare dintre ele poate reprezenta în anumite condiții elementul nou, diferențiator. *Ion Popescu* poate fi indicat ca *Ion* într-o conversație amicală, sau ca *Popescu*, la școală, la serviciu, în armată. Și într-un caz și în celălalt, eventuala confuzie posibilă datorită existenței mai multor persoane cu numele *Ion* sau *Popescu* se clarifică prin adăugarea celui de-al doilea nume. Deci: *Care Ion? Popescu. Care Popescu? Ion.*

primul, numele persoanei respective, al doilea, numele tatălui acesteia, sau pot fi, ambele, numele persoanei.

Mai rar se întîlnesc combinate numele de familie *Eugenia Neculce-Carțiș*. O situație oarecum diferită reprezintă asocierea la numele de familie a numelui unei localități: *Ștefan Mihăilescu-Brăila* sau a unei porecle, ca în *Grigore Vasiliu-Birlic.*

Dacă din punct de vedere gramatical, oricare dintre cele două ordini de succesiune este posibilă, uzul comun consfințește așezarea numelui de familie d u p ă celălalt. Această preferință se explică, cel puțin în parte, istoric: numele de familie sînt, în cele mai diverse limbi, mult mai recente decît celelalte. În condiții obișnuite, spunem deci *Ion Popescu*, ca și *Ion Creangă*, *Nicolae Iorga*, *Wolfgang Amadeus Mozart*, *Pierre Corneille* sau *Brigitte Bardot*. Cînd însă, din diferite motive, avem nevoie de liste alfabetice, clasarea se face după numele de familie și acesta trece pe locul întîi. Clasăm în asemenea ocazii, de exemplu, pe *Sadoveanu* după *Iorga*, deci nu *Mihail Sadoveanu*, *Nicolae Iorga*, ci invers. Ca urmare, e firesc în asemenea liste, fie că reprezintă un catalog școlar sau o bibliografie, să se treacă întîi numele de familie, deci *Popescu Ion*, *Sadoveanu Mihail* etc.

Ordinea aceasta are, din cauza situațiilor în care este utilizată, un caracter administrativ, fiind justificată numai în înșiruirea alfabetică de nume. În alte ocazii însă, e mai firesc și recomandabil să păstrăm succesiunea cu numele de familie la urmă (deci *prenume*[1] + *nume*). Într-o prezentare, de exemplu, spunem *Ion Popescu* sau *Ana-Maria Ștefănescu*; tot așa, vorbim despre un scriitor, compozitor, actor etc. folosind aceeași ordine, deci: *Lucian Blaga* sau *Elena Cernei*. În asemenea situații, folosirea ordinii inverse face formularea stîngace, chiar puțin ridicolă.

Ordinea de succesiune a numelor depinde deci de c o n d i ț i i l e concrete în care apar aceste nume și, prin aceasta, capătă o semnificație stilistică.

[1] Elementul *pre-* din *prenume* înseamnă „înainte", ca și în *presimțire)*, *presesiune* etc.

94. O atenție deosebită trebuie acordată ordinii de succesiune a determinanților în cadrul construcțiilor care grupează mai multe „nume" — substantive și (sau) adjective —, căci, deși limba română se caracterizează, în general, printr-o pronunțată libertate a topicii, în construcțiile de acest fel, așezarea componentelor constituie adeseori unicul indiciu al relațiilor care se stabilesc între ele. Este evident că nu e totuna dacă spunem, de exemplu, *rochii albastre cu flori* sau *rochii cu flori albastre*; cele două construcții au sens diferit și, dacă avem în vedere niște „rochii de culoare albastră cu desen floral (roșu, alb, galben etc.)" și folosim cea de-a doua construcție, interlocutorul nostru va înțelege altceva decît ce am vrut să-i comunicăm.

În general, cînd același substantiv este însoțit de doi determinanți — unul reprezentat printr-un adjectiv și celălalt printr-un grup prepozițional (prepoziție și substantiv) — este recomandabil ca adjectivul să fie așezat înaintea determinantului prepozițional, în imediata apropiere a substantivului regent — deci *rochii* **albastre** *cu flori, casă* **veche** *de cărămidă* etc. —, pentru că adeseori, mai ales dacă cele două substantive sînt de același gen, adjectivul poate fi înțeles ca determinînd determinantul prepozițional — (rochia poate fi „roșie, de exemplu, cu flori albastre", o casă nouă poate fi construită din „cărămidă veche"...). Modificarea relațiilor implică și modificarea conținutului comunicării.

Uneori, ca în: *Vor găzdui ... spectacole susținute de formații de amatori și* **profesioniste.** „Săptămîna", 1969, nr. 34(348) p. 1/1, respectarea indicației de mai sus — deci succesiunea: *formații* **profesioniste** *și de amatori* — ar fi evitat echivocul care derivă din posi-

bilitatea de a folosi cuvîntul *profesionist(ă)*, atît ca adjectiv, cît și ca substantiv (topica din articol permite interpretarea grupului citat ca incluzînd doi determinanți substantivali — *formații de amatori și* **de** *profesioniste)*.

Înșiruirea mai multor determinante substantivale poate conduce la construcții defectuoase și ridicole de felul *vînd cărucior de copil de lemn, cizme de damă de plastic, mănuși din piele de damă* etc. În unele cazuri asemenea construcții sînt dificil, sau chiar imposibil de remediat, de cele mai multe ori, însă, modificarea ordinii de succesiune a determinanților *(cizme de plastic de damă* sună ceva mai bine), eventual și înlocuirea unei prepoziții *(cărucior de lemn* **pentru** *copil)* pot face construcția mai acceptabilă. Alteori, același rezultat se poate obține prin reducerea șirului de determinanți substantivali, introducînd un determinant adjectival: în loc de *pălării* **de bărbați** *de fetru* putem spune, mai bine, *pălării* **bărbătești** *de fetru* etc.

95. În ce privește determinanții substantivului merită să fie subliniat încă un aspect, și anume, omisiunea unui determinant necesar: așa cum există verbe care cer în mod obligatoriu o complinire, există și substantive a căror folosire presupune asocierea lor cu un atribut, iar lipsa acestuia este o greșeală. Printre substantivele de acest fel, se numără de exemplu *capacitate*, care cere, cel puțin în anumite contexte, un determinant: *capacitate de muncă, capacitate de creație, capacitate de răbdare* etc. Fraza *Asemenea acte de șoc, nu ... dezvăluie* **capacitatea** *și esența omului de azi*. RL 1971, nr. 8241, p. 2/3 păcătuiește

prin folosirea substantivului *capacitate* f ă r ă determinant (ce fel de „capacitate" a omului de azi are în vedere autorul?).

PRONUME

96. În ce privește pronumele, un fenomen destul de frecvent constituie, în limba actuală, folosirea pronumelui *însul*, în construcții prepoziționale, precedat mai ales de *dintr-*, eventual *într-*, în situații în care ne-am putea aștepta să fie folosit *el*, cf. *Aducînd meritate elogii trecutului nostru eroic ... scriitorii pot extrage* **dintr-însul** *forța...* „Scînteia", 1969, nr. 7956, p. 4/2 sau *Artiștii de astăzi se simt angajați cu întreaga ființă într-un vast ... proces de făurire a prezentului socialist..., simt necesitatea de a ... elimina* **dintr-însul** *tot ceea ce contrazice concepția noastră. Ibidem*, p. 4/4. De multe ori, ca în ultimul exemplu citat, pronumele *(însul* sau *el)* putea lipsi cu folos: fraza ar fi fost mai puțin încărcată și cel puțin tot atît de clară.

97. Preferința pentru *însul* reprezintă un corolar al extinderii foarte evidente a pronumelui *dînsul* în limba actuală. Din ce în ce mai mulți sînt cei care, mai ales în ocazii cu caracter oarecum oficial (ședințe, conferințe etc.), recurg la *dînsul (dînsa)*, preferîndu-l pronumelui *el (ea)*. Acesta din urmă este simțit tot mai mult ca aparținînd vorbirii familiare, oarecum nepoliticoase; lui *dînsul*, dimpotrivă, unii vorbitori îi atribuie o nuanță de reverență (pe care nu o avea și continuă să nu o aibă, din punctul de vedere al normelor

limbii literare); ca urmare, într-o exprimare deferentă, este ales adeseori *dînsul*.

Dar *dînsul*, folosit azi cu și fără prepoziții, nu se combină bine cu anumite prepoziții: sînt acceptate combinațiile de tipul *cu dînsul*, *pentru dînsul*, *la dînsul*, *pe dînsul* etc.; nimeni nu spune, credem, *din dînsul*[1] sau chiar *în dînsul*. În asemenea situații, evitîndu-se *el*, se recurge la *însul*; prin înlocuiri succesive, de la o construcție (corectă, normală, neutră stilistic) *Am încredere* **în el** se ajunge, ocolindu-se gruparea *Am încredere* **în dînsul**, la *Am încredere* **într-însul**, formulările cu *însul* fiind apreciate, nejustificat, ca mai politicoase sau mai adecvate unei exprimări îngrijite.

Diferențierea stilistică dintre *el* și *dînsul*, care tinde să se impună în limba actuală, lărgește foarte mult zona de întrebuințare a celui din urmă și readuce în circulație învechitul pronume *însul*, care, cel puțin în ce privește limba literară, părea definitiv sortit dispariției[2].

98. O „resuscitare" neașteptată reprezintă și folosirea dativului pronumelui personal (sau reflexiv) cu

[1] În afara motivelor eufonice, evitarea acestei combinații are și o cauză istorică: *dînsul* rezultă din *de* + *însul* iar *însul*, pronume personal arhaic, derivă, la rîndul său, din lat.: *in* + *ipse*. *Dînsul* cuprinde deci în structura sa aceeași grupare de prepoziții: *de* + *în* (< *in)*, ca și prepoziția *din* (la origine, prepoziție compusă din *de* + *în*; în textele vechi o întîlnim cu forma *den*, care îi indică mai clar proveniența).

[2] Deși se mai păstrează regional și apare la unii scriitori — la Eminescu, Creangă, Coșbuc și Sadoveanu —, folosit și cu alte prepoziții decît *dintr-*.

sens posesiv, ca determinant direct al unui substantiv, în imediata vecinătate a acestuia. *La* **rîndu-i** *el vorbește cu stimă de realizările unității.* „Munca", 1969, nr. 6825, p. 3/6, *Construiesc ... mai puțin legenda lui „Abraham" și mai mult* **înțelepciunea-i** *bătrînească.* „Săptămîna", 1969, nr. 36(350), p. 3/6, *Cecilia Cuțescu-Storck și-a amplificat activitatea... cu preocupările muzeului „Storck"... ce găzduiește* **propriile-i** *opere. Idem*, nr. 44(358), p. 3/6, *Pentru* **fapta-i** *reprobabilă, Maria Iordache a fost trimisă în judecată.* RL 1969, nr. 7731, p. 2/2.

Folosită frecvent în limba veche, construcția în discuție părea a-și fi restrîns utilizarea în vremea noastră, la domeniul poeziei[1], cedînd locul, în celelalte stiluri, în celelalte tipuri de comunicare, fie grupării „substantiv + pronume personal în genitiv (sau adjectiv posesiv)" — *înțelepciunea* **lui** *bătrînească* (nu *înțelepciunea*-**i**), *la rîndul* **său** (în loc de *la rîndu*-**i**), fie unui alt tipar sintactic, în care dativul posesiv e așezat nu lîngă substantiv, ci lîngă verb: **Ți**-*ai luat cărțile* (= *Ai luat cărțile*-**ți**).

În aceste condiții, utilizarea, destul de frecventă, a construcției „substantiv + dativ posesiv", în publicistica din ultima vreme, este destul de neașteptată și de curioasă.

[1] Cf. de exemplu, *Cînd iată că un fapt neașteptat / Schimbă deodată* **graba-mi** *în zăbavă.* Al. Philippide, *Monolog în Babilon*, EPL, 1967, p. 9, *Cîntă lumina-n* **păru-ți** *ca și atunci. Ibidem*, p. 25. Deși o mai întîlnim, construcția apare în poezia contemporană mult mai rar decît la Eminescu, de exemplu. Păstrarea ei în limbajul poetic se explică, în primul rînd, prin faptul că oferă o modalitate suplimentară de variație a lungimii silabice și a structurii tonice a versurilor.

99. Faptul că în limba actuală, construcţiile „substantiv + posesiv (sau genitiv)" — *cartea lui, cartea sa*, de exemplu, şi cele de tipul „dativ posesiv + verb+ substantiv" — *Îşi ia cartea* — sînt semantic echivalente, face ca, de cîte ori apare necesitatea de a sublinia ideea de posesiune (şi posesor), să se recurgă, în acest scop, la ambele construcţii, utilizîndu-le în acelaşi enunţ: **Mi**-*am luat cărţile* **mele** (de obicei cu reliefarea şi printr-o accentuare specială a posesivului).

Cînd intenţia de a scoate în relief pe posesor lipseşte, aglomerarea celor două procedee în aceeaşi propoziţie (cum se întîmplă în *Maşina ajută... omul să*-**şi** *atingă scopurile* **sale** *majore*. „Magazin", 1969, nr. 630, p. 1/3) are un efect pleonastic — era suficient: *Maşina ajută ... omul să*-**şi** *atingă scopurile majore*.

100. Greşită este folosirea dativului pronumelui reflexiv în: *Trebuie îndeplinită datoria ... fiecărui cooperator de a*-**şi** *aduce o contribuţie cît mai mare*... „Magazin", 1969, nr. 630, p. 2/3. Dativul reflexiv apare obligatoriu cînd, făcînd parte din construcţia *a aduce contribuţia*, substantivul nu are un determinant (altul decît pronumele în dativ) — e corectă deci construcţia: *Fiecare* **îşi** *aduce* **contribuţia** *la dezvoltarea ţării*. E, de asemenea, corectă prezenţa dativului în situaţiile în care *contribuţie* are şi un alt determinant şi e articulat cu articolul hotărît: *Fiecare* **şi**-*a adus* **contribuţia** *bănească la refacerea regiunilor inundate*. În situaţiile în care, însă, ca în exemplul de mai sus, *contribuţie* nu are un alt determinant şi nu este articulat cu articol hotărît, întrebuinţarea dativului posesiv este nerecomandabilă. Şi în alte construcţii analoge, dativul

posesiv este superfluu — cf. *Pentru a-și impune acest control, mafioții recurg la orice fel de mijloace.* „Lumea" 1971, nr. 13, p. 26/1 (corect ar fi fost: *pentru a impune acest control* sau *pentru a-și impune controlul*).

101. Foarte des în limba actuală, dativul pronumelui reflexiv sau personal — cu sau fără valoare posesivă — apare fără necesitate. Așa se întîmplă în *Toate privirile* **ne** *erau atrase de această pată de lumină.* TV 1.III.1970, *Avem televizor de mulți ani și de atunci* **mi**-*ați intrat în obișnuință.* (din scrisoarea unei telespectatoare), *În cazul lui Eminescu ... sentimentul* **își** *va avea un greu cuvînt de spus.* „Săptămîna" 1969, nr. 41(355), p. 1/1. În asemenea situații, pronumele în dativ e inutil și trebuie evitat.

102. Superfluu este și acuzativul personal *(îi)* în propoziția: *Cunoscuta actriță ...* **îi** *are ca parteneri pe Stanley Baker și David Warner.* „Magazin" 1969, nr. 630, p. 5/5, care anticipează complementul exprimat prin substantive *(pe Stanley* și *David...)*.

103. Opusul acestei situații de exprimare dublă, nejustificată, a aceleiași idei, într-un enunț, reprezintă omiterea dativului pronumelui personal în situația în care acesta r e i a un substantiv în dativ, deci cînd regulile limbii actuale cer ca obiectul indirect să fie dublu exprimat. O greșeală de acest fel atestă textul: *De altfel, aceleiași prevederi s-au subordonat și lansările din 1967 și 1968.* „Magazin" 1969, nr. 626, p. 3/2 (corect: *aceleiași prevederi* **i** *s-au subordonat)*.

104. Determinantul pronominal (pronume personal în genitiv sau posesiv) se plasează, conform normelor de topică ale limbii noastre, în imediata apropiere a substantivului regent (de regulă, după substantiv) atunci cînd acesta are mai mulți determinanți. Spunem deci *părul* **său** *blond, casa* **lor** *de piatră,* preferînd această ordine a cuvintelor (succesiunea inversă — *părul blond* **al său,** *casa de piatră* **a lor** — este mai puțin obișnuită, mai puțin românească). Separarea determinantului pronominal de substantiv prin intercalarea unui adjectiv calificativ este și mai supărătoare, mai ales dacă acesta din urmă are la rîndul său o complinire, ca în: *Dincolo de* **valoarea** *strict funcțională* **a lor** *descoperim ... o savoare plastică deosebită.* „Săptămîna" 1969, nr. 48(362), p. 4/2.

105. De o largă utilizare se bucură în limba actuală demonstrativele. Remarcabilă este mai ales frecvența pronumelor demonstrative. Le întîlnim uneori, aglomerate, mai multe în aceeași frază ca în: *Dar esența dramei nu stă în* **aceasta,** *ci în altceva, și anume în* **aceea** *că sentimentul patriotic sălășluiește în sufletele simple.* RL 1960, nr. 4949, p. 2/5, în grupări cu caracter de locuțiune ca *de aceea* (chiar *de aceea că,* vezi § 65), care reia propoziția sau fraza precedentă. Un rol asemănător îndeplinește, în anumite contexte, *aceasta* sau *asta,* cum se întîmplă în: *Anticii îi cunoșteau calitățile și* **aceasta** *o știm din reprezentările ... frescelor.* „Magazin", 1969, nr. 626, p. 3/3.

106. Forma scurtă, *asta,* pînă nu demult regională, neliterară, concurează în limba literară pe *aceasta,*

mai ales în aspectul vorbit — unde *aceasta* a ajuns să sune pretențios — și, destul de des, chiar în scris, cf. *Puțini sînt cei care ... tratează problemele științei lor particulare ... ca probleme filozofice. Pentru* **asta** *se cere o anumită educație.* „Contemporanul" 1971, nr. 19 (1278), p. 9/2, sau *Am cîștigat o mare experiență și pentru* **asta** *mulțumesc celor ce m-au ajutat.* „Săptămîna", Seria nouă, 1971, nr. 21, p. 5/5. *În fine Deva... decorul cel mai ... spectaculos.* **Asta,** *poate și de aceea că...* RL 1969, nr. 7641, p. 2/5.

În afară de *asta*, forma de nominativ - acuzativ, feminin singular (eventual și plural: *astea)*, celelalte forme scurte ale demonstrativului de apropiere *(ăștia, ăsteia, ăstuia* etc.), ca și cele ale demonstrativului de depărtare *(ăla, aia* etc.) continuă a nu fi acceptate de limba literară.

107. Adjectivul demonstrativ este folosit destul de des — în situații în care simpla articulare cu articol hotărît ar fi fost suficientă — din dorința de a sublinia în mod deosebit un substantiv (care reia, adeseori, sau anticipează o idee), ca în frazele: *În lucrări de mare valoare se află acest sentiment nou care nu ignoră și unele aspecte negative ale prezentului, voind totodată ferm să contribuie la* **acea** *înălțare în contemporaneitate.* „Scînteia" 1969, nr. 7956, p. 4/5 sau *La rîndul nostru, căutăm dimensiunile expresiei literare proprii patriotismului nostru socialist. Fiindcă* **această** *energie sufletească superioară, care este iubirea de patrie... are nevoie... Ibidem,* p. 4/3, cf. de asemenea: *Fascinatia* **acelei** *literaturi născute sub puterea alcoolului... și-a dovedit limitele.* RL 1971, nr. 8241, p. 2/3, *Această proză nu s-a lăsat subjugată de* **acea** *teorie a sincronismului. Ibidem,* p. 2/4.

Folosirea demonstrativelor în situații de felul celor menționate, imprimă un anumit retorism textului și indică, în același timp, slăbirea valorii semantice a articolului hotărît.

108. Demonstrativul se răspîndește și prin grupările cu pronume relativ (*cel care* etc.), de asemenea destul de mult întrebuințate. Normele limbii literare cer ca cele două componente ale grupului să fie în imediată vecinătate. De aceea intercalările duc la construcții greșite ca: *Am început să ne obișnuim de la Darwin încoace, ca „maimuțele" să fie cele* — **și singurele** — *care să merite un titlu de rudenie cu omul.* „Magazin", 1969, nr. 626, p. 3/3.

109. Din combinațiile „demonstrativ + pronume relativ" a rezultat pronumele relativ compus *ceea ce*, mult întrebuințat introducînd mai ales propoziții subiective sau completive, predicative și, mai rar, atributive, ca în textul: *Se face simțită necesitatea discernămîntului și a prudenței* **a ceea ce** *este adaptabil și adoptabil la noi.* „Scînteia", 1969, nr. 7982, p. 5/3. Textul este neclar, deoarece nici unul dintre cele trei substantive care precedă propoziția introdusă prin *ceea ce* nu poate fi considerat fără rezerve elementul regent al acestei atributive; foarte probabil, ca să fie clar, textul ar fi trebuit să aibă forma: *Se face simțită necesitatea* **discernerii prudente** *a ceea ce este adaptabil...* și, în acest caz, atributiva introdusă prin *ceea ce* este subordonată față de *discernere.*

Compusul *ceea ce* intră și în componența grupării foarte mult întrebuințate *în ceea ce privește* (Vezi § 17).

110. Dintre numeroasele probleme pe care le ridică întrebuințarea verbului, unele au fost discutate în capitolele anterioare; aici ne vom opri numai asupra cîtorva dintre aspectele m o r f o l o g i c e ale folosirii acestei clase de cuvinte, în limba actuală.

111. În domeniul flexiunii verbale, ca și în morfologia substantivului (vezi § 75 și urm.) o particularitate pregnantă constituie ezitarea între două clase flexionare, între două „conjugări", fenomen care își găsește expresia în existența unor forme verbale paralele, întrebuințate de vorbitori diferiți sau de același vorbitor: același verb, la anumite moduri și timpuri, cunoaște două (sau mai multe) forme, deosebite sub aspectul sufixelor flexionare sau al desinențelor.

Ca și în cazul substantivului, de obicei una dintre formele paralele este acceptată și recomandată de limba literară, iar celelalte sînt, din punctul de vedere al normelor literare, greșite. Se întîmplă, de asemenea, ca între formele paralele să se dezvolte unele deosebiri de sens, fiecare formă și implicit fiecare variantă flexionară fiind asociată cu o anumită semnificație (spunem, de exemplu, *acordă atenție*, dar *acordează un instrument* și nu invers). Se ajunge deci la două verbe distincte, diferite ca înțeles și ca flexiune. Alteori se constată o diferențiere stilistică: într-un anumit domeniu de activitate se preferă una dintre forme, în altul (sau altele), cealaltă.

112. Deosebit de răspîndită este în limba actuală întrebuințarea, alături de infinitivele *a apărea*, *a*

dispărea, a plăcea, a displăcea, a tăcea, recomandate de lucrările normative, a formelor *a apare, a place* etc. Frecvența acestor forme este destul de mare, căci ele sînt folosite nu numai la infinitiv, destul de rar întrebuințat (cf., de exemplu, *Ceea ce putea* **apare** *criptic ... este, din perspectiva actuală, o certitudine.* „Scînteia", 1971, nr. 8754, p. 1/8, dar și în structura unor timpuri compuse: viitor indicativ și prezent condițional. Întîlnim astfel atît în limba vorbită, cît și în scris, forme ca: *A reușit să creeze... un spectacol dinamic... care...* **va place**... *spectatorilor.* „Săptămîna" 1969, nr. 37(351), p. 1/6 sau **Veți apare** *din nou în rolul lui Ion din „Năpasta", Idem,* 1969, nr. 37(352), p. 4/2.

Aceste verbe prezintă forme paralele nu numai la infinitiv și la timpurile și modurile compuse cu infinitivul, ci și la prezent indicativ și conjunctiv: se spune *părém, păréți, dispărém, dispăréți, plăcém, plăcéți* etc., forme recomandate de limba literară, dar și *párem, dispáreți, plácem.* Limba literară îngrijită încadrează aceste verbe în aceeași categorie cu *a putea, a vedea.* Exprimarea mai puțin îngrijită tinde însă să le includă în categoria mult mai numeroasă a verbelor de tipul *a cere, a face, a începe.* După modelul acestora apar formele *va apáre, ar displáce, dispárem, pláceți* etc. (ca și *va cere, facem, începeți).*

Totodată înregistrăm existența unor forme paralele de tipul *a face, a făcea* și *ar face, ar făcea, nu mérgeți* și *nu mergéți, báteți* și *bătéți, trágem* și *trăgém,* dintre care numai primele menționate: *a face, ar face, bateți, tragem* etc. sînt corecte.

Formele paralele de acest fel sînt rezultatul unui proces care se manifestă deja în latină — acela al confuziei dintre două conjugări, a II-a și a III-a, — și

care continuă pînă azi. În limba română actuală verbele în *-ea* (ca *a putea, a vedea, a plăcea*) și cele în *-e* (ca *a bate, a duce* etc.) au o flexiune foarte asemănătoare, cel puțin la unele timpuri și moduri. La prezent, terminațiile diferitelor forme sînt identice, cu excepția celor de persoana I și a II-a plural, care se deosebesc numai ca accentuare. La verbele în *-ea*, accentul cade pe terminație: *vedém, tăcéți* etc., pe cînd la cele în *-e*, se accentuează radicalul: *fácem, báteți* etc.

Verbele în *-ea*, fiind mai puțin numeroase (vreo 20) decît cele în *-e* (care sînt vreo 200) suferă influența acestora din urmă: forme ca *rămînem, va rămîne, țineți, ar ține* etc., acceptate de limba literară actuală, au luat locul mai vechilor *rămîném, va rămînéa, ținéți, ar ținéa*. Pînă la un moment dat au fost folosite numai formele *a rămînea, a ținea, a umplea* și *rămîném, ținéți* etc., forme pe care le mai întîlnim și astăzi în vorbirea regională sau a oamenilor mai în vîrstă. A urmat apoi o perioadă în care s-au întrebuințat ambele serii de forme, pentru ca, în limba literară actuală, să se impună definitiv formele care corespund infinitivului în *-e*, deci *a rămîne*, *rămînem, va ține, țineți* etc.

Același fenomen se produce sub ochii noștri, atunci cînd se întrebuințează *vor apare* în locul literarului *vor apărea* sau *v-ar place* în loc de *v-ar plăcea*.

Avînd în vedere diferența mare de număr dintre cele două categorii nu este exclus ca evoluția ulterioară a limbii să impună formele, astăzi neliterare, *va apare, ar (dis)place, dispáreți, plácem* etc.

Dar accentuarea pe rădăcină în formele de infinitiv și de pers. I și a II-a plural a prezentului nu apare decît la verbele în *-e*. Restul verbelor românești, mai multe mii, au accentul pe terminație. Spunem *a ridicá*,

ridicám, a vení, veníți etc. Ca urmare verbele cele mai puține la număr suferă influența celor multe și se ajunge la formele neliterare *aș făceá, bătéți, făcém, ducéți* ș.a., în locul celor corecte: *aș face, bateți* etc.

Avem de-a face deci cu două influențe de sens oarecum contrar, dar care converg spre un rezultat comun: reducerea a două tipuri de flexiune la unul singur.

113. Verbele cu infinitivul terminat în *-a* se împart în două grupe mari în funcție de structura formelor de prezent (indicativ, conjunctiv și imperativ). Unele — ca *a încadra, a bloca* etc. — formează acest timp cu sufixul *-ez-(-eaz-) (încadrezi, blochează)*, altele — ca *a intra, a ridica* — prezintă forme fără *-ez (intri, ridică)*.

Dacă în cazul unor verbe, ca cele menționate mai înainte, toată lumea întrebuințează fie formele cu *-ez*, fie formele fără sufix, în cazul altora, vorbitorii ezită între cele două posibilități. În cele mai multe cazuri limba literară a optat pentru una dintre ele[1]. De foarte multe ori, mai ales cînd e vorba de neologisme, au fost acceptate formele cu sufix. În această situație sînt verbele *a (se) perima, a insera* etc., pentru care corect este prezentul cu *-ez (se perimează, inserează)*, iar formele fără sufix sînt greșite

[1] În vorbirea neliterară, formele cu și fără *-ez* au, uneori, o repartiție dialectală diferită. Astfel în Ardeal sînt preferate, în multe situații, formele de prezent fără sufix *(lucru, lucri, lucră,* de exemplu), în cazul unor verbe care, în alte zone dialectale, cunosc prezentul cu *-ez (lucrez)*. Preferințele pot fi determinate și de vîrstă: generațiile mai vechi folosesc uneori forme cu *-ez* (ca *amuzez, educhez)* pentru verbe care au generalizat în limba actuală prezentul fără sufix (*amuz, educ*).

(cf. *Studiile* **se perimă** *sub raport documentar*. „Contemporanul" 1970, nr. 11(1218), p. 3/3). În cazul altor verbe, ca *a adera*, corecte sînt formele fără *-ez*: **aderă** *la o asociație*, de exemplu.

114. În *Așteptăm arcuirea silențioasă a rîndunicilor* **să** *ne* **scrijile** *fața*. RL 1971, nr. 8241, p. 1/1, forma verbală *să scrijile* este greșită fonetic și morfologic. Pronunțarea corectă cere vocala *-e* după *j*, iar normele morfologice cer un prezent cu sufix. Deci forma corectă este *să scrijeleze*, dacă considerăm — cum procedează DLRM-ul și cum pare să facă și autorul frazei de mai sus — că infinitivul literar este *a scrijela*. Dacă însă acceptăm indicațiile *Îndreptarului ortografic, ortoepic și de punctuație* (1965), care recomandă forma *a scrijeli* (această alegere ni se pare mai judicioasă), forma de prezent conjunctiv potrivită în contextul citat este *să scrijelească*.

Indicațiile diferite din cele două lucrări normative menționate arată că în privința acestui verb, destul de puțin folosit de altfel, normele limbii literare nu sînt încă bine fixate — ezitarea privește numai încadrarea lui în tipul morfologic al verbelor în *-a* sau în *-i*. Și într-un caz și în celălalt, însă, se recomandă formele de prezent cu sufix *(-ez* sau *-esc)* și pronunțarea cu *-e (scrijel-)* a radicalului.

115. În cazul verbului *a concura*, deși se recomandă prezentul cu *-ez* (vezi DLRM), se mai întîlnesc — cf. *Toți factorii* **concură** *la realizarea lucrărilor*... RL 1969, nr. 7731, p. 2/7 — și formele, mai vechi, fără sufix. Merită a fi relevat însă că prezentul fără *-ez* persistă

numai cînd verbul e folosit cu sensul „a tinde spre același rezultat, spre realizarea aceluiași scop". Cînd însă *a concura* înseamnă „a participa la un concurs", se utilizează numai formele cu *-ez*: **Concurează** *la festivalul Enescu*, de exemplu.

116. Aceeași tendință de a asocia seriilor de forme paralele sensuri diferite se constată și în cazul verbelor *a inventa* (**Inventă** *o mașinărie*, dar **Inventează** *o minciună, o poveste*), *a manifesta* (**Manifestă** *entuziasm*, dar **Manifestează** *pentru pace*). Raportul dintre diferitele forme variază de la un verb la altul: în cazul lui *a inventa*, putem vorbi doar de p r e f e r i n ț ă pentru una dintre cele două forme în funcție de sens[1]; în cazul lui *a manifesta*, formele cu *-ez* pot apărea cu ambele sensuri (se mai spune **Manifestează** *entuziasm*), pe cînd cele fără *-ez* nu apar în contexte ca **Manifestă pentru pace*[2].

117. Prezentul verbului *a marca* este reprezentat în diverse stiluri prin forme cu sufix: *Coborîrea pe lună* **marchează** *o dată în istoria omenirii*; *Obiectele de metale prețioase* **se marchează** *la bancă* etc. Corect, tot formele cu sufix se utilizează și atunci cînd verbul este folosit în terminologia sportivă cu sensul „a obține (unul sau mai multe puncte), a înregistra", ca în *Echipa noastră* **marchează** *un gol în minutul al cinci-*

[1] Atît *Îndreptarul ortografic...*, cît și DLRM-ul nu menționează decît formele cu *-ez*.

[2] *Îndreptarul ortografic...* înregistrează d o u ă verbe: *manifesta, -ez* și *manifesta, manifest*, în DLRM sînt menționate la *manifesta*, în a c e l a ș i articol, ambele forme de prezent specificîndu-se specializarea de sens.

sprezecelea. Comentatorii și presa sportivă, însă, folosesc aproape fără excepție formele greșite fără *-ez*: *(el, ei) marcă* se propagă prin presă, radio etc. în mase din ce în ce mai largi, creîndu-se și consolidîndu-se impresia, falsă, că această formă corespunde sensului tehnic sportiv.

118. Un fenomen perfect analog se constată în cazul verbelor cu infinitivul în *-i*: alături de multe verbe ca *a dori, a munci, a vorbi* etc. care realizează prezentul cu sufixul *-esc (doresc, muncești, vorbește)*, numeroase altele prezintă, la același timp, forme fără *-esc*: *sar (a sări), sorb (a sorbi), fuge (a fugi)* etc.

Și în acest caz, destul de largă este categoria verbelor care, ca *a alcătui, a birui, a cheltui, a stărui, a șovăi*, prezintă forme paralele de prezent: *alcătuie* și *alcătuiesc, biruie* și *biruiesc* etc. Normele limbii literare cer folosirea prezentului cu *-esc* pentru verbele *a alcătui* și *a cheltui* — deci *(ei) alcătuiesc, (el) cheltuiește* —, a formelor fără *-esc*, în cazul celorlalte: *(el) biruie, (ei) stăruie, (tu) șovăi* etc.

Pentru *a trebui* se recomandă ca literară la prezent indicativ forma *trebuie* atît pentru singular, cît și pentru plural. În limba actuală se constată însă extinderea la plural a formei *trebuiesc*.

Spre deosebire de prezentul indicativ, la prezent conjunctiv, literară este forma cu sufix *(să trebuiască*, cf. *Îndreptarul ortografic...)*.

119. Ezitări se întîlnesc și în folosirea unor verbe ca *a înăbuși, a acoperi, a oferi, a suferi*. De data aceasta, formele paralele apar la persoana a III-a a prezentului

indicativ: se întîlnesc *(el, ei) înăbușă, acoperă, suferă* și *(el, ei) înăbușe, acopăr, sufăr.* Acceptate de limba literară sînt formele cu desinența *-ă (înăbușă, acoperă, oferă, suferă)* la prezent indicativ *(Norii* **acoperă** *cerul,* de exemplu), cele cu *-e (să înăbușe, să acopere, să sufere)* la conjunctiv *(Forțe... de dreapta încearcă* **să înăbușe** *mișcarea țărănească.* „Lumea", 1971, nr. 13, p. 26/1).

120. Printre greșelile curente în limba actuală se numără și imperativele *nu fă!, nu zi!, nu (te) du!*, folosite în locul celor corecte (*nu face!* etc.).

Aceste forme greșite de imperativ se explică, pe de o parte, printr-o particularitate a imperativului românesc, iar pe de altă parte, printr-o tendință generală în vorbirea umană, aceea de a uniformiza, de a regulariza, de a simplifica.

Particularitatea morfologică românească amintită constă în faptul că forma de persoana a II-a singular a imperativului e diferită, după cum e sau nu precedată de adverbul *nu.* Spunem deci:

Lucrează!	dar	*Nu lucra!*
Vorbește!		*Nu vorbi!*
Aleargă!		*Nu alerga!*

Tot așa:

Fă!	dar	*Nu face!*
Zi!		*Nu zice!*
Du-te!		*Nu te duce!*

Forma imperativului negativ este identică, cum se poate observa, cu infinitivul.

În cazul tuturor celorlalte moduri, forma verbală e aceeași, indiferent dacă e sau nu precedată de adverbul de negație — *lucrează: nu lucrează, ar vorbi: nu ar vorbi, ați zis: n(u)-ați zis* etc.

Tendința de uniformizare se manifestă în extinderea și la negativ a formei de imperativ afirmativ ajungîndu-se la: *Nu fă!*, *Nu zi!*, *Nu te du!*

Dar această tendință nu cuprinde decît verbele discutate. Nu spune nimeni: *Nu vorbește (tu)!* sau *Nu aleargă (tu)!*, în loc de *Nu vorbi!*, *Nu alerga!* și nici chiar *Nu vino!*, deși verbul *a veni* (ca și *a face, a zice, a duce*) prezintă o formă neregulată de imperativ afirmativ.

Apariția formelor incorecte de imperativ *nu fă, nu zi, nu (te) du* își găsește explicația, dacă ținem seama de faptul că numai în paradigma verbelor în *-e (a bate, a începe, a trece* etc.) forma de persoana a II-a singular, imperativ afirmativ, omonimă cu infinitivul, este identică cu forma de imperativ negativ la aceeași persoană și număr. Aceeași formă verbală apare deci la:

Imperativ afirmativ	*Imperativ negativ*
bate(-l)!	nu(-l) bate!
rupe(-l)!	nu(-l) rupe!
trece(-l)!	nu(-l) trece!

La verbele *a face, a zice, a duce* și derivatele lor *(a desface, a prezice, a aduce* etc.*)* s-au putut crea, pe baza acestui model, realizat de verbele regulate din aceeași clasă, forme noi de imperativ negativ și s-a ajuns astfel la paralelismul:

Imperativ afirmativ	*Imperativ negativ*
du(-te)!	nu (te) du!
fă(-l)!	nu(-l) fă!
zi(-i-o)!	nu(i-o) zi!

care egalizează cele două forme — afirmativă și negativă — de imperativ.

121. O ezitare a sistemului flexionar verbal în limba actuală reprezintă și existența formelor paralele: *cred* (și *crez*), *văd* (și *văz*), *cad* (și *caz*), *pun* (și *pui*), *rămîn* (și *rămîi*), *să vadă* (și *să vază*), *să pună* (și *să puie*), *să rămînă* (și *să rămîie*), dintre care formele *cred*, *văd*, *pun*, *să vadă* etc. sînt cele acceptate de limba literară și, ca atare, obligatorii în exprimarea îngrijită. Celelalte, numite în lucrările de lingvistică forme „iotacizate", în care consoana finală a rădăcinii verbului este modificată (ca în *văz*, *să șază*) sau dispare (ca în *țiu*, *să rămîie*), sînt forme învechite, destul de frecvente[1] însă pînă azi în vorbirea persoanelor mai în vîrstă, ca și în vorbirea populară.

Formele iotacizate au apărut, în perioada îndepărtată a trecerii de la latină la română, în urma alterării consoanei finale a rădăcinii sub influența unei semivocale, a unui iod (sau *iot*, de aici denumirea de „forme iotacizate"): din lat. *video* s-a ajuns la rom. *văz*, lat. *remaneo* a dat în română *rămîi*.

Prezența formelor iotacizate a avut drept efect anumite perturbări în flexiunea prezentului:

a) Persoana I singular, de obicei deosebită, tocmai prin calitatea consoanei, de persoana a II-a singular (comp. *merg*: *mergi*, *laud*: *lauzi*, *cînt*: *cînți*) a ajuns să semene — comp. *(eu) caz*, *(tu) cazi* — sau să fie chiar identică cu persoana a II-a, ca în cazul *(eu) rămîi*, *(tu) rămîi*.

b) Totodată, în urma iotacizării, forma de persoana I singular nu mai este omonimă, cum se întîmplă în paradigma multor verbe, cu cea de persoana a

[1] O anchetă lingvistică efectuată de televiziune în 1970 a arătat cît de mare este încă numărul celor care folosesc formele iotacizate, de obicei alături de cele literare.

III-a plural. Față de *(eu) merg* = *(ei) merg*, *(eu) cresc* = *(ei) cresc*, avem *(eu) văz*, *(ei) văd*, *(eu) țiu*, dar *(ei) țin* etc.

Pentru a repara aceste neregularități limba creează la un moment dat, destul de devreme[1], formele cu consoana refăcută *văd*, *țin*, *să vadă*, *să țină* etc., pe care le-a consfințit[2] limba literară.

Aceste forme se răspîndesc tot mai mult tinzînd să le elimine pe cele iotacizate, care mai persistă încă în diverse regiuni. În cele mai multe cazuri, același vorbitor folosește forma literară pentru un verb, pe cea neliterară pentru altul. Formele iotacizate sînt mai persistente la generațiile mai vîrstnice. În general, însă, vorbitorii cunosc ambele forme și simt deosebirea dintre ele.

122. Forme duble, paralele de persoana I singular la prezent indicativ se întîlnesc și la verbele cu radical terminat în vocală ca *a împrăștia*, *a speria*, *a continua*. În acest caz, limba literară recomandă pentru persoana I singular o formă identică cu cea de persoana a II-a: *eu împrăștii*, ca și *tu împrăștii*, pentru verbele cu rădăcina terminată în *-i*, dar o formă, diferită de persoana I singular, terminată în *-u*, pentru cele care, ca *a continua*, au *-u*, ca finală a radicalului. Corectă e deci forma *eu continuu*.

[1] În textele din secolul al XVII-lea sînt atestate formele *cred*, *trimet*, *să scoată* etc., alături de cele iotacizate.

[2] La sfîrșitul secolului al XIX-lea, chiar la începutul secolului al XX-lea, limba literară mai admitea încă formele iotacizate, deși preferința pentru cele cu consoana refăcută era evidentă. Normele actuale nu le admit decît pe acestea din urmă.

123. Printre adverbele cu o deosebită răspîndire în limba actuală se numără fără îndoială *doar*, folosit ca echivalent al lui *numai*[1] — cf., de exemplu, *Ca într-un simpozion antic mesenii nu se hrănesc* **doar,** *ci folosesc prînzul pentru discuții.* „Lumea", 1969, nr. 32, p. 13/2. *Reporterii... consemnează* **doar** *faptele...* „Săptămîna" 1969 , nr. 34(348), p. 4/2. Favoarea de care se bucură *doar,* în detrimentul sinonimului său *numai,* se explică prin faptul că, fiind ușor desuet, e mai puțin obișnuit și, ca atare, e simțit ca mai „elegant", mai „îngrijit". Extinderea lui *doar* corespunde deci tendinței cultiste destul de pronunțate în limba actuală.

124. De dată foarte recentă (a început să se manifeste în mod evident de vreo 2 ani) este preferința pentru adverbul nedefinit *undeva: Pe* **undeva** *există ceva adevăr în asemenea observații* (intervenție la o consfătuire didactică); *Pe* **undeva** *este niște adevăr.* TV 12 X 1970. În aceste exemple ideea de imprecizie este subliniată de prezența cuvintelor *ceva, niște,* care în contextul dat au sens cantitativ (partitiv) și se bucură și ele de o mare răspîndire în limba actuală. *Niște* este echivalent semantic cu *ceva*, cînd, ca în exemplul de mai sus *(niște adevăr)*, precedă un substantiv la singular, ia locul lui *cîțiva*, *cîteva* cînd însoțește un plural (*Sînt aici niște idei*). În ambele situații, *niște* trebuie evitat.

[1] *Doar* are și alte valori exprimînd, pe lîngă restricție, posibilitatea, speranța etc., dar cu aceste sensuri îl întîlnim mult mai rar.

125. Nu lipsesc nici greşelile în folosirea adverbelor. De obicei eroarea constă în întrebuințarea unui adverb în locul altuia oarecum echivalent, neglijîndu-se nuanțele specifice care le deosebesc. Aşa, de exemplu, în *Un repertoriu insuficient de bine echilibrat, care nu dădea* **mereu** *prețuirea cuvenită dramaturgiei originale.* „Săptămîna" 1969, nr. 33, p. 3/3. *Mereu* e folosit greşit (în locul lui *totdeauna*) neglijîndu-se ideea de „continuitate" pe care o implică *mereu* şi care îl face nepotrivit în contextul citat.

126. Adverbele *iarăşi* şi *din nou* sînt şi ele sinonime, dar nu se pot utiliza amîndouă în toate contextele. În fraza: *Urmărindu-se... comportarea organismului în zboruri orbitale îndelungate* (**din nou** *o prefigurare a stațiilor orbitale locuite)... satelitul a fost echipat...* „Magazin" 1969, nr. 626, p. 3/3, ar fi fost mai potrivit şi mai corect să se folosească *iarăşi* (nu *din nou*).

127. Destul de frecventă este utilizarea greşită a lui *de-acum* în locul neologicului *deja*: *Pentru că zace de multă vreme în nemişcare — ca să nu se anchilozeze de tot, ar fi* **de acum** *timpul să i se administreze şi medicația necesară.* RL 1960, nr. 5035, p. 2/3. *Borglum, fiu al unui emigrant danez, născut pe un ranch din statul Idaho, a intrat* **de-acum** *în legendă.* „Magazin" 1969, nr. 630, p. 3/2. *Detaşamentele de grăniceri duceau* **de acum...** *o luptă inegală.* A. Werth, *Un corespondent englez pe frontul de est*, 1969, p. 90, *Cetățenii cartierului s-au obişnuit* **de-acum** *cu refrenul perforatoarelor.* „Informația", 1971, nr. 5492, p. 3/2.

Aceste două adverbe se confundă, deşi au sens contrar: *de-acum* indică (adeseori însoțit de *înainte*:

de acum înainte) punctul, momentul inițial al unui proces, al unei acțiuni etc., deschide, deci, perspectiva spre viitor — spunem: *Pînă acum a fost greu*, **de acum (înainte)** *totul o să fie mai simplu*, sau **De acum** *să nu ne mai certăm.*

Dimpotrivă, *deja* indică momentul final, încheierea, orientînd acțiunea spre ce a fost, spre trecut: *A venit* **deja** *ieri*, *L-am anunțat* **deja** *de hotărîrea noastră*, *Știe* **deja** *totul.*

128. Răspîndindu-se prin construcțiile în care apare greșit în locul lui *deja*, adverbul *acum* cunoaște, în același timp, și o restrîngere a întrebuințării în limba actuală: în locul construcției *acum doi ani*, *acu(m) trei luni* etc., care se aude tot mai rar, se extind construcțiile de tipul: *cu... înainte — cu (doi ani) înainte*, de exemplu, sau *cu... în urmă — cu doi ani în urmă* (probabil sub influența construcției echivalente din rusă, cf. *dva goda tomu nazad*).

129. Și utilizarea adverbului *mai* constituie sursa unei greșeli foarte răspîndite privind, de data aceasta, poziția adverbului în frază: *mai* (alături de alte cîteva adverbe: *cam, prea, și, tot* — mai rar întrebuințate însă) are o topică specială, putînd fi intercalat între componentele formelor verbale compuse (*a* **mai** *venit, ai* **mai** *veni* etc.) și între verb și pronumele reflexiv care-l precedă *(se* **mai** *duce)*. Poziția aceasta (în care nu pot apărea alte adverbe: nu se poate spune **a* **cîndva** *venit*) este obligatorie pentru *mai, cam, prea* etc. Ca urmare, așezarea lor înaintea formelor verbale compuse — **Mai** *a venit*, de exemplu — sau înaintea pronumelui reflexiv:

Mai *se păstrează în dicționare termenul englez... pentru cuvîntul democrație*? GL, 1960, nr. 51 (533), p. 8/2 (în poziția în care poate apărea oricare alt adverb: **azi** *a venit*, **nu** *ar veni*, **acolo** *se duce*, **unde** *se duce* etc.), reprezintă o încălcare a normelor limbii literare.

Frecvența tot mai mare a acestei topici incorecte a lui *mai* și a celorlalte adverbe din aceeași serie (cf. *nu* **prea** *se duce*, de exemplu, în loc de *nu se* **prea** *duce*) constituie o dovadă a faptului că vorbitorii tratează tot mai mult, formele compuse și grupările „pronume reflexiv + verb" ca unități indisociabile.

130. Nu se întîlnesc asemenea modificări greșite de topică în folosirea adverbului *și*, cu toate că face și el parte din seria adverbelor care se intercalează între componentele formelor compuse. Nu se spune, de exemplu, **Cînd l-am chemat* **și** *a venit*, în loc de *Cînd l-am chemat a* **și** *venit*. Situația specială a adverbului *și* se datorește, probabil, omonimiei lui cu conjuncția *și* (prin modificarea topicii *L-am chemat și a* **și** *venit* ar deveni **L-am chemat și* **și** *a venit*). Îl întîlnim însă plasat greșit în alte tipuri de construcții. Astfel, de exemplu, în textul: *O discuție cît de sumară... impune menționarea* **și** *a satelitului nr. 110*. „Magazin", 1969, nr. 626, p. 3/3, *și* ar fi fost mai corect plasat înainte de *menționarea*: *„...impune* **și** *menționarea satelitului..."*

131. O poziție curioasă are adverbul *chiar* în fraza: *Acum... cu greu ar putea cineva, în afară evident de reprezentanții* **chiar** *ai țărilor N.A.T.O., să nege că... în Congo pacea... ar fi triumfat de mult*. RL 1960, nr. 4999, p. 4/5.

Dacă, cum s-a relevat în repetate rînduri, *chiar* este foarte des înlocuit prin pronumele *însuși*, ceea ce are ca urmare utilizarea abuzivă și adeseori incorectă a acestuia, în exemplul de mai sus *chiar* pare să fi fost preferat lui *însuși*[1] (textul ar fi fost mai corect în formularea... *de înșiși reprezentanții țărilor N.A.T.O.* sau *de reprezentanții țărilor N.A.T.O. înseși*).

132. O situație oarecum izolată reprezintă folosirea unui adverb în construcții în care mai potrivit ar fi un complement exprimat prin substantiv. Astfel, în fraza *Multe din semne sînt identice cu cele folosite de civilizația preistorică din Mohenjo Daro care se află în Pakistan,* **departe cît jumătate** *contur al lumii.* „Magazin" 1969, nr. 630, p. 3/7, ar fi fost: corect ...*se află în Pakistan,* **la o depărtare cît jumătate...**

FRAZĂ

133. De obicei, comunicarea se realizează nu prin grupuri restrînse de cuvinte, nu prin scurte propoziții, ci prin f r a z e de o anume amploare, prezentînd diverse grade de complexitate: fraza exprimă o idee arborescentă, redă o situație complicată sau prezintă un fapt cu diversele sale implicații și este rezultatul suprapunerii unei întregi serii de reguli gramaticale și semantice.

[1] Fraza citată reprezintă, foarte probabil, traducerea unui text din rusă în care apare *samîi*, ale cărui corespondente românești sînt, în funcție de context, *însuși* sau *chiar*.

Corectitudinea unei fraze este condiționată de respectarea unor multiple restricții lingvistice, dar și de logica expunerii: fără „suită în idei", o frază nu poate fi bine construită, iar o frază prost construită nu poate să comunice cu claritate ideile a căror expresie este.

134. Fraza: *Tomurile următoare, în același stil direct, povestesc despre lumea medievală în timpul domniilor ulterioare, cu intrigile și crimele lor,* **și** *dintre care cea mai luminată avea să fie a celui de al doilea fiu al lui Filip cel Frumos.* GL 1960, nr. 51(553), p. 6/4, este neclară din pricina organizării sintactice defectuoase: greșită este folosirea conjuncției coordonatoare *și* între propoziția atributivă *(dintre care cea mai luminată avea să fie...)* și substantivul de care depinde *(domniilor* din *în timpul domniilor).* Prezența lui *și* constituie defectul principal al acestei fraze, care rămîne însă greoaie și după ce îndepărtăm conjuncția, din cauza îngrămădirii de determinante plasate după *povestesc,* cuvînt care reprezintă pivotul întregii fraze. Textul ar fi cîștigat în claritate dacă autorul îl scinda în două, transformînd atributiva într-o propoziție independentă (*Dintre acestea cea mai luminată avea să fie...,* de exemplu).

135. Nu suficient echilibrat logic este fragmentul: *Acum, după un trimestru și jumătate de la experimentarea lor, a devenit limpede că nu capitolele moderne incluse în manualele amintite sînt inaccesibile elevilor, ci este greșit modul în care au fost prezentate.* „Scînteia" 1969, nr. 7982, p. 4/6, din pricina structurii alam-

bicate a celor două subiective *„că nu capitolele moderne...“* și *„(ci) este greșit modul“*; raportul de opoziție dintre ele, exprimat prin conjuncția *ci*, cerea o organizare mai puțin asimetrică.

136. O particularitate a prozei contemporane, constatată în textele beletristice, dar care apare și în publicistică — ca și în limba vorbită, de altfel — o constituie un fel de discontinuitate a expunerii, realizată prin izolarea unor propoziții secundare, izolare marcată în scris prin punct, iar în vorbire, prin pauză precedată de o intonație coborîtoare, specifică sfîrșitului de frază. Un exemplu de acest fel oferă textul: *La rîndul nostru, căutăm dimensiunile expresiei literare proprii patriotismului nostru socialist.* **Fiindcă** *această energie sufletească superioară, care este iubirea de patrie și de popor, are nevoie întotdeauna de un „angrenaj“ concret de idealuri, aspirații, acțiuni, prin care să se realizeze.* „Scînteia“, 1969, nr. 7956, p. 4/3.

O structură asemănătoare constatăm și în: *Această voință de perfecționare, care implică atașament profund, sinceritate și curaj, definește în primul rînd patriotismul nostru.* **Căci** *latura eroică a epocii noastre și sublimul ei nu se epuizează în marile momente, ci acestea își găsesc sensul și împlinirea prin efortul, atît de eroic, al construcției de fiecare zi. Ibidem,* p. 4/5.

Efectul realizat prin izolarea subordonatei de propoziția regentă îl constituie sublinierea acesteia din urmă, punerea ei în relief.

137. Procedeul de izolare se extinde uneori și asupra părților de propoziție. În acest caz, deosebit de supărătoare este omiterea elementului de relație, a pre-

poziției care exprimă raportul de dependență față de cuvîntul regent. Această greșeală se face în : *Casa „London Film Music"... m-a invitat la Londra, în vederea unei documentări profesionale prin vizitarea studiourilor de înregistrare a muzicii pentru film și a muzicii ușoare în general. De asemenea realizarea unui contact cu dirijori în vederea unor colaborări de aranjamente muzicale.* „Săptămîna" 1969, nr. 44(351), p. 3/5. Fragmentul care începe cu *De asemenea...* depinde de verbul *m-a invitat*. Pentru a construi un text clar și corect, verbul trebuia repetat după punct (*De asemenea m-au invitat pentru realizarea...*) sau, măcar, dacă verbul nu mai era reluat, trebuia păstrat același mod de organizare sintactică ca în pasajul precedent și reluată neapărat gruparea prepozițională *în vederea* (deci: *De asemenea* **în vederea realizării** *unui contact...*). Autorul a recurs la formularea cea mai scurtă, dar nu și cea mai potrivită.

138. Deși are ca rezultat scurtarea frazei, nejustificată este și omiterea conjuncției subordonatoare și a predicatului propoziției subordonate din textul: (*Violonistul va ataca concertele în Re major de Beethoven și de Brahms...*) *Sperăm, o seară de muzică demnă să intre în amintire.* „Săptămîna" 1969, nr. 44(355), p. 3/4. Clar și corect ar fi fost: *Sperăm că* **va fi** *o seară demnă....* Fraza: *S-a exagerat însemnătatea lor în domeniul cunoașterii substanței umane și asemenea acte de șoc artificiale nu sînt în măsură să dezvăluie esența omului de azi, ci doar caricatura lui.* RL 1971, nr. 8241, p. 2/3 are două defecte sintactice importante care dăunează clarității ei. Construirea corectă și clară a textului cere a) folosirea conjuncției subordonatoare

căci, în locul lui *și* (deci: *S-a exagerat însemnătatea lor în...* **căci** *asemenea acte...*) și b) introducerea unor predicate suplimentare după *ci*. Fraza s-ar putea completa, de exemplu, în felul următor: *nu sînt în măsură să dezvăluie... esența omului de azi, ci* **pot** *doar* sau, mai bine, **pot** *numai* **să contureze** *caricatura lui*. Adaosurile de acest gen sînt necesare, deoarece nu putem spune *asemenea acte... sînt în măsură să dezvăluie... caricatura lui* (combinația *a fi în măsură a dezvălui o caricatură* e semantic defectuoasă).

Construcția frazelor lungi cere o grijă deosebită. Graba, neatenția pot duce la „scăpări de condei" din care să rezulte enunțuri lipsite de coerență, regretabile, ca: *Hotărîtoare sînt în această activitate de creație și în aprecierea ei, talentul și buna credință, bunul simț și măsura, hotărîrea de a crea pentru cititorii sau spectatorii epocii tale și de a aprecia totodată operele prin prisma spiritualității lor, a idealurilor care-i poartă în contemporaneitate, așa dar azi, pentru cei ce construiesc socialismul — și cum nu există om care să nu se gîndească la veșnicia operei sale și pentru cei care vor făuri comunismul.* RL 1969, nr. 7731, p. 3/6.

139. Un alt fenomen sintactic pe care îl întîlnim în limba actuală reprezintă construirea f ă r ă subiect a unor propoziții avînd predicat nominal (cu *a fi*), în cazurile în care informația introdusă de acest predicat se referă la ce s-a spus în fraza (sau frazele) precedente, cum se întîmplă în fragmentul: *Cîndva granițele Moscovei erau delimitate de zidurile Kremlinului...; apoi granițele orașului au fost cuprinse de inelul Bulevarde cu lungimea de 9 km. În prezent lunimea perimetrului Moscovei este de 109 km... Supra-*

fața totală este de 87,5 mii hectare și include cinci foste orașe și cîteva zeci de comune și sate, care au dispărut înghițite de noile cartiere. Este rezultatul faptului că numărul locuitorilor Moscovei se apropie în prezent de șapte milioane. „Informația“, 1969, nr. 5043, p. 4/5.

Afirmația *Este rezultatul faptului* are în vedere toate enunțurile precedente, care descriu etapele procesului de extindere a orașului, și era mai bine ca subiectul ei să fie precizat: **Extinderea** *aceasta este rezultatul...*, de exemplu.

140. O construcție asemănătoare apare în: *Latura eroică a epocii noastre și sublimul ei nu se epuizează în marile momente, ci acestea își găsesc sensul și împlinirea prin efortul, atît de eroic, al construcției de fiecare zi. Este o bătălie de fiecare clipă pentru drepturile omului la bucuriile vieții, pentru descoperirea și consolidarea unui nou echilibru al ființei umane, pentru un nou sens al istoriei universale.* „Scînteia“ 1969, nr. 7956, p. 4/5.

Lipsa unui indicator explicit al subiectului propoziției *Este o bătălie de fiecare clipă...* face să fie neclar la ce anume se referă predicatul, dacă subiectul predicatului *Este o bătălie* este reprezentat de *„efort“* sau de *„construcție“*.

141. Exprimarea subiectului printr-un pronume poate, uneori, să nu fie suficientă pentru asigurarea clarității textului. Așa se întîmplă, de exemplu, în fragmentul: *Condiția creativității ca unul din elementele menite să definească fizionomia morală a constructorilor socialismului, a omului chemat să edifice societatea socialistă multilateral dezvoltată este rezultatul clima-*

tului propice în care trăim, al împrejurării fericite că partidul nostru încurajează pe fiecare om — cum s-a spus cu drept cuvînt de la înalta tribună a Congresului — să gîndească cu capul propriu să-şi valorifice toate zăcămintele personalităţii, dar **ea** *devine în egală măsură o obligaţie socială superioară pentru fiecare membru al societăţii.* RL 1969, nr. 7731, p 3/4.

Pronumele *ea* e cu atît mai puţin suficient pentru exprimarea neambiguă a relaţiilor, cu cît se referă la un substantiv *(creativităţii)* care nu este subiect în propoziţia în care apare, iar între pronume şi substantivul pe care îl reia se intercalează o lungă serie de alte substantive. (Deducţia că *ea* se referă la *creativitate* se bazează pe fraza care urmează şi unde se spune: *După acele exemple pe viu de ceea ce înseamnă omul-creator, Congresul ne-a oferit... Ibidem.*).

142. O preferinţă destul de marcată înregistrează limba actuală pentru construcţiile negative. Întîlnim astfel: *Există o multitudine... de căutări la televiziune şi mărturie ne stau programele în care* **nu lipsesc** *titlurile noi.* „Săptămîna" 1969, nr. 34(348), p. 4/1, *Tînăra elevă din Triest a cucerit* **nu** *mai puţin de şapte titluri de campioană.* „Magazin" 1969, nr. 630, p. 8/5. Frecvente sînt aglomerările de elemente negative ca cele din textele: *Ea* [imitaţia] **nu rămîne** *prin aceasta* cu **nimic** *mai puţin, un împrumut* **neasimilat**. RL 1969, nr. 7641, p. 3/4 sau: *Ultimele* **insuccese** *ale boxerilor noştri* **n-***au venit deodată şi* **nici n-***au fost* **nescontate**. RL 1960, nr. 4998, p. 2/3.

Situaţiile pe care le ilustrează aceste exemple sînt destul de eterogene, iar rolul construcţiilor negative şi posibilităţile de a le înlocui prin construcţii

afirmative sînt diferite de la un citat la altul. În cele mai multe cazuri, propoziția cu formă negativă are un caracter mai complicat și mai pretențios decît corespondenta afirmativă, perfect echivalentă sub aspectul conținutului. Dacă comparăm: *Ea rămîne totuși un împrumut neasimilat* și *Ea nu rămîne prin aceasta cu nimic mai puțin un împrumut neasimilat*, este evident că ultima formulare e alambicată, pretențioasă și nu spune nimic în plus.

Ca în atîtea alte situații, constatăm și în construcția frazei tendințe contrare — de data aceasta, pe de o parte, fenomene al căror efect îl constituie scurtarea textului (și care duc uneori la omisiuni care diminuează claritatea acestuia), pe de altă parte, o sofisticare, adeseori nejustificată de efectul obținut, a construcției.

ACORD SEMANTIC

143. Dacă în organizarea gramaticală prin *acord* se înțelege prezența unor corespondențe formale care leagă diferitele cuvinte, exprimînd raporturile existente între ele în cadrul unui enunț, și care se c o n f o r m e a z ă unor r e g u l i[1], putem vorbi, utilizînd termenul cu un sens mai larg, și despre un *„acord"* (și „dezacord") semantic: posibilitățile de combinare a cuvintelor în cadrul comunicării sînt limitate nu numai de particularitățile lor gramaticale (deci de anumite restricții gramaticale), dar și de anumite particularități ale conținutului lor lexical, de anumite restricții semantice. Incompatibilitatea grupării **Elevul curge*, de exemplu, grupare ireproșabilă sub aspectul organizării gramaticale, derivă din lipsa de potrivire, de concordanță semantică a celor doi termeni.

Compatibilitatea semantică a termenilor reprezintă un raport variind între c o m p a t i b i l i t a t e p e r f e c t ă și i n c o m p a t i b i l i t a t e, gradația dintre aceste extreme putînd fi însă infinit nuanțată. Astfel, *Elevul învață* reprezintă o combinație în care cei doi termeni se referă la aceeași zonă conceptuală, presupunîndu-se reciproc (*Elev* e „cel care învață (în școală)", iar *a învăța* implică, în anumite condiții, „un elev"); ca urmare, construcția este perfect clară — nu e posibilă nici o ambiguitate, nici un echivoc — și, ca atare, nu e necesară nici un fel

1 Grupări ca *opera scriitorului acesta*, **acest case alb* sau **casă fiecare alb; ei vine*, **tu vine*, **ai el venit* etc. încalcă, în măsuri diferite, această categorie de reguli.

de precizare suplimentară, gruparea fiind perfect suficientă ca sens. Combinația **Elevul curge*, care grupează termeni caracterizați semantic prin trăsături fundamental divergente, este, din această cauză, profund aberantă sub aspectul comunicării. *A curge* presupune ceva fluid, „nonsolid" și, în același timp, „neanimat, nonpersonal"; *elev* nu îndeplinește nici una dintre aceste condiții semantice.

Între aceste extreme se plasează însă, ca prezentînd diverse grade de compatibilitate semantică, grupări ca *Elevul este bătrîn* (posibilă, dar curioasă, pentru că *elev* implică în general ideea de tinerețe), *Elevul este soldat*, *Elevul doarme* (perfect posibilă, dar vag ambiguă; devine neechivocă dacă completăm enunțul: în *Elevul doarme pînă dimineață*, *Elevul doarme în bancă* etc.).

Limitările semantice combinatorii, în pofida analogiei de la care am pornit, se deosebesc profund de restricțiile gramaticale prin varietate, prin gradul de stabilitate și de stringență, prin durată și, mai ales, prin efect.

144. Restricțiile gramaticale, derivînd din organizarea morfologică și sintactică a unei limbi, constituie un sistem f i n i t de tipare, care revin mereu, combinate în diverse feluri, în cele mai diverse comunicări, așa încît, prin repetare continuă, sînt adînc fixate în deprinderile vorbitorilor unei limbi, așa de adînc, încît au, de obicei (și pînă la un anume nivel de complexitate a exprimării), un caracter aproape inconștient, de automatism.

Restricțiile semantice, dimpotrivă, din pricina variaților factori de care depind, au un caracter mult

mai complex, iar combinațiile de cuvinte — dacă depășim nivelul strict limitat al comunicării familiare cotidiene, care se caracterizează printr-o anumită stereotipie, permițînd și impunînd iterarea acelorași combinații și, deci, fixarea lor la nivelul automatismelor, — sînt infinit de variate. Dincolo de acest nivel minim cotidian, înțelegerea și respectarea restricțiilor semantice presupun o atentă și conștientă utilizare a cuvintelor; o exprimare c l a r ă implică, pe de o parte, a l e g e r e a „cuvîntului potrivit", a cuvîntului capabil să redea cît mai bine ideea[1] care constituie obiectul comunicării, iar, pe de altă parte, s e l e c t a r e a cuvintelor care se combină între ele în modul cel mai fericit, contribuind astfel la corectitudinea, limpezimea, eleganța comunicării.

145. Complexitatea determinării compatibilităților semantice derivă nu numai din varietatea extrem de mare a unităților lexicale, din jocul complicat dintre nivelul adecvării între planul referențial și cel lingvistic și nivelul adecvării „intralingvistice", dar și din anumite particularități ale unităților lexicale ca atare: un cuvînt al unei limbi nu reprezintă, în general, după cum se știe, o asociere între u n complex sonor, o secvență de unități fonice și u n sens: același complex sonor este asociat, de obicei, cu mai multe sensuri, mai mult sau mai puțin diferite, adeseori ușor deductibile unul din celălalt, dar și foarte depărtate între ele, în alte cazuri: p o l i s e m a n t i s m u l

1 Celebrul vers din *Arta poetică* a lui Boileau *Ce qu'on conçoit bien s'énonce clairement* are în vedere procesul găsirii termenilor potriviți, condiționat de clarificarea prealabilă, a gîndului.

reprezintă o particularitate foarte răspîndită, cuvintele cu mai multe sensuri sînt deosebit de numeroase. O agravare a complexității raporturilor dintre unitățile lexicale o constituie și faptul că, de la un domeniu de activitate la altul, de la o variantă funcțională a limbii (stil sau substil) la alta, relația „complex sonor — sens" poate fi diferită: complexul fonic *calcul* trimite la semnificații complet diferite dacă îl utilizăm în domeniul medicinii *(calcul renal*, de exemplu) sau în domeniul matematicii *(calcul algebric* de exemplu); *compus* are în vedere termeni referențiali („obiecte") complet diferiți în chimie și în lingvistică.

146. Toate acestea fac ca, spre deosebire de restricțiile gramaticale, care se caracterizează prin stabilitate, limitările semantice să varieze în funcție de o serie întreagă de factori și să fie susceptibile de schimbare. Foarte important este sub acest aspect c o n t e x t u l, înțeles în mod foarte larg.

Contextul poate explicita sau modifica semnificația cuvintelor deplasînd astfel limita restricțiilor semantice, schimbînd gradul de compatibilitate a combinațiilor. Efectul acesta catalizator poate fi asigurat de un context minim, ca în cazul exemplului *Elevul doarme (în bancă, pînă dimineața)*, dar se poate întîmpla ca acest efect să nu poată fi obținut, atunci cînd gradul de compatibilitate a termenilor este minim, decît cu ajutorul unui context foarte larg (eventual de totalitatea textului): explicitarea unei combinații care asociază substantivul *pește*, cea mai tăcută dintre viețuitoare, cu verbul *a cînta* (cf. titlul volumului *Peștii cîntă în Ucayali)* implică o întreagă narațiune descriptivă.

147. Combinațiile lexicale neobișnuite pot să reprezinte simple greșeli, datorate neatenției sau unei insuficiente cunoașteri a sensului cuvintelor și, în această situație, sînt reprobabile și dăunătoare din punctul de vedere al comunicării. Dar pot să fie și rezultatul unei viziuni originale a lucrurilor, al unei optici speciale și, în acest caz, constituie modalități de expresie care stimulează imaginația și afectivitatea. Asemenea combinații abundă în exprimarea metaforică, poetică. O grupare ca *iarba cerului* e fără îndoială inedită și frapantă; cei doi termeni care o constituie sînt profund divergenți semantic, așa încît gruparea are, desprinsă din context, o semnificație foarte vagă. Ineditul unor asemenea combinații lexicale le conferă o largă disponibilitate semantică, o mare varietate de posibilități referențiale; atîta vreme cît nu intervine acțiunea clarificatoare a contextului (și uneori și în acest caz) asocierile de acest fel sînt susceptibile de interpretări multiple.

Intervenția contextului precizează, de obicei, domeniul de referință și reduce astfel posibilitățile de interpretare a combinațiilor lexicale neobișnuite. Așa, de exemplu, încadrarea grupului *iarba cerului*, adus mai înainte în discuție, în contextul versurilor argheziene din care l-am detașat (*Îmi atîrnă la fereastră / Iarba cerului albastră*) îi conturează clar semnificația.

Exprimarea poetică recurge în mod obișnuit la asemenea grupări care contravin restricțiilor semantice (și logice); caracterul inedit al acestor combinații și polivalența lor semantică reprezintă sursele principale ale acelui „inefabil" specific operei literare.

Gradul de „disponibilitate" semnificativă a unei combinații lexicale este invers proporțional cu gradul de compatibilitate semantică a termenilor componenți

— metafora poate fi mai transparentă sau mai greu de descifrat: gruparea *marmură caldă* (M. Eminescu) combină elemente al căror grad de incompatibilitate este mai mic decît cel dintre termenii componenți ai grupurilor *lumină sihastră* sau *păstori de crizanteme* (T. Arghezi).

Semnificația asociațiilor de cuvinte de acest fel nu poate fi dedusă direct din sensurile componentelor, nu reprezintă însumarea sau combinarea acestor sensuri. Stabilirea raportului dintre sensurile cuvintelor care alcătuiesc grupul metaforic și semnificația grupului ca atare presupune o operație interpretativă în care un rol foarte important joacă contextul.

Intervenția contextului în limitarea posibilităților de interpretare semantică a combinațiilor metaforice variază de asemenea de la caz la caz.

148. Calitatea artistică a combinațiilor metaforice nu este însă direct proporțională cu gradul de incompatibilitate semantică a termenilor, nici cu gradul de disponibilitate semnificativă. Asociațiile deviante chiar dacă sînt cu totul inedite nu implică neapărat valoare poetică.

O grupare de felul *camerele ... înmiresmate sonor de zumzetul difuzoarelor* asociază în mod neașteptat termeni aparținînd unor zone semantice îndepărtate (*înmiresmat* și *sonor*, *înmiresmat* și *zumzet*), rezultatul metaforic este însă minor. În schimb, în formularea, mult mai normală: *pictura, chiar necăjit reprodusă...* combinația *necăjit reprodusă* realizează un efect artistic superior. Tot astfel, construcțiile metaforice: *bogata carnație a culorilor, profilul îndulcit al vîntului, (femeile au) un mers lacustru (de parcă ar*

fi berze de India), norii hohotesc purpuriu („Săptămîna", Seria nouă, 1971, nr. 21, p. 1/1) reprezintă asociații profund deviante semantic, unele mai comune, altele mai neobișnuite, dar căutate și făcute, discutabile ca valoare poetică; în schimb, mult mai nepretențioasă, dar mai izbitoare este construcția *În pîraie* **peștii curg** *asemeni unor amintiri. Ibidem.*

În aprecierea artistică a unor asociații metaforice intervine însă și aspectul interpretativ, care implică, inevitabil, subiectivitatea reprezentată prin formația, gustul, receptivitatea, sensibilitatea etc. etc. fiecăruia. Ca atare judecățile de valoare, bazate pe elemente atît de fragile și de imprevizibile, nu pot avea în acest domeniu decît un caracter foarte discutabil.

149. Discordanța dintre sensurile elementelor componente și sensul combinației de cuvinte în ansamblu apare nu numai cu ocazia asocierilor metaforice, ci și în cazul unor combinații de cuvinte cu caracter fix, cum sînt de exemplu: *profesiune de credință, sub beneficiu de inventar* („în mod provizoriu, sub rezerva controlului ulterior"), ș.a. Sensul „declarație publică privind convingerile cuiva" al grupului fix *profesiune de credință* nu rezultă din combinarea semnificației componentelor sale. Spre deosebire de cazul combinațiilor metaforice, însă, interpretarea cu ajutorul contextului nu este adeseori suficientă, în asemenea cazuri, pentru stabilirea raportului dintre sensurile cuvintelor și ale grupului pe care acestea îl constituie. Explicația acestor relații semantice presupune, de obicei, referiri diacronice, privind originea sau istoria grupului fix — invocarea unui sens mai vechi, a unui model străin etc.

Combinațiile de cuvinte sînt îngrădite de restricții gramaticale și semantice. Restricțiile semantice sînt însă mai puțin stabile decît cele gramaticale, mai sensibile la acțiunea modificatoare a contextului. Încălcarea acestor reguli semantice de combinare a cuvintelor poate duce, cum am văzut, la stîngăcii și greșeli de exprimare sau la realizarea unor „figuri de stil", la generarea „inefabilului" poetic. Acest ultim și strălucit efect presupune însă, pe lîngă depășirea restricțiilor semantice, o viziune specială, originală a lucrurilor și fenomenelor și, oricît de paradoxal ar părea, o foarte fină și profundă cunoaștere a posibilităților limbii date.

„DEZACORD" SEMANTIC

150. Încălcarea exigențelor „acordului" semantic, fenomen negativ, dar, cum am văzut, și creator, în același timp, care ne întîmpină la tot pasul, poate avea cauze diverse: o viziune neașteptată asupra unui fenomen, dorința de exprimare plastică sau, pur și simplu, neatenție sau necunoaștere suficientă a conținutului cuvintelor. Cauzele unor combinații aberante sînt adeseori greu de discernut (de multe ori, căutarea formulărilor „plastice" sau „elegante" conduce la întrebuințarea unor termeni mai rari, mai puțin cunoscuți), iar efectul poate fi o figură de stil sau o greșeală. Astfel, formularea *sculptarea sonorităților* (TV 10/XII, 1970, Comentarea unui concert) destinată aprecierii superlative a măiestriei unui dirijor, combină voit termeni semantic incompatibili,

privind două domenii artistice complet diferit sculptura presupune alte materiale decît sonoritate iar sunetul nu poate fi sculptat; gesturile dirijorul pot sugera însă „modelarea" (în sens sculptural).

151. Tot o încălcare a limitării semantice, de dat aceasta mai puțin evocatoare, reprezintă și comb nația *statură magistrală* (TV 10 XII 1970, Mult dulce și frumoasă), unde *magistral* („de maestru, perfec desăvîrșit") este utilizat în locul calificativelor *imp nător, impozant,* cu care prezintă în comun numai u sens apreciativ subliniat, dar de care se deosebeșt prin semnificația fundamentală: *magistral* presupun referirea la măiestrie (cf. *magistru, maiestru*), l creativitate, cu care *statura* nu are nimic a face *(imp zant, impunător,* dimpotrivă, implică ideea de „dimer siune", perfect compatibilă, cu *statura).* Gruparea *personalitate artistică de dimensiuni neobișnuite* (T 10 XII 1970, prezentarea dirijorului S. Cilibidache prin care s-a încercat, în mod evident, evitarea formu lării uzuale *o mare personalitate,* are defectul de neglija o importantă componentă semantică, ca organizează sensurile adjectivului *mare* în două ser clar diferențiate. E vorba de trăsătura semantic „măsurabil/nonmăsurabil", care desparte sensurile pr vind domeniul fizicului, al aprecierii cantitativ *(oraș mare, copil mare, deal mare, rîu mare),* de ce de ordin calificativ *(om mare, poet mare, faptă mare,* Combinat cu *personalitate,* adjectivul *mare* are o semn ficație care comportă o apreciere calificativă străin de „dimensionalitate"; în aceste condiții înlocuirea l *mare* prin *„de dimensiuni neobișnuite" (personalitate dimensiuni...)* este, evident, cu totul nepotrivită.

152. *Alcătuit* este, în multe contexte, echivalent cu *făcut, format* etc. Față de *făcut* însă, *alcătuit* are un sens mai restrîns, presupunînd o „g r u p a r e de elemente combinate", precizare pe care *făcut* nu o presupune. Din acest motiv, utilizarea, într-o formulare ca *bine alcătuit fizic (la echipe să se prezinte adolescenți bine* **alcătuiți** *fizic*... „Scînteia", 1969, nr. 7982, p. 5/5), a adjectivului *alcătuit* („grupare de bucățele") are un efect ușor rizibil. În acest context, cel mai potrivit ar fi fost *dezvoltat (adolescenți bine dezvoltați fizic)*.

153. Formularea *bărbați care își* **degradează...** *trăsăturile umane.* „Săptămîna", 1969, nr. 37(351) p. 3/2, păcătuiește, printre altele, prin faptul că neglijează caracterul global pe care îl presupune procesul exprimat de *a degrada*.

154. Nepotrivirea semantică dintre *violonistică* „măiestrie artistică", „modalitate de interpretare violonistică" și adjectivul *civilizat* face neclară fraza *Gabriela Ijac are o* **violonistică civilizată,** *îndreptată spre unele valori de corectitudine a stilului și de finețe*. RL 1971, nr. 8241, p. 2/1.

155. *Alterarea* presupune „modificare (în rău)", „degradare", ca atare putem califica procesul de alterare ca fiind *profund, rapid, neașteptat* etc. Nu ni se pare însă îndreptățită semantic combinația *a se altera virulent (Raportul dintre umanism și știință* **s-a alterat virulent**), căci *virulent*, folosit chiar cu sensul cel mai general

— ca echivalent al lui *violent, acerb (critică virulentă*, de pildă) — nu este potrivit în contextul frazei citate.

156. Caracterul „fix" și precis pe care îl implică un *cadru* face nepotrivită combinarea acestui substantiv cu verbul *a se desfășura (Tinerii savanți văd* **desfășurîndu-se** *în fața lor ... cel mai propice* **cadru** *pentru deplina lor realizare ca inventatori.* „Magazin", 1964, nr. 630, p. 2/6).

157. Contradictorie este și combinația *cîmp activ (o idee străbate cu claritate* **cîmpul activ** *al societății noastre* ... „Magazin", 1969, nr. 630, p. 1/3), deoarece *cîmp* cuprinde ca trăsătură semantică constantă, în cele mai diverse combinații, ideea de „pasivitate" (chiar în *cîmp de acțiune, cîmp de bătaie, cîmp* reprezintă „cadrul pasiv" al diferitelor forme de activitate).

158. Într-o frază ca *Mi-am dat seama că la Pitești, într-un oraș fără nici o însemnătate în* **imperiul** *industriei s-a creat climatul* ... „Magazin", 1969, nr. 630, p. 2/6, substantivul *imperiu* este folosit abuziv (sensul cel mai apropiat de contextul de mai sus, cel de „teritoriu al unui stat cu anumite caracteristici", nu este potrivit în acest context) în locul „sinonimului" său, cu totul aproximativ, *domeniu*.

159. Faptul că *a ilustra* are sensul „a lămuri, a dovedi o problemă cu exemple, fapte" face greșită întrebuințarea lui în contextul *Reputația avocaților și pozițiile pe care le-au adoptat* **ilustrează** *întreaga importanță*

politică a unui proces ... „Lumea" 1971, nr. 13, p. 27/1, în care se putea folosi *a dovedi* sau *a indica* (alegerea termenului celui mai potrivit depinde de ceea ce voia să comunice autorul), în orice caz nu *a ilustra*.

160. Greșit întrebuințat este și *a se încadra* în: *Noțiunea atît de complexă de „popor" nu* **se încadrează** *poate, în modul cel mai limpede,* **sub chipul** *unui mahalagiu bucureștean*. RL 1960, nr. 4999, p.2/5, căci o noțiune poate fi c o n c r e t i z a t ă, și nu î n c a d r a t ă printr-un personaj (*a încadra* înseamnă într-o accepțiune foarte largă „a cuprinde (a fi cuprins) într-un cadru, într-un ansamblu"). De altfel și construcția cu prepoziția *sub* este greșită: verbul *a încadra* cere prepoziția *în(tr-)*. Spunem *Se încadrează* **într-***un colectiv (articol de lege* etc.) și nu *Se încadrează* **sub** *un colectiv* etc.!

161. Nepotrivit este și *a infirma* în fraza *Dacă cineva este dispus* **să infirme** *această constatare și să demonstreze contrariul* ... RL 1971, nr. 8164, p. 2/5, deoarece acest verb înseamnă „a dovedi ca neadevărat, a declara ca nevalabil" și din această cauză nu se poate combina cu *constatare* „stabilirea stării unui lucru, a realității sau adevărului unui fapt": putem *contesta o constatare* („a nega, a nu recunoaște valabilitatea, adevărul unei constatări"), dar nu o putem *infirma*, cum nu putem spune nici că ceva *infirmă realitatea*. Putem spune însă că *realitatea infirmă teoria* („realitatea dovedește că teoria nu este corectă", adică nu corespunde realității), că o *experiență infirmă o ipoteză* etc.

162. Verbul *a (se) naște* e folosit adeseori cu sensul „a apărea“ — cf. *Romanul modern* **se naște** *în prelungirea unor valoroase tradiții*. RL nr. 8241, p. 2/3, construcție în care nu supără utilizarea verbului *a se naște*, ci combinarea lui cu determinantul următor: ideea simplă și corectă (romanul modern apare ca o continuare a unei valoroase tradiții) este exprimată pretențios și ușor grotesc prin *se naște* **în prelungirea** *(unor tradiții)*. Defectuoasă este și întrebuințarea acestui verb în locul lui *a produce*, ca în *Dramaturgia noastră ... are... posibilitatea* **să nască spectacole** *diferite*. „Săptămîna“, Seria nouă, 1971, nr. 21, p. 5/3. *A naște* este întrebuințat, în general, ca tranzitiv (nereflexiv) numai cu sensul fundamental „a da viață“ „a procrea“ *(a naște un copil)*. Altfel se folosește sau ca r e f l e x i v: *a se naște* sau ca a c t i v și i n t r a n z i t i v (deci fără complement direct) ca în *Naște întrebarea* (unde *întrebarea* este subiect); utilizarea ca intranzitiv și nereflexiv poate fi rezultatul influenței limbii franceze, unde *naître* are același regim.

Folosirea acestui verb ca tranzitiv, ca în *să nască spectacole* din fraza citată, este cu totul neobișnuită.

163. Puțin obișnuită este pentru limba română și întrebuințarea verbului *a adjudeca* în contextul *Tritignant și*-**a adjudecat premiul** *pentru cea mai bună interpretare masculină*. „Informația“, 1971, nr. 5492, p. 2/1, căci sensul acestui verb este „a atribui (prin hotărîre judecătorească) un bun aceluia care a oferit mai mult la licitație“. (În franceză *adjuger*, care constituie etimonul termenului românesc, are și sensul „a decerna un premiu“; nici acordîndu-i acest sens însă *a adjudeca*

nu ar fi corect utilizat în fraza citată, căci ar însemna că „actorul **şi**-a decernat singur premiul". Folosit cu pronume reflexiv *s'adjuger* înseamnă şi „a-şi atribui, a apuca, a-şi lua ceva"; nici acordarea acestei valori nu ar justifica întrebuinţarea verbului *a adjudeca* în enunţul mai sus citat.)

164. Gruparea *a anula un hiat* (cf. *Programarea sălilor de expoziţii a înregistrat* **un hiat,** *care trebuia* **anulat.** „Săptămîna", 1969, nr. 33, p. 4/6) are neajunsul de a combina doi termeni care au în vedere „golul": *hiatul* presupune o „lipsă", iar *a anula* înseamnă „a suprima, a desfiinţa, a face egal cu zero". În aceste condiţii era mai potrivit să se vorbească de „un hiat care trebuia *completat* (umplut)".

165. Nepotrivită este, de asemenea, utilizarea verbului *a eradica* (dacă acceptăm existenţa acestui verb în limba română[1]), a cărui semantică presupune o acţiune violentă de smulgere, de extirpare[2] în contextul *Cu vreo doi ani în urmă, aceeaşi rochie fusese* **eradicată** *din rîndul colecţiilor* ... „Magazin", 1969, nr. 632, p. 6/7.

166. O greşeală de „acord" semantic de alt tip apare în: *G. Călinescu deplîngea situaţia acelui profesor care, întrerupînd învăţătura o dată cu ultimul examen de la facultate, se mulţumeşte ... cu ce a acumulat ca student,*

[1] DLRM nu înregistrează nici verbul, nici substantivul corespunzător; în dicţionarele limbii franceze (*Petit Robert*, de exemplu) apare numai substantivul *éradication*.

[2] Cf. fr. *éradication* „action d'arracher, d'extirper".

cărțuliile distractive și întîmplătoare înlocuindu-i **lectura prestigioasă** *și* **sistematică.** „Scînteia", 1970, nr. 8560, p. 1/1.

Substantivul *lectură* are două sensuri „acțiune de a citi" și „cărți, texte citite".

Asocierea cu cele două adjective — *prestigioasă* și *sistematică* presupune folosirea substantivului, în același timp, cu ambele sensuri: determinantul *sistematică* se combină cu *lectură* „acțiune de a citi", iar prezența adjectivului *prestigioasă* nu admite decît pe *lectură* „texte citite". Or, un cuvînt nu poate apărea, în același text, concomitent cu două sensuri.

167. Combinația *a exersa (o) rezolvare (a)*, chiar dacă reprezintă o expresie oarecum „tehnică", cu un înțeles ușor de dedus *(ei* **au exersat** *... numai* **rezolvarea** *fazelor fixe.* „Scînteia", 1969, nr. 7982, p. 5/2), are un caracter contradictoriu în măsura în care verbul *a exersa* presupune o operație pregătitoare, ca atare nonfinită, iar *rezolvarea* reprezintă o „încheiere", un sfîrșit. Punctul de plecare al construcției greșite discutate îl reprezintă gruparea, obișnuită în relatările sportive, **a rezolva o fază** — cf. *În minutul 53* **a rezolvat o** *foarte periculoasă* **fază.** „Informația", 1971, nr. 5492, p. 3/1.

168. O deviere semantică presupune, în comentariile sportive, și combinația *a alimenta cu mingi* folosită cu sensul „a pasa mingile (cuiva), a trimite mingile în direcția unui jucător", cf. **Au alimentat** *pe Dumitrache ...* **cu mingi** *utile.* „Informația" 1971, nr. 5492, p. 3/2.

169. Limbajul relatării sportive abundă în combinații care își permit „libertăți", adeseori supărătoare, față de normele semantice curente. Un rezultat bun, obținut ușor își găsește de obicei expresia în formularea: *cîștigă* **confortabil** (*cursa*, de exemplu) în care prezența lui *confortabil* presupune seria sinonimică: *fără efort* →*comod*→*confortabil*. Fiecare sinonim presupune însă particularități semantice proprii, care limitează posibilitățile de înlocuire a unui termen prin celălalt. În seria de sinonime în discuție, *comod* reprezintă veriga de legătură: *comod* poate înlocui gruparea *fără efort* în contexte ca: *A obținut totul (comod, fără efort)*, *Lucrează ...*, *Cîștigă ...* etc.; poate înlocui pe *confortabil* în combinații ca: *locuință (comodă, confortabilă)*, eventual *fotoliu (comod, confortabil)*. Dar *fără efort* și *confortabil* nu admit aceleași contexte și, cum nu putem spune: *o locuință fără efort*, tot așa nu e corectă gruparea *a cîștiga confortabil*.

Confortabil înseamnă „care oferă confort", iar *confort* se definește ca „tot ce contribuie la comoditatea vieții m a t e r i a l e". O referire la condițiile materiale împiedică chiar și înlocuirea adjectivului *comod* prin *confortabil*, în combinații ca: *e un om comod*.

170. Un raport de sinonimie imperfectă există și între *puternic* și *cu putere*, de aceea în formularea *Pleacă* **puternic,** utilizată pentru a relata un start „în forță", „care promite", ar fi mai potrivit să se folosească gruparea *cu putere*.

Greșelile din relatările sportive sînt deosebit de periculoase, pentru că aceste relatări sînt urmărite de mase foarte largi, pentru că au un caracter oarecum stereotip, revenind continuu (ceea ce ajută la fixarea

lor) și pot fi privite ca niște inovații impuse de obiectul relatării și nu ca niște simple neglijențe verbale ale reporterului sportiv; toate acestea reprezintă factori favorabili răspîndirii greșelilor.

171. O combinație de cuvinte care neglijează semnificația gramaticală a unui termen reprezintă gruparea *sportivă lucrată* (*Se vede că este o* **sportivă lucrată.** TV 7 II 1971), care neglijează sensul „pasiv" al participiului: *lucrat* înseamnă „care a fost lucrat (a suportat acțiunea)", are deci, ca toate participiile verbelor tranzitive, sens pasiv[1]. Spunem, de exemplu, *teren lucrat* („care a fost lucrat"), *referat lucrat în colectiv* („care a fost lucrat, realizat ...") etc. Asociat cu substantivul *sportiv(ă)*, acestui adjectiv participial i se atribuie sens activ („care a lucrat, care a făcut antrenament"). S-ar fi putut spune, mai bine, *sportivă bine pregătită, antrenată* etc.

Din motive analoge nu e prea fericită nici formularea *Gabriela Ijac este o violonistă deja* **afirmată** *în marile întreceri internaționale.* RL 1971, nr. 8241, p. 2/1. Mai potrivit era ... *o violonistă care* **s-a afirmat** *deja.*

172. Greșeala constînd în inversarea direcției «autor-obiect» caracterizează și folosirea verbului *a consulta*

[1] Tot așa, *bătut (copil, om, cui bătut)* înseamnă „care a fost bătut, a suferit acțiunea de a fi bătut" și n u „care a bătut", *verificat (lucrare, socoteală verificată,* de exemplu) are sensul „care a fost verificat, a suferit acțiunea de verificare", *operat (bolnav operat)* e cel „care a fost operat", nu cel „care operează".

în raportul bolnav — medic. Se spune în mod curent **M-a consultat doctorul X** sau **Am fost consultat** *de* ..., în loc de *Am consultat pe doctorul X*, deşi spunem numai *Am consultat un avocat, un specialist* etc. Construcţia greşită, dar încetăţenită — cei care o evită sînt foarte puţin numeroşi — se datoreşte confuziei dintre *a consulta* şi *a examina*: *M-a examinat, am fost examinat de doctorul X* sînt perfect corecte.

173. Opoziţia supărătoare dintre abstractul *idee* şi concretul *a înscrie* determină caracterul stîngaci al formulării: *Pe această* **idee se înscrie** *şi o viitoare expoziţie de grafică* ... „Săptămîna" VII, nr. 48(362), p. 472; contradicţia „concret-abstract" este accentuată şi mai mult de introducerea cu *pe* a construcţiei circumstanţiale.

174. Nepotrivită este şi exprimarea *Vă amintim* **elementele** *de biografie pe care ni le*-**a istorisit** ... „Săptămîna" VII (1969), nr. 41(355), p. 4/4, căci *a istorisi* presupune durată; exprimarea evenimentelor unei perioade mai îndelungate (cf. *a-şi istorisi viaţa, a istorisi o întîmplare, un basm*, eventual chiar *o anecdotă)*, iar *element* reprezintă ceva restrîns ce presupune enumerare sau orice altceva, dar nu istorisire.

175. Într-un context ca *Se pare însă că acest număr e* **ocolit** *cu perseverenţă de fabricile producătoare,* RL, 1960, nr. 4998, p. 2/4, ar fi fost mai potrivit *neglijat, evitat* decît *ocolit* (care, însemnînd „a evita prin ocol", prezintă o precizare semantică suplimentară, nejustificată nici de text, nici de situaţie: s-ar înţelege că

s-au produs intenționat alte „măsuri" — e vorba de pulovere — pentru a nu produce, pentru a evita „numărul" cerut de autorul notiței citate).

176. Nici una dintre semnificațiile obișnuite ale termenului *randament* — „capacitate de producție (a unei mașini, om etc.)", „producție raportată la o unitate de măsură", „efect, eficacitate" — nu explică întrebuințarea lui în contextul *Tripticul cu piesele*... **a dat** *dovada* **randamentului** *celei mai recente dramaturgii originale.* „Săptămîna" 1969, nr. 33(347), p. 3/3.

177. Nepotrivit este *a sustrage*, care înseamnă „a-și însuși, a obține prin fraudă (ceva)", într-o frază ca: *Mafia ... se aruncă întotdeauna ... asupra acelui sector al activității economice ... de unde poate* **sustrage** *cele mai mari profituri.* „Lumea", 1971, nr. 13, p. 26/2, unde trebuia folosit *a obține.* E posibil ca întrebuințarea lui *a sustrage (profituri)* în contextul de mai sus să fie rezultatul confuziei cu *a trage profit(uri); a trage* și *a sustrage* prezintă o oarecare asemănare fonetică și unele analogii semantice.

178. O sursă de erori în exprimare reprezintă prezența în limbă a unor cuvinte destul de apropiate ca formă. Asemănarea fonică facilitează confuzia dintre ele.

În fraza *Mimo-drama „Femeia", reducîndu-se la două personaje, fapt ce înlesnește receptarea* **totalitară,** *se ordonează* ... RL 1961, nr. 7647, p. 3/1, autorul face o regretabilă confuzie între adjectivul *total,-ă* și *totalitar,-ă* („care aplică sau preconizează dictatura unei minorități ..." cf. DLRM).

179. Din cauza asemănării fonice și a apropierii semantice se confundă și termenii *alocuție* „discurs" și *elocuție* „mod de a se exprima, de a articula cuvintele, de a lega frazele". Se întîlnește, de data aceasta din motive strict fonetice, și confuzia între *alocuție* și *alocație* „sumă acordată de o instituție într-un anumit scop".

În: *Au mai rămas elemente* **speculative** *în diferite piețe* (TV 11 XII 1970), *speculativ* („care aparține speculației filozofice, rupt de practică"), nu are ce căuta. *Element speculativ* a fost întrebuințat din greșeală, în locul lui *speculant* („persoană care face speculă").

180. Confuzia dintre *captație* (= *captare*) „uneltire vicleană utilizată în scopul de a obține printr-un act juridic anumite foloase în dauna cuiva" și *captivare*, rezultat al acțiunii de *a captiva* „a produce o impresie puternică, a fermeca" explică fraza *Fizica acustică nu explică farmecul lui Bach, optica lui Newton nu va desluși puterea de* **captație** *a lui Picasso.* RL 1971, nr. 8241, p. 2/4, unde trebuia folosit *captivare* și nu *captație*.

181. Se confundă, de asemenea, cuvintele, puțin folosite și destul de asemănătoare ca aspect fonetic, *mercantil* și *mercenar*. Spunînd *Totdeauna te-am știut* **mercenară**, *interesată, dornică de bani*, vorbitoarea a avut, fără îndoială, intenția de a folosi adjectvul *mercantil* („interesat, preocupat de cîștig") și nu pe *mercenar*, ale cărui sensuri, „militar, angajat cu leafă într-o armată străină" sau „persoană angajată pentru bani în slujba oricărui interes", nu merg cu contextul.

182. Printr-un proces de contaminare a lui *imemorial* „care aparține unei epoci îndepărtate, străvechi" cu *memorabil* „demn de a fi păstrat în memorie", contaminare datorită asemănării fonice dintre cei doi termeni, care au însă sensuri profund diferite, a putut rezulta hibridul *imemorabil* (*Această vale este din timpuri* **imemorabile** *cuibul acestor reptile*. Z. Kosidowski, *Povestiri biblice*, 1970, p. 158), deformație evidentă a lui *imemorial*.

Adjectivul *imemorabil* nu există în limba română (nici în franceză, de altfel, de unde provin atît *memorabil*[1], cît și *imemorial*[2]). Dacă ar exista, ar reprezenta antonimul (negația) lui *memorabil*[3] și ar trebui să însemne, ca lat. *immemorabilis*, „care merită să fie uitat, care nu e demn de a fi ținut minte".

183. Un exemplu de confuzie, de data aceasta între *evalua* și *valorifica*, oferă anunțul: *La magazinul Consignația a fost depusă documentația pentru un autoturism ... avînd la bord 80 298 km. Autoturismul* **a fost valorificat** *la suma de 63 000 lei ... Oferte scrise se primesc pe adresa* ...RL 1971, nr. 8203, p. 6/3. Contextul impunea folosirea lui *a evalua* „*a* fixa prețul, valoarea" și nu a lui *a valorifica* care înseamnă „a schimba un obiect în contravaloarea lui în bani" și nu este potrivit într-un anunț de p u n e r e în vînzare (*a fost valorificat* presupune operația de vînzare efectuată).

[1] Cf. fr. *mémorable*.

[2] Cf. fr. *immémorial*.

[3] Ca și *ilogic, ilicit, ireverențios* față de *logic, licit, reverențios*.

184. Nu se fac adeseori distincțiile necesare între *a număra* „a socoti unitățile (obiecte, persoane dintr-un șir, mulțime)", „a cuprinde obiecte (persoane) într-un număr determinat" și *a enumera* „a menționa una cîte una unitățile componente ale unui tot". În construcția: *Așa-zisa scoatere din Egipt de către Moise a șase sute de mii de bărbați, fără* **a enumera** *femeile și copiii ...* Z. Kosidowski, *Povestiri biblice*, București 1970, p. 164, trebuia folosit *a număra, a socoti (a pune la socoteală)* și nu *a enumera* (nici cei 600.000 de bărbați nu au fost „enumerați" !).

185. În limba română există numeroase substantive care prezintă două variante, în *-ie* și în *-iune* ca: *propoziție*: *propozițiune, conjuncție: conjuncțiune, nație*: *națiune* etc. Raporturile dintre aceste variante sînt foarte diferite: dacă *propoziție* și *propozițiune* se folosesc în egală măsură, în perechea *nație, națiune*, primul e învechit, limba actuală preferîndu-l pe cel de-al doilea; dimpotrivă dintre *conjuncție, conjuncțiune*, ultimul este cel desuet.

În multe cazuri, însă, între cele două formații, sinonime pînă la un moment dat, s-au produs importante diferențieri semantice: astfel, alături de *rațiune* („facultatea omului de a gîndi"), *rație*, la început folosit cu același sens, a ajuns să însemne azi „porție (de hrană)". Tot așa s-au diferențiat semantic *secție* („unitate organizatorică", „compartiment cu destinație specială") și *secțiune* („secționare", „porțiune tăiată"). Ca urmare sînt greșite formulările *Expoziția a fost organizată în trei* **secțiuni** *aparte.* „Săptămîna", 1969, nr. 41, p. 4/3 sau *A doua* **secțiune** *a expoziției se referă la ... Ibidem*, p. 4/4.

186. Dacă uneori încălcarea limitelor semantice în combinarea cuvintelor vizează exprimarea „izbitoare", plastică, dacă de foarte multe ori, avem de a face cu formulări greșite, nerecomandabile provocate de neglijarea unor nuanțe semantice mai importante, se întîmplă însă să întîlnim și combinații care, deși rezultă din evidentul (și supărătorul) efort de exprimare „evoluată" sau „artistică", dovedesc pur și simplu ignorarea sensului termenilor folosiți.

Calificarea noului pod de peste Dunăre ca *elegie*, fie ea „*de beton și oțel*" (*În prag de An Nou, la cumpăna dintre două cincinale ... a fost inaugurat ... noul pod românesc de peste Dunăre, între Giurgeni și Vadul Oii, adevărată* **elegie** *de beton și oțel, arcuindu-se peste ape*... „Săptămîna", Serie nouă, 1971, nr. 3, p. 4/1), nu se poate explica decît prin faptul că autorul nu știe că *elegia* reprezintă o specie poetică (eventual muzicală) în care își găsesc expresia sentimente de tristețe, de melancolie, de jale[1]. În domeniul metaforic în care s-a angajat autorul trebuia să vorbească, eventual, despre **imnul** *de beton și oțel*.

187. O regretabilă confuzie între *a conferi* și *a oferi*, dovedind necunoașterea sensului exact al verbului *a conferi*, a dus la formularea greșită (și pretențioasă): **Conferind**[2] *premisa unei substanțiale îmbunătățiri a pregătirii multilaterale pentru muncă și viață a tineretului, Directivele ... adoptate* ... „Scînteia" 1969, nr. 7982, p. 4/5, *între a referi* și *a oferi* ca în *Nu m-***am oferit** *la Dvs. cînd spuneau*... (în loc de *Nu m-am referit*).

[1] Gr. *elegeia* „cîntec de doliu".

[2] Cf. DLRM: „a acorda un titlu, un grad, o decorație etc."; oricît am extinde pe *etc.* nu se poate cuprinde și *premisa* !

188. Ininteligibilă este, dacă nu uităm (cum face autorul) că prin *caliciu* înțelegem „înveliș exterior al florilor alcătuit din sepale", fraza: *„Domnița de rouă" s-a arătat poate în* **caliciul** *unei raze de mai, la îngînarea nopții cu lumina.* RL, 1969, nr. 7647, p. 3/8 (singura scuză ar fi să avem a face cu o greșeală de tipar: *raze* în loc de *roze).*

189. Numai necunoașterea sensului adjectivului *potabil* poate explica formulări ca *Nu avem apă minerală, avem apă* **potabilă;** altfel *apa potabilă* fiind *apa (bună) de băut,* iar *apa minerală* putînd fi și ea băută, nu există nici o opoziție între ele. În formularea citată, gruparea *apă potabilă* este folosită, în opoziție cu *apă minerală,* deci cu semnificația de apă „de la robinet".

190. Inacceptabilă este raportarea, la același obiect, a doi termeni ca *fermă* și *ambulanță (Aș fi vrut să vizitez* **ferma** *Mont-Saint-Jean, din imediata apropiere a șoselei ce leagă Bruxelles-ul de Waterloo, fosta* **ambulanță** *a trupelor britanice.* „Informația", 1969, nr. 5043, p. 4/2), deoarece *ferma* presupune „i m o b i l i t a t e", „fixare în spațiu" (face parte din „bunurile imobile"), iar *ambulanță* (fie că termenul are în vedere o „formație medicală mobilă, destinată să dea răniților primele ajutoare pe cîmpul de luptă", fie că indică „vehiculul special amenajat pentru transportul la spital al celor accidentați, bolnavi etc.") presupune „m o b i l i t a t e". În virtutea trăsăturii semantice „mobilitate — imobilitate", cei doi termeni sînt în raport de opoziție ireductibilă, ca atare nu se pot referi la aceeași realitate: o *fermă* nu poate constitui o *ambulanță*;

o fermă poate fi utilizată însă ca „spital temporar, improvizat" (ceea ce a vrut probabil să spună autorul).

191. Profund greșită este și utilizarea lui *a opta* în fraza *Istoria a năvălit în biografia indivizilor care au trebuit ...* **să opteze** *cu onoarea, libertatea și chiar viața lor.* „Scînteia", 1971, nr. 8754, p. 1/5. E vorba de o d u b l ă eroare: s e m a n t i c ă, căci *a opta* înseamnă „a prefera, a alege dintre mai multe alternative pe cea mai convenabilă", iar în textul citat este evident că nu despre o astfel de alegere este vorba (foarte probabil ar fi trebuit folosit *a risca)*, și g r a m a t i c a l ă — verbul *a opta* se construiește cu prepoziția *pentru (optez pentru concediu în iunie,* de exemplu) și nu cu prepoziția *cu*. Corect construită fraza ar fi trebuit să fie *Istoria a năvălit în biografia indivizilor care au trebuit să-și riște onoarea, libertatea și chiar viața.*

192. Utilizarea substantivului *promptitudine* este inexplicabilă în contextul *Margareta Bărbuță decide cu finețe profilul caracterelor personajelor relevînd cu* **promptitudine** *simbolica socială a conflictelor în care sînt angrenate.* „Săptămîna" VII nr. 36(350), p. 3/4, dacă nu uităm că înseamnă „rapiditate (în executarea unei acțiuni)". (De altfel toată fraza abundă în neologisme și e pretențioasă și greoaie; fragmentul *decide cu finețe profilul caracterelor personajelor* e încărcat și destul de puțin luminos.)

193. Un tip aparte de greșeală de acord semantic reprezintă p l e o n a s m u l: combinarea unor cuvinte cu același sens, repetarea unei componente

importante în semantica unui cuvînt prin alt termen care o reia în mod explicit: combinațiile de felul *babă bătrînă* sînt destul de frecvente.

În unele cazuri, pleonasmul, încetățenit ca atare în limbă, marchează insistența emfatică: spunem frecvent *Am văzut cu ochii mei*, *Am auzit cu urechile mele* (deși este evident că nu se poate auzi sau vedea decît cu ochii, respectiv urechile și n u m a i cu ochii sau urechile proprii, nu ale altora). Avem a face, deci, cu pleonasme d u b l e la care recurgem pentru a asigura pe interlocutor, prin excluderea oricărui intermediar, de certitudinea faptului relatat. *Am văzut cu ochii mei* înseamnă, în termeni juridici, „am fost martor ocular", deci „martor direct, sigur".

194. Frecvente sînt însă și pleonasmele care nu au altă cauză decît neglijarea conținutului semantic al termenilor.

Gruparea *aport adus*, de nenumărate ori discutată, explicată și condamnată, continuă să se întrebuințeze (de exemplu la TV 10 XII 1970). La fel de mult discutate și răspîndite sînt și combinațiile *a prefera mai bine*, *avansați înainte*.

195. Supărător redundantă este și gruparea *a urma în continuare* (*Intenționați* **să urmați în continuare** *același drum?* „Săptămîna", 1969, nr. 37(351), p. 3/1), deoarece *a urma* presupune, în acest context, „continuitate". Cum *a menține* implică, de asemenea „continuitate" și formularea *Vremea* **se menține mai departe** *ploioasă*. TV 4 V 1971, Buletin meteorologic, este pleonastică.

Același tip de greșeală apare în: ... *formule care, o dată îmbrățișate, continuă să se miște în gol,* **epuizînd pînă la secătuire** *pornirea inițială* ... „Săptămîna", 1969, nr. 34(348), p. 4/1, căci *a epuiza* înseamnă „a termina, a sfîrși (un material, anumite resurse)", deci „a consuma, pînă la secătuire, a sfîrși".

196. Un tip special de pleonasm, deosebit de frecvent, constituie folosirea gradelor de comparație — comparativ și superlativ — în cazul unor adjective ca *superior, optim, maxim* etc., al căror conținut lexical implică ideea de comparativ, respectiv superlativ: *superior* înseamnă „plasat mai sus, mai bun" — deci sînt incorecte formulările de tipul *un vin* **mai superior** (adică *un vin mai mai bun!*) —, iar *optim* are sensul „cel mai bun", *cele* **mai optime** *condiții* ar trebui deci să fie „mai bune decît cele mai bune". E suficient (și corect) să spunem numai *vin superior, condiții optime.*

Mai atenuat, dar prezent totuși, e pleonasmul în cazul combinației **cel mai principal** *(obiectiv, element* etc.), căci limitele dintre *principal* „de o importanță deosebită, cel mai important" și *neimportant, secundar* au un caracter tranșant în care gradația își găsește cu dificultate locul.

197. Pleonastică este într-un fel și formularea **prin prisma punctului de vedere** „Scînteia", 1969, nr. 7982, p. 5/3, rezultat al suprapunerii a două construcții oarecum sinonime *(din punctul de vedere* ... și *prin prisma* ...).

198. Într-o relatare sportivă — *Menținerea unui stil* **depășit** *și mai ales* **dăunător** ... RL 1960, nr. 4998

p. 2/5 —, utilizarea celor două adjective are un efect ușor pleonastic, căci apreciem ca *„depășit"*, ceea ce „nu mai corespunde noilor condiții, exigențe etc." și ca urmare poate fi *dăunător* prin faptul că împiedică obținerea unor rezultate foarte bune.

199. O formulare în care se combină nepotrivit termeni cuprinzînd elemente semantice comune apare și în fraza: *Acestea* [piesele] *nu pot avea o reprezentare fericită decît ajutate de un om de teatru care* **să îndrume calea** *pătrunderii textului în sală.* „Săptămîna", Seria nouă, 1971, nr. 21, p. 5/2. *A îndruma* înseamnă „a conduce (pe o cale)", nu putem deci vorbi de „îndrumarea unei căi". (Verbul *a îndruma* face parte din categoria celor care prezintă la prezent forme paralele cu și fără sufixul *-ez*, vezi § 113 și urm.; preferate de limba literară sînt cele cu *-ez*, deci *îndrumează, să îndrumeze.*)

Din aceleași motive era mai bine să fie evitată combinația lui *a declanșa*, care înseamnă „a porni", „a provoca pornirea, punerea în funcțiune (a unui mecanism)" cu *începere*, ca în *Sperăm să poată fi* **declanșată începerea** *lucrărilor.* TV 9 V 1971.

200. Cu o insistență exagerată, vecină cu pleonasmul, se subliniază ideea de „durată" în construcția: *În* **lungul șirului** *de* **mulți** *ani de cînd îl cunoaștem ...* „Săptămîna" 1969, nr. 41(355), p. 3/4 sau ideea de „repetare" în fraza — *În programele T.V. sînt menționate cu insistență, penetrant, cu o regularitate geometrică, acele emisiuni discutabile, perimate prin repetare, epuizate.* „Săptămîna", 1969, nr. 40(354), p. 2/2.

201. Fără a constitui propriu-zis un pleonasm, acumularea de termeni negativi este supărătoare în fraza: *Ultimele* **insuccese** *ale boxerilor noştri* **n-***au venit deodată şi* **nici n-***au fost* **nescontate.** RL, 1960, nr. 4998, p. 2/3.

202. În cazul unor cuvinte, folosirea lor în condiţii semantice care contravin într-un fel sau altul sensului lor propriu e aşa de răspîndită, încît se pune problema în ce măsură mai putem vorbi de o greşeală şi nu de o „evoluţie semantică", de o schimbare a sensului cuvîntului.

Aşa, de exemplu, adjectivul *condescendent* este întrebuinţat de cele mai multe ori fără nuanţa negativă care caracterizează conţinutul său semantic: *condescendent* înseamnă „binevoitor, amabil", dar în acelaşi timp, „îngăduitor, superior, protector"; *un zîmbet condescendent, o atitudine condescendentă* presupun bunăvoinţă, amabilitate, dar de pe o poziţie de superioritate, chiar uşor dispreţuitoare. Această componentă negativă a conţinutului termenului în discuţie este neglijată în formulări de tipul: *Apreciindu-i talentul, l-au primit şi l-au tratat* **condescendent** (într-un comentariu literar) sau devine cu totul îndoielnică în contexte ca: *Tot timpul răpitorii mei au avut o atitudine* **condescendentă,** *dar nu am avut nici un moment de îndoială că voi fi împuşcat, dacă ei ar fi considerat că aceasta este necesar.* „Scînteia" 1970, nr. 8379, p. 6/7.

Această modificare semantică este consfinţită de dicţionarele curente (cf. DLRM), prin definiţiile date adjectivului *condescendent* („care are o atitudine de respect sau de bunăvoinţă faţă de cineva") şi a substantivului *condescendenţă* („purtare plină de consideraţie,...; respect").

203. *Oneros*, care înseamnă „costisitor, împovărător, apăsător, dificil, impunînd obligații, sarcini", este folosit sistematic ca echivalent al lui *necinstit*, ca în *Existau destule premise pentru ca direcția spitalului să întreprindă un control riguros care ar fi putut curma la timp practicile* **oneroase.** „Scînteia", 1970, nr. 8510, p. 7/3 („practicile oneroase" au în vedere *mita*).

204. Adjectivul *ambiant* este adeseori întrebuințat cu sensul „plăcut, agreabil" — cf. *Să creeze un mediu cît mai* **ambiant**) *de viață.* TV 9 V 1971 —, deși sensul lui propriu este „înconjurător": *mediu ambiant* înseamnă „mediu înconjurător", *atmosferă ambiantă* înseamnă „atmosferă înconjurătoare", fără nici un fel de apreciere de altă natură.

205. Extrem de răspîndită este utilizarea adjectivului *clasic* cu sensul „obișnuit, comun, banal" — cf. *Ansamblurile formate din jachete și pantaloni ... continuă să se poarte, dar au devenit* **clasice.** „Magazin", 1969, nr. 632, p. 6/7, sau *Nu va mai fi piesă de avangardă în colecție, ci va deveni* **clasică.** *Ibidem.*

206. *Ecarisaj* (fr. *équarrissage)* însemnînd inițial „uciderea animalelor necomestibile pentru a obține tot ce poate fi utilizat în industrie", a ajuns la sensul mai restrîns „acțiune de stîrpire a cîinilor vagabonzi" (cf. DLRM): restrîngerea de sens derivă din limitarea obiectului acțiunii *(cîini vagabonzi*, nu orice animal „necomestibil"), dar și din pierderea semnificației „utilitare" a acțiunii (e vorba numai de „stîrpire", nu și de folosirea pieilor etc.). Prin intermediul denu-

mirii instituției publice „Ecarisajul", cuvîntul începe să fie înțeles ca echivalent al lui *stîrpire* a „dăunătorilor": șobolani, șoareci, ploșnițe, gîndaci de bucătărie etc. (cf. *Ecarisajul București. Secție de dezinsecție, deparazitare și dezinfecție)*.

NEOLOGISME, CULTISME

207. O sursă de loc neglijabilă de încălcare a limitelor de combinare impuse de conținutul semantic al cuvintelor o constituie dorința de exprimare mai „îngrijită", mai „literară", din care derivă căutarea și preferința pentru termenul mai puțin familiar, mai „solemn", mai „cult" sau mai „tehnic", chiar atunci cînd nu e destul de bine cunoscut și există deci riscul de a-l folosi greșit.

De obicei, dacă în limbă există un cuvînt vechi și un neologism, mai mult sau mai puțin sinonime, neologismul este cel considerat mai „literar", mai „cultivat" și ca atare preferat. Sinonimia nu este însă aproape niciodată perfectă și cei doi termeni nu se pot utiliza unul în locul celuilalt chiar în toate contextele.

208. De multe ori, cuvîntul mai obișnuit, din vorbirea „de toate zilele" (și ca atare considerat, nejustificat, „banal", „familiar" sau chiar „vulgar"), are *conținut semantic* mai bogat, mai larg decît neologismul, ceea ce face ca acesta din urmă să nu poată fi folosit în toate contextele în care apare „sinonimul" său banal. Neglijarea acestor diferențe semantice conduce la combinații incorecte de cuvinte.

Astfel greșite sînt formulările de tipul *Fermoarul acesta nu* **circulă** sau *Ceasul văd că* **staționează.** În

primul exemplu *a circula* înlocuiește pe *a merge*, iar în cel de-al doilea este întrebuințat neologismul *a staționa* în locul vechiului *a sta*. Vorbitorii au recurs deci la neologisme sinonime cu verbele vechi, obișnuite în asemenea situații în limba vorbită, neglijînd faptul că între cele două verbe nu există un raport de sinonimie perfectă. Verbul *a merge* este într-adevăr sinonim cu *a circula*, dar numai atunci cînd indică *o mișcare de deplasare*: autobuzele *merg* sau *circulă* pe o anumită distanță, pe un anumit traseu etc. Raportat însă la un mecanism (ceas, fermoar etc.), verbul *a merge* este sinonim cu *a funcționa* și nu cu *a circula*.

Tot așa *a staționa* este sinonimul neologic p a r ț i a l al lui *a sta*. Față de *a sta*, polisemantic, exprimînd lipsa mișcării sub cele mai diferite aspecte, *a staționa* exprimă doar absența d e p l a s ă r i i (este antonimul lui *a circula)* și nu poate fi nici el raportat la mecanisme. De aceea se poate spune *Automobilul staționează (în fața casei)*, pe cînd *Ceasul staționează* reprezintă o formulare incorectă.

209. *A debuta*, sinonim cu *a începe*, dar numai cînd e vorba de începutul unei cariere, fiind echivalent deci cu „a începe o carieră"[1] este tot mai des folosit ca sinonim stilistic, mai cultivat, al lui *a începe*, ceea ce duce la formulări greșite de tipul: *Un cîntec* ... **debutează** *astfel*: *„Căci ești tînăr"*... „Informația", 1958, nr. 1956, p. 2/5.

210. Tot astfel, *a solicita* este sinonim cu vechiul și foarte mult folositul *a cere*, dar numai parțial sinonim,

[1] Cf. DLRM.

deosebindu-se de acesta din urmă nu numai prin caracterul mai pretențios (termenul e propriu mai ales stilului administrativ), dar și printr-o semantică specifică, avînd sensul de „a cere cu stăruință" (nu „a cere" pur și simplu), ceea ce face să fie puțin potrivit într-un context ca: **Am solicitat** *doar cîteva cifre; în contractul colectiv sînt peste o sută.* „Flacăra", 1958, nr. 16 (152), p. 7/1. Întîlnim, de asemenea, pe *a traversa* folosit în contexte ca: *Există ... o prezență umană puternică, aceea a lui Nang, eroul care* **traversează** *experiențe omenești fundamentale: războiul, revoluția* ... GL, 1963, nr. 36(495), p. 7,2/3, în care mai potrivit ar fi fost *a trece (prin)*, sinonimul obișnuit al neologismului. *A traversa* are un sens spațial prea concret pentru contextul dat, de aceea, *a trece prin*, mai abstract, ar fi fost mai adecvat.

211. O foarte mare (și supărătoare) răspîndire are, în limba actuală, *a servi* înlocuind pe *a mînca (a lua masa)*. Formule ca: *Mai serviți (vă rog), Ce doriți să serviți la micul dejun?, De ce nu mai serviți puțină friptură?, Să mergem să servim masa* etc., se aud la tot pasul, deși sînt incorecte. În toate situațiile enumerate, trebuie folosite *a mînca* sau *a lua*: *Mai luați (mîncați), vă rog, Ce doriți să mîncați la micul dejun?, De ce nu mai luați puțină friptură?, Să mergem să mîncăm* etc.

Punctul de plecare al extinderii lui *a servi* cu accepția în discuție îl constituie, foarte probabil, construcții ca: *Masa e servită. Chelnerul servește la masă.* și altele, care sînt corecte și acceptate de limba literară. E perfect justificat să spunem, de exemplu: *(Nu vă deranjați) am să mă*

servesc singur (cu sensul „am să-mi iau singur de mîncare"), dar e greșită formularea *(Să mergem) să servim masa*, pentru că înseamnă *(Să mergem) să le servim* **altora** *masa, să le dăm* **altora** *să mănînce*, și nu *să mîncăm noi*, căci *a servi* înseamnă „a face un serviciu cuiva", „a face pentru (alt) cineva anumite operații", „a îndeplini anumite funcții, îndatoriri față de altcineva", „a lucra în calitate de om de serviciu pentru cineva" (în toate accepțiile acțiunea vizează pe cineva sau ceva d i n a f a r a subiectului). Folosirea pentru *a mînca* a lui *a servi* neglijează această importantă caracteristică semantică. Și de această regretabilă confuzie vinovat e „cultismul": pentru a evita „trivialul" *a mînca* sau „banalul" *a lua masa* se recurge la *a servi* — neologism, onorabil cînd e folosit corect, supărător însă, atunci cînd, așa cum se întîmplă în situația care constituie obiectul acestei discuții, întrebuințarea lui nu respectă restricțiile impuse de conținutul său semantic. Nici efectul de „eleganță" scontat nu este de altfel obținut: greșită, construcția are o rezonanță periferică, de incultură.

În toate exemplele menționate, eroarea, a cărei origine o constituie efortul de a se exprima cît mai „literar" (și pe care o putem numi *cultism)*, rezultă din înlocuirea unui cuvînt vechi, considerat „banal", printr-un neologism parțial sinonim cu acesta, înlocuire care presupune neglijarea diferențelor existente între cele două sinonime și al cărei rezultat îl constituie folosirea neologismului cu un sens mai larg decît cel care îi este propriu.

212. Aceeași căutare de termeni „aleși", mai „culți" sau avînd un caracter tehnic mai pronunțat duce

adesea nu numai la înlocuirea printr-un neologism a unui termen vechi, polisemantic, considerat prea comun, dar și la întrebuințarea unui neologism în locul altuia, neglijîndu-se adeseori „diferența specifică" dintre ele.

Așa, de pildă, *simptom* se deosebește de *indiciu* printr-o „particularizare". *Simptomul* este indiciul unei stări patologice, anormale etc., un indiciu negativ. Această nuanță specifică a termenului *simptom* face ca utilizarea lui într-un context de tipul: *Atenția carteziană pentru noțiunea clară, distincția, precizia conceptelor estetice cu care operează criticul este* **un simptom** *al spiritului metodic ce se manifestă în multiple moduri*. GL 1959, nr. 52(302), p. 2, 1, să fie nepotrivită. Aceeași nuanță semantică („indiciu negativ") face să fie neadecvat adjectivul *simptomatic* în contextul: *Anunță ... o înaltă ținută, sperăm* **simptomatică** *pentru cursul întregii stagiuni*. „Săptămîna" 1969, nr. 41(355) p. 3/5.

213. Nerecomandabilă ni se pare și neglijarea distincției dintre *a schița* și *a creiona*, neglijare care se manifestă în folosirea celui de-al doilea termen în descrierea unor situații care nu au nimic comun cu „creionul" (fie și figurat!), ca în: *Dintre interpreți, Veronica Strujan, P. Săcăleanu* ... **au creionat** *compoziții remarcabile*. GL 1959, nr. 13(263), p. 7/6.

214. În acest caz rezultă, ca și în situațiile discutate anterior, o e x t i n d e r e a sensului unuia dintre cei doi termeni. Alteori cultismul este rezultatul r e s t r î n g e r i i sensului unui cuvînt. Așa, de exemplu, *a aviza* înseamnă „a-și da părerea (în sens

negativ sau pozitiv)", aspectul apreciativ nefiind în nici un fel inclus în verb ca atare; exprimarea aprecierii presupune prezența unui determinant: *a aviza favorabil sau defavorabil*. *A aviza* are deci un sens mai larg decît *a aproba* („a aviza favorabil"). De aceea, utilizarea lui în locul lui *a aproba*, într-un context ca: *Planul anual de producție și bugetul* ... **sînt** *văzute și* **avizate** *de comitetul executiv al sfatului popular raional*. „Probleme agricole", 1961, nr. 12, p. 8, reprezintă restrîngerea nejustificată a sensului, fapt care se putea evita folosind pe *a aproba*, mai adecvat în contextul dat.

215. Căutarea cuvîntului mai rar face ca *a realiza*, foarte frecvent în limba actuală, să fie înlocuit prin *a materializa* (ca în: *Cînd* **va fi materializat** *acest proiect?* TV 9 V 1971) sau *a concretiza*. Într-un context ca cel de mai sus, însă, *a realiza* ar fi fost mult mai potrivit, căci întrebarea se referea la „transformarea în realitate a unui proiect" („materializare" a unui proiect pot fi considerate și „calcularea", „desenarea" lui).

216. Cînd tendința de a vorbi „ales" este dublată de dorința de exprimare metaforică se ajunge la formulări ca: *Țară cu mari frumuseți peisagistice, Paraguay e o „țară fără ocean" fiind îngrămădită în* **abdomenul** *continentului*. „Flacăra" 1958, nr. 9 (145), p. 11/2, rezultat al seriei asociative *centru*: *pîntece*: *abdomen*.

217. Preferința pentru termenul mai nou și utilizarea lui în locul sinonimului mai vechi, chiar cu prețul sacrificării unor particularități semantice, se manifestă chiar și atunci cînd e vorba de combinații de cuvinte

cu caracter oarecum fix. Așa, de exemplu, *a întreprinde* apare tot mai des în locul lui *a lua* în *a lua măsuri* (*Ministerul* **va întreprinde** *măsurile necesare*, TV 1 X 1969, Reflector, *Ce măsuri ați hotărît* **să întreprindeți**? TV 29 XI 1969, Reflector) sau în locul lui *a face* în *a face demersuri* (*Ulterior melomanii polonezi* **au întreprins demersuri** *pentru ca această casă să poată deveni muzeu*, „Magazin", 1969, nr. 626, p. 5/7).

218. *A face* este considerat prea „banal" uneori, chiar și în prozaica grupare *a face cumpărături*; într-o emisiune televizată i s-a preferat *a săvîrși*, mai rar și ca atare simțit ca fiind mai „solemn", mai „îngrijit": *La vîrsta de* 5—6 *ani copiii* **săvîrșesc** *cumpărături*. TV 16 X 1970, Căminul.

219. *A dobîndi*, de asemenea mai puțin frecvent, și ca atare apreciat ca mai „elegant", mai îngrijit, l-am întîlnit utilizat în locul lui *a lua* în expresia *a lua proporții*: *Inflația* **a dobîndit** *proporții catastrofale*. TV 14 X 1970. *A dobîndi* presupune obținerea, de obicei prin efort, a ceva „pozitiv": bun, util etc. și, ca urmare, e nepotrivit în propoziția citată, căci vine în contradicție, prin conținutul său semantic, cu restul textului care e „negativ" (*inflație, catastrofal*) și presupune un proces involuntar, spontan. Din aceleași motive semantice, *a dobîndi* este discordant în *Soția* **dobîndește** *pe neașteptate proba evidentă a duplicității morale a soțului*. „Munca" 1969, nr. 6825, p. 2/3.

În ultimele exemple, verbele vechi și de mare frecvență *a face* și *a lua* sînt înlocuite prin verbele tot vechi, dar cu o întrebuințare mult mai redusă, *a săvîrși* și *a dobîndi*. Dacă diferența dintre *a face, a lua* și *a*

întreprinde are în vedere opoziția „vechi/nou", deosebirea dintre *a face, a lua* și *a săvîrși, a dobîndi*[1] este o deosebire de frecvență.

220. Preponderența stilului științific în cadrul limbii literare contemporane, preponderență care se manifestă mai ales prin pătrunderea unor termeni și a unor construcții strict tehnice în limbaje mai puțin tehnice, constituie, de asemenea, o importantă sursă de cultisme.

Cum e și firesc, goana după termenul „rar" sau „cult", într-o perioadă de spectaculoasă dezvoltare a științei și tehnicii, poate duce la înlocuirea cuvintelor obișnuite, normale în anumite contexte, prin termeni specifici unor domenii științifice strict delimitate.

Terminologia unei anumite specialități poate sugera numai sau poate chiar oferi o modalitate de înțelegere (și exprimare) mai clară a fenomenelor care constituie obiectul altor discipline. Așa, de exemplu, specificitatea strictă a creației poetice poate fi descrisă recurgînd la terminologia fizicii de exemplu, ca în: *În poezie, toată această bogăție, toată această densitate de sensuri, ca și aura ce înconjoară cuvîntul, dîndu-i* **vibrația, lungimea de undă,** *specifică unui anumit* **timbru** *poetic, constituie de fapt inefabilul,* RL. 1971, nr. 8203, p. 2/2. Evident, în asemenea cazuri, termenilor li se acordă conștient o valoare metaforică (în textul din care provine fraza citată, se precizează explicit: *Și toate se rezumă în ceea ce am putea numi* m e t a f o r i c (subl. n. V.G.R.) *lungimea de undă a unei creații sau a unui tip de creativitate. Ibidem.* 2/3).

[1] *A săvîrși* și *a dobîndi*, verbe de origine slavă, sînt ceva mai noi istoric vorbind decît *a face* și *a lua*, moștenite din latină. Toate patru aparțin însă „fondului vechi".

Prin abuz, procedeul poate duce însă la exprimări artificiale: *Prin dimensiuni și* **coeficient de dificultate** *întîmpinat în timpul realizării sale, podul de la Giurgeni-Vadul Oii capătă valoare de simbol.* „Săptămîna", Serie nouă, 1971, nr. 3, p. 4/2 sau strident căutate, ca: **Cel mai bun conducător de electricitate** *ideativă* **atmosferică** *în care ideea se vede* ... „Luceafărul", 1967, nr. 1 (245), p. 7/6 ori *În analiza psihologică, peisajul intră cu ușurință ca* **element de cataliză** *care* **potențează** *mișcările sufletești.* GL 1963, nr. 36(495), p. 7/5.

221. *A potența* (cf. citatul precedent: *peisajul* ... **potențează** *mișcările sufletești)* și *potență: (Întîlnirea ... n-a mai fost un joc de antrenament, ci de reală verificare a* **potențelor** *jucătorilor.* „Informația", 1971, nr. 5492, p. 3/1), deși nu reprezintă termeni tehnici în sensul strict al cuvîntului, au o aureolă „savantă" căreia îi datoresc o creștere a frecvenței în limba actuală.

Răspîndirea lor este fără îndoială sprijinită de *potențial,* mult întrebuințat în publicistică și, mai ales, în critica artistică, cf. *O judicioasă selectare a faptelor, al căror* **potențial** *dramatic era ... în măsură* ... „Munca", 1969, nr. 6825, p. 2/3, *În „lecția" usturătoare" pe care o primește, rezidă* **potențialul** *comic, cu subtile valențe satirice. Ibidem. Valență* este, de asemenea, un cuvînt pe care îl întîlnim foarte frecvent, în contexte foarte diferite. În lingvistică, de exemplu, se vorbește destul de des de *valența* sau *valențele combinatorii ale unor cuvinte* sau *clase de cuvinte,* păstrîndu-se toate trăsăturile semantice esențiale cu care termenul este întrebuințat în chimie, domeniu căruia îi este specific. În fraza mai sus citată utilizarea lui

presupune o deviere semantică mai accentuată, căci dispare ideea de „combinare", care îi este proprie, ca urmare *valență* devine oarecum sinonim cu „posibilitate".

222. Destul de frecvent se întîmplă ca termenul tehnic, prin care e înlocuit sinonimul său de mai largă circulație, să fie plasat, din cauza insuficientei cunoașteri a sensului, în contexte nepotrivite.

Neadecvată este, de exemplu, înlocuirea într-un articol de critică literară a termenului *amploare* prin aparentul lui sinonim *amplitudine*, cuvînt de uz tehnic strict limitat și cu sens foarte precis: *Însă Lăncrănjan pare decis să facă frescă ... și romanul are de la început* **amplitudinea** *epică trebuitoare*. „Contemporanul", 1963, nr. 36 (882).

O lucrare epică se caracterizează de obicei printr-o desfășurare largă, deci prin *amploare* și nu prin *amplitudine* (!), care reprezintă „lungimea unui arc, lungimea unei distanțe în cadrul unei mișcări oscilatorii".

Aceeași supărătoare confuzie între *amplitudine* și *amploare* apare în formularea *Garanție a cunoașterii problemei în toată* **amplitudinea** *sa*... I. Clopoțel, *Originile, dezvoltarea și desăvîrșirea limbii române literare*, București 1970, p. 4.

223. Paralel cu folosirea termenului *amplitudine* cîștigă teren *a amplifica*, preferat, datorită caracterului său neologic, unor verbe ca *a mări*, *a lărgi*, *a îmbogăți*, *a extinde* — cf. de exemplu, *Cecilia Cuțescu-Storck și-a* **amplificat** *activitatea ... cu preocupările Muzeului „Storck"*. „Săptămîna", 1969, nr. 44 (358), p. 3/6. În fraza citată, *a amplifica* este folosit greșit, fiind inca-

drat într-o construcție nepotrivită: din punct de vedere gramatical, supărătoare este prezența determinantului *cu preocupările*.

Verbul *a amplifica* se întrebuințează de obicei cu complement direct *(Megafoanele amplifică sunetul)* sau cu determinant modal, cantitativ *(Amplifică suficient, mult, bine)*. Prezența determinantului *cu preocupările* se explică probabil prin influența construcției sinonime *și-a îmbogățit activitatea cu preocupările ...*, pe care autorul a considerat-o banală și a încercat s-o evite înlocuind pe *a îmbogăți* prin *a amplifica*.

224. Aceluiași domeniu al fizicii îi aparține și termenul *rezonanță* folosit frecvent azi ca echivalent al lui *ecou, răspuns, rezultat* (cf. *Apelul a avut și are* **o rezonanță** *promptă*. RL 1969, nr. 7731, p. 3/6).

225. *A tensiona* este nepotrivit în propoziția **Au tensionat** *și mai mult eforturile* (TV 9 II 1971), din mai multe cauze: a) *a tensiona* înseamnă „a întinde" și nu „a mări intensitatea", cum ar cere contextul (intenția vorbitorului era să spună că „eforturile au fost intensificate, mărite"); b) se combină cu determinanți concreți, materiali *(a tensiona un cablu, o sfoară)*, iar *efort* nu e un astfel de substantiv; c) are un caracter tehnic foarte acuzat. Cu un sens diferit, dar nu mai potrivit, este folosit participiul *tensionat* în contextul: *În ultimii ani evenimentele au renunțat la caracterul lor* **tensionat** *și spectaculos*. „Scînteia", 1971, nr. 8754, p. 1/4, unde apare ca echivalent al lui „încordat, intens"

Între substantivul *tensiune* și verbul *a tensiona*, între care vorbitorii stabilesc, pe bună dreptate, un

raport derivativ, există importante deosebiri. Astfel, pe cînd substantivul e larg folosit, în cadrul limbii literare, în diverse domenii, și are atît semnificații concrete, cît și sensuri abstracte („stare a ceea ce este întins", „diferență de potențial ...." etc.), verbul *a tensiona* e propriu limbajului tehnic și nu are decît sensul concret menționat înainte.

226. Preferința pentru termenul tehnic explică utilizarea substantivului *traiectorie* într-o formulare ca *dezvoltarea învățămîntului pe o* **traiectorie** *trasată cu multe decenii înainte* (dintr-o intervenție la o consfătuire didactică), unde ar fi fost mult mai potrivit „banalul" *direcție*. Pe lîngă caracterul de a fi prea „tehnic" pentru a se încadra stilistic în contextul de mai sus, *traiectorie* are „defectul" de a însemna, în primul rînd, „drumul parcurs în spațiu de un corp în mișcare", sens care nu se potrivește cu un proces ca *dezvoltarea învățămîntului*.

227. Tot așa, pare preferabil „banalul" *interes*, eventual *interes constant, permanent*, tehnicului (și uneori atît de îndepărtatului din punct de vedere semantic), *aderență*, într-un context ca: **Aderența** *la practică, la procesele și fenomenele care au loc în viața economică ... am putea spune că formează nota dominantă a orientării revistei*. „Contemporanul" 1963, nr. 36(882), p. 7/4.

228. Unii termeni tehnici extrem de frecvent folosiți în limba actuală au devenit un fel de șabloane. Așa sînt, de exemplu, *ancorare (în realitate*, de obicei),

jalon (*critic*, adeseori), *a trasa* etc., pentru critica noastră literară. Dar chiar după ce au devenit un loc comun, pierzîndu-și orice expresivitate, se poate întîmpla ca termenii tehnici să fie întrebuințați greșit, deoarece nu li se cunoaște bine sensul. Nepotrivită este combinația *a trasa jaloane* (cf. *În loc* **să traseze** *cu limpezime și siguranță cîteva* **jaloane** *critice care să servească ulterior drept bază de discuție*... GL 1963, nr. 36(882), p. 7/6), deoarece *jalonul* este un semn care marchează un punct, pe cînd *a trasa* presupune o succesiune de puncte, deci o linie. În mod curent se spune *a pune (cîteva) jaloane*, construcție perfect corectă, dar *a pune* a fost considerat probabil prea „comun".

229. În știința contemporană, foarte frecvenți sînt, în diferite domenii și corespunzînd unor concepte mai mult sau mai puțin diferite, termenii *structură* și *funcție* și derivatele lor. Acești termeni își fac loc și în alte stiluri ale limbii literare. Frecvent îi întîlnim mai ales în publicistică, deseori în contexte neadecvate, în fraze care provoacă nedumerirea sau rămîn pur și simplu neclare. Astfel, în *Frumusețea și originaltatea acestor piese ... conferă creatorilor un loc la înălțimea tradiției peste care ei* **structurează** *o concepție de factură modernă*. „Contemporanul" 1963, nr. 36(882), p. 2/3, e greu de spus ce înțelege autorul prin *a structura*. Poate *a suprapune* — care i s-a părut banal.

Mai des *a structura* este folosit ca echivalent al lui *a organiza*: *La noi ... nu putem* **structura** *astfel edințele de pregătire*. „Scînteia" 1969, nr. 7982, p. 5/4.

230. La fel de puțin clar este de ce autorul califică *valorile trecutului* și *noul* ca „aspecte structurale" ale

teatrului nostru: *Valorile trecutului au fost dezvoltate..., iar noul și-a găsit sălașul potrivit. Sînt aspecte* **structurale,** *care explică succesele teatrului românesc.* „Săptămîna" 1969, nr. 41 (355), p. 1/7. Poate că *structural* a fost utilizat în locul lui *fundamental, esențial* sau, poate, *caracteristic?* Necesitatea de a alege între așa de multe posibilități conferă textului caracterul, nedorit, de șaradă. La fel de „nebulos" este adjectivul *structural* în fraza: *Valorile* **structurale,** *convertite în capodopere artistico-literare, poartă importante încărcături de contemporaneitate.* RL 1969, nr. 7731, p. 3/5 (fraza în întregimea ei este foarte puțin „luminoasă").

231. Termenii *funcție* și *funcțional* apar de 4 ori pe o singură pagină a „Contemporanului", 1963, nr. 36 (882), p. 2:

1) *O bună inițiativă au dovedit-o constructorii ștrandului (poate unul din cele mai frumoase și* **funcționale** *din această regiune)*; 2) *Edilii acestei importante stațiuni ... au manifestat aceeași grijă pentru unele aspecte de ordin strict* **funcțional,** *ca de pildă terminarea lucrărilor de canalizare*; 3) *Tanagralele erau bibelouri cu* **funcție** *chiar dacă erau strîns legate de moda vestimentară a timpului ... ele aveau și o valoare decorativă autonomă*; 4) *Unele modele noi ale acestei fabrici, Cangurul, Fazanul*[1] *... au grație și prospețime. Cangurul, de pildă, adoptă o formă* **funcțională** *amuzantă: buzunarul său prelungit poate servi drept scrumieră...*

Folosirea în toate citatele de mai sus a termenilor în discuție presupune ideea de utilitate (în citatul al doilea, de exemplu, *funcțional* e clar folosit în loc de

[1] E vorba de bibelouri.

utilitar), străină (sau secundară) atît diferitelor accepții științifice, cît și accepțiilor curente ale acestor cuvinte.

232. Se întîmplă, deși mult mai rar, ca deosebirea stilistică *obișnuit, banal* / *cult, livresc, elegant* să se dezvolte nu între un cuvînt vechi și un neologism, ci între două cuvinte vechi: unul din cei doi termeni, pentru că ajunge la un moment dat să fie mai puțin folosit decît celălalt sau pentru că e folosit mai ales în anumite limbaje speciale, este simțit ca mai „cult". Un exemplu de acest fel oferă și perechea de sinonime *a străbate — a cutreiera*. Cel de-al doilea, folosit mai rar, mai mult în texte cu caracter poetic, e simțit ca fiind mai „prețios". Echivalența dintre cei doi termeni nu este însă nici semantic (nu numai stilistic) perfectă: *a cutreiera* implică o referire spațială concretă, care la *a străbate* e mult atenuată. Această diferență face ca, într-o frază de tipul: ... *cît de puternică este, acolo, evocarea sufletului țărănesc* **cutreierat** *de agitația evenimentelor tragice din* 1907! GL 1963, nr. 36(495), p. 7/1, să fie preferabil *a străbate*, care a fost înlocuit în citatul menționat prin *a cutreiera* pentru a da mai multă „eleganță" formulării.

233. Deosebit de frecventă este în limba actuală utilizarea verbului *a cunoaște* în locul lui *a ști*: auzim sau citim frecvent fraze de felul: *cunoaștem din istoria civilizației, cunoaștem de la colegii mai vîrstnici* etc., în loc de *știm din ...*

Pentru a explica extinderea lui *a cunoaște* trebuie să pornim cel puțin de la două fapte:

Unul este strict lingvistic: e vorba de sinonimia celor două verbe — amîndouă exprimă ideea de „a avea cunoștințe despre ceva, într-un anumit domeniu", ceea ce face ca în unele situații să poată fi folosit oricare dintre ele. Spunem, tot așa de bine, *își cunoaște (știe) meseria, cunoaște* sau *știe drumul* etc. *A cunoaște* și *a ști* nu exprimă însă, cum se întîmplă de obicei în cazul sinonimelor, exact același lucru: în cazul lui *a ști*, cunoștințele pe care le presupune sînt privite ca un r e z u l t a t, fără să intereseze c a l e a pe care au fost obținute. De aceea *a ști* poate fi, în unele situații, echivalent cu „a afla": *știu unde ai fost*, de exemplu, sau „a simți, a presimți": *știu (am știut) că s-a întîmplat ceva.* Dimpotrivă, *a cunoaște* implică în plus ideea de obținere a cunoștințelor prin activitate dirijată, conștientă, mai ales prin studiu, și, în același timp, ideea de cunoaștere aprofundată. Diferența reiese destul de clar, dacă comparăm niște construcții ca: *îl știu (pe cineva)* și *îl cunosc.* Din cauza acestei deosebiri, putem spune: *Cunosc opera lui Eminescu, Cunosc fauna din Carpați*, dar nu putem folosi în aceste fraze, păstrînd nealterat sensul, verbul *a ști*. *Știu opera lui Eminescu* poate însemna fie „am văzut lucrările, fără să le aprofundez", fie „le știu pe dinafară", ceea ce implică memorizare, nu și cunoaștere aprofundată. Pe de altă parte, *a cunoaște* nu poate fi întrebuințat, în multe cazuri, în locul lui *a ști*. În mod evident nu poate fi folosit atunci cînd *a ști* e echivalent cu „a simți" — nu se spune: *am cunoscut că s-a întîmplat ceva.* E de asemenea supărătoare utilizarea frecventă a lui *a cunoaște* pentru *a ști* cu sensul de „a afla", ca în frazele menționate înainte: **cunoaștem** *de la colegii mai vîrstnici...* sau ca în *După cum* **cunoașteți** *e clădirea cea mai înaltă* ... TV 12 XI 1970.

Cele arătate pînă acum explică de ce *a cunoaşte* poate înlocui pe *a şti* şi de ce, în anumite situaţii, această înlocuire e greşită[1].

Explicaţia extinderii lui *a cunoaşte* în locul lui *a şti* o constituie, şi în acest caz, dorinţa de a vorbi îngrijit, elegant, generată de prestigiul limbii literare.

234. Şi mai rar se întîmplă ca în cadrul unei perechi de sinonime stilistice de tipul celor discutate, termenul banal să fie reprezentat printr-un neologism, iar cel cult printr-un cuvînt autohton. Este cazul perechii: *a întruchipa — a reprezenta*, în care *a întruchipa* e simţit, cel puţin în anumite limbaje, ca mai puţin banal şi, de aceea, preferat lui *a reprezenta*. Strict semantic, *a întruchipa* (din cauza originii sale: e alcătuit din *întru+chip)* are o valoare mai restrînsă decît *a reprezenta*, însemnînd „a reprezenta concret", „a concretiza", de aceea e firească şi corectă formularea *a întruchipa o idee* (ceva abstract), dar e aberantă o îmbinare de tipul *a întruchipa ceva concret, un nud*, de pildă, ca în: *Excelează prin întrunirea calităţilor negative o piesă mare*[2], **întruchipînd** *un nud de fată călare pe un armăsar* ... „Contemporanul", 1963, nr. 36(882), p. 2/4.

La fel de neinspirată este, ţinînd seama de sens, folosirea acestui verb în fraza *Regii aceştia cu neruşinările ... şi ticăloşiile lor aveau* **să întruchipeze** *cel mai sumbru tablou al unui final de ev mediu întunecat.*

[1] Într-un context ca: *îi* **ştiam** *de multă vreme pasiunea pentru animale.* „Săptămîna" 1969,nr. 41 (355), p. 7/4, ar fi fost mai potrivit parcă *a cunoaşte.*

[2] E vorba de un bibelou puţin reuşit.

GL 1960, nr. 51 (353), p. 6/5, unde *a întruchipa*, e folosit mai probabil pentru *a constitui* decît pentru *a reprezenta*.

235. Foarte apropiat de *a întruchipa* este *a întrupa:* cele două cuvinte, ambele formate în românește, au structuri analoge *(întru + chip, în + trup)* și exprimă ideea de „reprezentare concretă", „concretizare". Într-un context ca *Impunerea unor cuvinte inexistente... cînd* **încorporează** *o intenție stilistică*, întîlnim un al treilea termen perfect analog: *a incorpora* „traduce", ca să spunem așa, în termeni latinizanți *(in* — corespunde lui *în-*, iar *corpor*(e) înlocuiește pe *trup)* pe *a întrupa*. Această formație nouă, destinată să evite niște cuvinte „învechite" și „banalizate", are însă defectul de a se suprapune peste împrumutul *a încorpora* (din fr. *incorporer)*, cu varianta *a incorpora*, care are însă un sens diferit, însemnînd (în română, ca și în franceză) „a cuprinde, a îngloba în sine, a accepta".

236. Printre termenii tehnici care se bucură de o evidentă favoare în publicistica actuală se numără fără îndoială și substantivul *coordonate (coordonată)*, termen din domeniul matematicii denumind anumite elemente care determină poziția unui punct față de un sistem de referință. Îl întîlnim, în limba actuală, întrebuințat cu un sens care amintește de „coordonatele geografice" *(— Cum te înțelegi cu regizorul Cornel Todea? — Ne întîlnim pe aceleași* **coordonate** *artistice*. „Săptămîna" 1969, nr. 41(355), p. 3/1) sau cu un sens mai vag avînd în vedere un anume „cadru", anumite „exigențe" ca în *Grija... pentru dezvoltarea întregii noastre rețele de învățămînt se conjugă cu stabilirea* **coordonatelor** *moderne ale pregătirii celor aproape patru milioane...*

de tineri. „Scînteia“ 1969, nr. 7982, p. 4/8. În unele cazuri, ca în *Înalta valoare ideologică și artistică reprezintă una din* **coordonatele** *contemporaneității în teatru*. RL, 1969, nr. 7731, p. 3/5 sau în *Ultima schiță a filmului... analizează preludiul unei infidelități pe* **coordonate** *care resping orice schematism sau vulgaritate*. „Munca“ 1969, nr. 6825, p. 2/4, termenul e utilizat abuziv, cu o semnificație cu totul neclară.

237. Și alte cuvinte aparținînd terminologiei matematice: *ecuație (Congresul... pune într-o dublă lumină* **ecuația** *muncă = creație*. RL 1969, nr. 7731, p. 3/3) *multiplu (În ultimii ani... s-a ajuns, deseori, la un* **multiplu** *al intențiilor inițiale datorită faptului că autorii.. au supralicitat programa*. „Scînteia“ 1969, nr. 7982, p. 4/5), *numitor comun) Aristarchus din Alexandria... a adus la un* „**numitor comun**“ *variantele poemului ce circulau în acea perioadă*. RL, 1971, nr. 8169, p. 6/8) etc., pătrund în limbajul publicistic.

Termenii matematici, prin rigoarea și precizia care le sînt caracteristice, accentuează neajunsul general în discuție, făcînd cu atît mai supărătoare lărgirea semantică care însoțește, aproape totdeauna, transferul unui cuvînt dintr-un domeniu de activitate în altul. Întrebuințarea termenului *multiplu* în penultima frază citată, redînd ideea de „depășire“, de „mărire în limite neprecizate“ a cantității de cunoștințe, contravine limitărilor precise, presupuse de raportarea unui număr *întreg* la altul, pe care o implică sensul propriu al cuvîntului[1].

[1] „Care conține de mai multe ori exact un număr întreg“. „Număr întreg divizibil cu un număr întreg dat“.

238. Utilizarea termenilor tehnici în texte care se adresează altor domenii de activitate decît cel al disciplinei respective creează, de obicei, impresie de artificialitate emfatică. Formulări tehniciste, de felul: *Dimensiunea poetică a toamnei va fi măsurată de conf. univ.* ... „Săptămîna" VII, nr. 41(355) p. 4/4, ating ridicolul.

O îngrămădire rebarbativă de termeni tehnici, neologisme, formații greșite (și greșeli de punctuație), face din textul *A obliga însă un critic să coboare din domeniul său categorial estetic, filozofic, — domeniul evident implicitat* (sic!) și *cel mai bun conducător de electricitate ideativă, atmosferă în care ideea se vede ca arcul în tubul catodic — a-l obliga așadar să coboare la faptul literar, brut*... „Luceafărul", 1967, nr. 1(245), p. 7/6, un galimatias ininteligibil.

239. O sursă cu totul recentă de termeni tehnici pentru limbajul „comun" reprezintă terminologia sportivă. Un regizor vorbind de activitatea sa artistică folosește termenul *tușă (La început m-am izbit de* **tușa**[1] *conservatorismului*. „Săptămîna", 1969, nr. 41(355), p. 3/2); un profesor exprimîndu-și opiniile despre organizarea învățămîntului recurge la *stachetă (Conjugarea necesității de a ridica* **stacheta** *pretențiilor față de pregătirea elevilor cu un realism*... „Scînteia", 1969, nr. 7982, p. 4/5). Într-o combinație analogă și cu aceeași semnificație metaforică apare termenul și în: *Mărturisim că o* **ștachetă** *ridicată atît de sus de la bun început ne*

[1] „Linie care delimitează un teren sportiv" ; numai utilizarea figurată a substantivului, ca echivalent pentru *limitare, rezistență,* justifică combinația cu *a se izbi* (folosit și el cu sens figurat).

crea temeri... „Săptămîna", 1969, nr. 36(350), p. 3/6. sau *Mi se pare destul de ridicată* **ştacheta** *concursului*. „Săptămîna", Seria nouă, 1971, nr. 21, p. 5/3. Cuvîntul apare ortografiat *stachetă* şi *ştachetă*; recomandată este scrierea şi pronunţarea cu *ş*.

240. Într-o naraţiune literaturizantă întîlnim *cotă*: *Se distra... lăsîndu-se să lunece în gol pentru ca apoi să reia* **cota** *cu o bruscă mişcare de aripi*. „Magazin", 1969, nr. 626, p. 3/7; în acelaşi text se spune că pasărea *„învăţase* **să navigheze** *pe cer"*, autorul uitînd că *a naviga* presupune „a pluti cu o n a v ă".

241. Includerea unui cuvînt aparţinînd terminologiei unei specialităţi într-o expunere netehnică vizează un fel de „metaforă" şi e însoţită adeseori de neglijarea unor elemente importante ale semanticii lui, ceea ce conduce la formulări care nu respectă condiţiile unei corecte combinări semantice.

Astfel, în propoziţia *Aceste cunoştinţe sînt* **grefate** *pe terenul fertil al filozofiei* RL 1969, nr. 7731, p. 3/5, se neglijează faptul că g r e f a presupune un organism şi nu un teren, iar în *generaţia de scriitori paşoptistă... trăind într-un prezent* **grevat** *de o conjunctură social-politică apăsătoare*... „Scînteia", 1969, nr. 7956, p. 4/4, se uită că *a greva*, termen financiar şi juridic, înseamnă „a împovăra cu ipoteci", nu „a împovăra" pur şi simplu. Utilizarea lui *a supralicita*, alt cuvînt aparţinînd domeniului financiar (şi unor jocuri de cărţi), în *Autorii*... **au supralicitat** *programa*. „Scînteia", 1969, nr. 7982, p. 4/5, comportă o neglijenţă semantică *(a supralicita* înseamnă „a oferi mai mult" şi nu „a depăşi" sau „a încărca"), dar şi o gre-

şeală gramaticală: verbul este intranzitiv, deci nu admite prezenţa complinirii *programa*.

242. Distonant este termenul tehnic *a recepţiona* în fraza *N-am auzit niciodată de formaţia „Girl Talk", iar despre vocalistul Peter Brent, parcă* **am recepţionat** *nişte zvonuri vagi*. „Săptămîna", 1969, nr. 36(350) p. 3/4, deoarece condiţiile superioare de tehnică sau (şi) de precizie presupuse de acţiunea de *a recepţiona* nu concordă cu „zvonuri vagi".

243. La fel de strident este *a sonda* în contextul *Un film care* **sondează** *cu prioritate raporturile psihologice dintre protagonişti*. „Săptămîna" 1969, nr. 36(350), p. 1/3 (dacă măcar ar fi vorbit de „sondarea adîncurilor psihologice", utilizarea acestui verb ar fi fost mai uşor de justificat).

244. Greu de înţeles este şi de ce, discutîndu-se despre o lucrare dramatică, se foloseşte răspînditul şi binecunoscutul *evoluţie*: *„România literară" i-a oferit spaţiu pentru un „Ring de dans", cea mai recentă* **evoluţie** *a sa, după piesa găzduită de revista „Teatrul"*. „Săptămîna", 1969, nr. 41(355), p. 3/3.

245. Dintre cuvintele tehnice cu frecvenţă destul de mare face parte şi *decantare* pe care îl întîlnim în contexte mai adecvate — *Astfel de opere... reprezintă rezultatul unui delicat proces de* **decantare** *şi de cultivare* RL, 1969, nr. 7731, p. 3/5 — sau mai puţin

adecvate — *În arta de îndelungă* **decantare** *a cioplirii pietrii* (sic!), *sculptorița aduce o frenezie dramatică*. „Săptămîna", 1969, nr. 48(362), p. 4/2 (e greu de văzut ce are *decantarea* „debarasarea unui lichid de elementele solide în suspensie" cu *cioplirea pietrei* și încă cu o cioplire *frenetică!*).

246. Evidentă este preferința pentru *a absenta*. Îl întîlnim adeseori, înlocuind pe *a lipsi* chiar și în contexte în care semnificația „lipsă sporadică, de scurtă durată, limitată în timp" îl face nepotrivit (cf. *Pentru ca peisajul muzical... să fie complet în noua stagiune mai* **absentau** *concertele corale*. „Săptămîna", 1969, nr. 41(355) p. 3/6; sau *Ciucă...* **absentează** *de pe afișul teatrului... din pricina contractului... Ibidem* p. 3/4.

247. Printre cuvintele care se bucură de o largă întrebuințare în limba actuală se numără și *arie* („suprafață plană"), utilizat însă în contexte care cer sensuri destul de îndepărtate de cel care îi este propriu. Îl întîlnim astfel cu semnificația „zonă, domeniu" — cf. *infidelitatea... ocupă un spațiu considerabil în* **aria** *tematică a cinematografiei universale*. „Munca" 1969, nr. 6825, p. 2/2 sau *S-a lărgit* **aria** *formelor folclorice* (într-o lecție de literatură, semnalat de o ascultătoare a emisiunii *Odă limbii române)*.

În gruparea: *aceiași* (sic!) **arie** *temporală*, „Săptămîna" 1969, 41(355), p. 4/4, sensul „local", „spațial" al lui *arie* vine în contradicție cu conținutul semantic al determinantului (ar fi fost mai potrivit să se vorbească de *interval de timp, perioadă* etc.).

248. Remarcabil ca frecventă este și verbul *a atesta* (folosit cu sensuri ca „a arăta", „a dovedi", „a confirma", „a afirma" etc.): *Să menționăm multitudinea de texte... care* **atestă** *colaborarea delfinilor cu pescarii.* „Magazin", 1969, nr. 626, p. 3/8; **atestînd** *această realitate...* RL, 1969, nr. 7731, p. 2/1.

249. Se răspîndesc tot mai mult *a viziona* și *a audia*: *O melodie dintr-un film pe care mulți din Dvs l-***ați vizionat**... Radio 19 II 1971, *Imagini ca cele care vor urma* **ați vizionat** *acum cîteva zile.* TV 25 III 1971, Telejurnal; *Ce ne-ați putea spune de modul în care Ostrovski* **se audiază** *azi?* „Săptămîna", 1969, nr. 37(351), p. 1/5, *Nu ne este dat prea des* **să audiem**... *pe marii noștri soliști instrumentiști.* „Săptămîna", 1969, nr. 44(358), p. 3/3. În toate aceste situații se puteau folosi cel puțin tot așa de bine *a vedea*, respectiv *a asculta*. *A viziona*, de exemplu, înseamnă „a privi ca specialist, a examina din punct de vedere tehnic", nu e deci potrivit cînd e vorba de spectatori în general, fără nici o deosebire.

250. Se întîlnește destul de des *a foileta* (**Foiletăm** *carnetele de călătorie.* „Săptămîna", 1969, nr. 38(352), p. 3/7, *Am putea* **foileta** *paginile unei culegeri.* TV 1 XI 1970, Emisiune literară), deși nu e cu nimic preferabil lui *a răsfoi*.

251. Foarte frecvent este *multitudine*, considerat, evident, mai „elegant" decît vechiul și obișnuitul *mulțime: Să menționăm* **multitudinea** *de texte recente*, „Magazin", 1969, nr. 626, p. 3/8, *Există o* **multitudine**

de încercări, de căutări. „Săptămîna", 1969, nr. 34(348), p. 4/1; *Să evidențieze*... **multitudinea** *calităților*. *Idem*, 1969, nr. 44(358), p. 3/4.

•

Răspîndirea neologismelor, pătrunderea lor în limba unor cercuri tot mai largi de vorbitori constituie, fără îndoială, una dintre caracteristicile importante ale limbii noastre actuale. În aceste condiții nu este de loc surprinzător că tendința „cultistă" își găsește expresia, în primul rînd, în preferința evidentă, abuzivă și neselectivă, pentru neologism.

ARHAISME

252. Dacă preferința pentru neologism, mai ales pentru termenul tehnic, considerat ca indiciu al unei culturi superioare, reprezintă caracteristica cea mai izbitoare a limbii actuale, nu lipsește nici fenomenul contrar, căutarea cuvîntului vechi, a cuvîntului neaoș. Fenomen de o mult mai mică amploare, întrebuințarea arhaismului reprezintă, cel mai des, rezultatul unor preferințe personale. De cele mai multe ori întîlnim, în același text, neologisme „à outrance", termeni tehnici foarte speciali și arhaisme rare. Prezența ambelor serii de cuvinte este rezultatul aceleiași tendințe: evitarea termenului neutru.

Unele cuvinte cu rezonanță arhaică sau (și) regională au căpătat o foarte mare răspîndire. Astfel, de exemplu, *tălmăcire* e aproape general preferat lui *traducere*, aducînd în trena sa, pe *a tălmăci* și, e drept, mai rar, pe *tălmăcitor* (!).

Astfel, de exemplu, în *Talentul... cunoașterea perfectă a limbii... înțelegerea în adîncime a... operei* **de tălmăcit,** *iată numai cîțiva factori... care contribuie la realizarea unor traduceri cum sînt acelea de care avem nevoie.* RL 1971, nr. 8203, p. 2/3, *tălmăcit* e folosit. în locul lui *tradus* (foarte probabil și pentru a evita repetiția — ceva mai jos apare substantivul *traduceri)* Arhaicul *tălmăcire* este întrebuințat și ca echivalent al lui *interpretare (înțelegere).* Cu acest sens a apărut într-un interviu: *Care este* **tălmăcirea** *Dvoastră personală a dăruirii...?* TV 23 VII 1969. (Și utilizarea lui *dăruire* are un efect ușor arhaizant.) *A tălmăci* avea în limba veche ambele sensuri. De altfel, chiar dacă nu avem în vedere semantica arhaică a termenului, o traducere presupune în mod necesar înțelegere și interpretare, deci de la *tălmăcire* „traducere" se poate ajunge fără dificultate la *tălmăcire* „interpretare".

Frecvente sînt, de asemenea, *a făuri* și *făuritor, împlinire, (ne)asemuit, temei, a vădi* și multe altele.

A asemui se întrebuințează frecvent în locul neologicului *a compara,* cf. *În planul literaturii acest proces poate fi* **asemuit** *cu tendințele abstracte în plastică.* RL 1971, nr. 8241, p. 2/2 (deși *a asemui* e sinonim mai curînd cu *a asemăna* și nu cu *a compara).*

253. O aureolă de solemnitate înconjoară pe *slujire: A fost... un moment de împlinire a unui frumos efort artistic colectiv, nobil în semnificația lui de* **slujire** *a artei.* RL, 1969, nr. 7641, p. 3/6.

254. A devenit aproape un loc comun utilizarea învechitului *tărîm,* în indicațiile geografice, spațiale, în

locul banalelor *loc, ținut, oraș, țară* etc. (cf. *Primul mesager al folclorului nostru pe aceste* **tărîmuri**... Radio 11 II 1971), concurat, de altfel, destul de activ, de *meleag*.

255. Foarte pretențioasă și artificioasă este folosirea popularului și arhaizantului *a statornici* pentru *a stabili (a hotărî)*, ca în: *o măsură* **statornicită** *de proiect*, de exemplu.

256. Aceeași căutare a cuvîntului rar aduce în limba actuală și pe *a îndritui*, în locul sinonimului său curent *a îndreptăți* — cf., de exemplu, ... *celebrarea înaltelor virtuți ale omului de pretutindeni, a aspirației sale* **îndrituite:** *trăirea unei vieți în demnitate*[1]... „Săptămîna", 1969, nr. 39(353), p. 1/1. Efectul obținut este însă îndoielnic.

257. Des întîlnit este și *a (se) ivi*, folosit adeseori greșit. În unele cazuri greșeala derivă din întrebuințarea ca tranzitiv și nereflexiv a acestui verb: *Catapeteasma cerului tău sufletesc nu se despică* **ivind**[2] *splendori*. „Munca" 1970, nr. 6908, nr. 1/7 sau din neglijarea nuanței semantice care deosebește pe *a se ivi* de *a apărea*: *a se ivi* presupune un fenomen brusc, de scurtă durată, de aceea nu înlocuiește cu succes pe *apărea* în contextul: *Volumul de curînd* **ivit** *în librării înseamnă o nouă împlinire*. RL, 1969, nr. 7647, p. 3/8.

[1] În locul grupului, greoi, *în demnitate*, ar fi fost preferabil adjectivul *demn (trăirea unei vieți demne)*.

[2] În această situație verbul pare a înlocui expresia *a scoate la iveală*.

258. De un mare succes se bucură *pătrar* — cf. de exemplu, *sărbătoreasca împlinire a unui* **pătrar** *de veac de la eliberarea României.* „Magazin" 1969, nr. 630, p. 1/1 —, care înlocuiește în contextele mai solemne pe *sfert*, considerat prea banal și, poate, prea comercial.

259. Folosirea arhaismelor are un caracter artificial supărător, mai ales cînd conținutul, subiectul expus, aparține unui domeniu foarte modern. *Dobîndire* este cu totul nepotrivit într-un context ca: *Prin instrumentele „Cosmos" s-au aflat date noi cu privire la propagarea undelor prin atmosferă,* **dobîndire** *prețioasă pentru dezvoltarea telecomunicațiilor moderne prin sateliți.* „Magazin", 1969, nr. 626, p. 3/1, ca și *statornicire* în contextul: *Înalta valoare ideologică și artistică reprezintă una din coordonatele contemporaneității în teatru, unul din argumentele* **statornicirii** *teatrului în viața noastră.* RL 1969, nr. 7731, p. 3/5. Același manierism plasează pe *a grăi* în fraza: *Destinul personajelor* **grăiește** *cu intense semnificații contemporane.*

260. O combinație hibridă constituie și fraza *Se afirmă că tragedia a murit, conflicte* **la temperatura** *destinelor antichității nu mai pot* **via** *în timpurile noastre.* „Săptămîna", Seria nouă, 1971, nr. 21, p. 5/7, în care printre multe neologisme, alături de clișeul „tehnicist" foarte des întîlnit în limba actuală, *la temperatura*, apare învechitul *a via.*

261. La fel de distonant este *sălaș* (înlocuind probabil „ștersul" substantiv *loc)* în fraza: *În teatrele din*

București valorile trecutului au fost dezvoltate în condițiile contemporaneității socialiste, iar noul și-a găsit **sălașul** *potrivit.* „Săptămîna", 1969, nr. 41(355), p. 1/1. Larg răspîndit este și *a sălășlui* (cf. *Sentimentul patriotic* **sălășluiește** *în sufletele simple.* RL, 1960, nr. 4999, p. 2/5).

262. Același articol, în care am întîlnit pe *sălaș*, reînvie și formația hibridă, de mult abandonată; *simțămînt*[1] *(Act de afirmare a posibilităților limbii noastre de a exprima gînduri înalte și* **simțăminte** *adînci)*.

263. Arhaicului *scriitură* i se atribuie valoarea de termen „tehnic"[2] într-un context ca: *Pintilie rămîne consecvent unui stil original, pregnant, care conferă* **scriiturii** *sale cinematografice spontaneitate.* „Munca", 1970, nr. 6893, p. 2/3, *Identitatea lui trebuie căutată... sub un alt aspect decît cel al* **scriiturii**. „Luceafărul", 1967, nr. 1(245), p. 7/6.

264. Nu rare sînt situațiile cînd folosirea, greșită, a unui cuvînt arhaizant dovedește că cel care îl alege,

[1] *Simțămînt* a circulat mult în prima jumătate a secolului al XIX-lea și reprezintă o traducere (prin *(a) simți* + sufixul *-mînt)* a fr. *sentiment*, care a fost împrumutat direct, cu forma *sentiment*, la o dată ulterioară. Această ultimă formă s-a extins eliminînd cu timpul calcul *simțămînt*.

[2] *Scriitură* are două sensuri principale: un sens învechit „fel de a scrie, sistem grafic" și un sens tehnic privind domeniul muzical „aspectul tehnic al unei compoziții muzicale în raport cu adaptarea ei la instrumentul muzical" — cf. DLRM.

atras de raritatea lui, nu-şi dă osteneala de a-i cunoaşte sensul. Altfel, autorul propoziţiei *Un* **iz** *prevestitor de renaştere venea dintr-o Italie mai avansată, purtătoare de idei generoase.* GL 1960, nr. 51(353), p. 6/5, de exemplu, nu ar fi folosit în acest context termenul *iz* dacă şi-ar fi amintit că înseamnă „miros (sau, mai rar, gust) specific, neplăcut".

265. Nepotrivit semantic este şi uşor arhaizantul *împlîntat* din fraza: *Totul e* **implîntat** *în cea mai solidă tradiţie a filmului sovietic.* „Contemporanul", 1962, nr. 9(803), p. 5/5: caracterizarea unei creaţii cinematografice ca fiind „înfiptă în tradiţie", nu reprezintă, desigur, formularea cea mai potrivită.

266. Discordantă este, de asemenea, combinaţia concretului (şi nepretenţiosului) *albia* cu abstractul şi evoluatul *concepţie* în: *Teatrul... a atras această revistă în* **albia** *unei concepţii foarte specializate.* „Săptămîna", 1969, nr. 38(352), p. 3/3.

Discrepanţa este stilistică şi semantică, în acelaşi timp, rolul lui *albie* în organizarea sensului textului nefiind de loc clar (deşi nu ne împiedică să bănuim ce vrea să spună, „unde bate" autorul).

267. Stilistic distonează şi combinaţia dintre *a ţintui* (popular, arhaizant) şi *a demola* (neologism recent) din textul: *Este o etică care* **ţintuieşte** *şi* **demolează...** *fantoşa izolată de la începutul acestor rînduri.* RL 1960, nr. 4999, p. 3/2. De altfel *a ţintui* este folosit greşit, deoarece i se atribuie sensul „a înfiera, a supune oprobriului public", pe care nu-l are decît în expresia

a țintui la stîlpul infamiei (folosit singur, verbul are sensurile „a prinde în cuie" sau „a împodobi cu ținte").

268. Abundența de elemente arhaizante și populare (*veșmînt, cugetat* — folosit nepotrivit —, *lăuntrul, zămislește...*) contribuie în mare măsură la aspectul pretențios, căutat al textului: *Veșmîntul cugetat pentru ei e ca scama de borangic: ascunde și dă la iveală totodată lăuntrul de daruri. Iar întîmplarea toată, fabulația, cum i s-ar zice în limba școlărească mai crescută, zămislește întrebări tulburătoare și cioplește corăbii de safir pentru plecări și întoarceri.* RL 1969, nr. 7647, p. 3/7.

ELEMENTE DE ARGOU ȘI VORBIRE FAMILIARĂ

269. Dacă prezența masivă a neologismelor și a termenilor tehnici în limba actuală este, pe de o parte, rezultatul influenței foarte puternice pe care limba literară o exercită azi asupra vorbirii familiare și populare, iar, pe de alta, consecința prestigiului științei și tehnicii (și, ca un corolar, al ascendentului limbajului științific) în viața contemporană, dacă prezența, mult mai redusă a elementelor arhaice, se datorește unor preferințe personale sau dorinței de a evita o exprimare prea banală, prea ștearsă, prea cotidiană, apariția termenului familiar și argotic este determinată, cel puțin în scris, de subiectul tratat și de intenția afectivă a autorului.

În textele care nu aparțin literaturii beletristice în sens strict, elementele familiare și, mai ales, cele

argotice servesc, de obicei, ca expresie a dezaprobării, a atitudinii ironice, a intenției satirice. Le întîlnim de obicei în relatarea faptului divers reprobabil, în consemnarea unor aspecte sociale neconstructive, în prezentarea unor tipuri umane negative.

Iată cîteva exemple:

„Individul a transformat știința în marfă de **talcioc**[1] *și o instituție de ocrotire a sănătății într-un* **gang**[2] *de* **bișniț**[3], *aducînd o gravă ofensă la adresa cadrelor medicale.* „Scînteia", 1970, nr. 8510, p. 7/3.

Urmăresc... promenada unui tînăr imberb cu frizura „cicero"... îmbrăcat **ca o sorcovă.** RL, 1960, nr. 4999, p. 3/1.

Interpelată, conducerea întreprinderii a încercat **s-o scalde** ... „Munca", 1969, nr. 6825, p. 2/1.

Au reușit să prindă pe unul din spărgători care încerca s-**o șteargă** *cu prada pe fereastră.* RL, 1971, nr. 8164, p. 2/8.

Ceea ce dă caracter de durabilitate „Dezertorului" este tocmai ce în ochii **firoscoșilor** *critici burghezi o făcea să pară... efemeră,* RL, 1960, nr. 4999, p. 2/5; în același articol apar *maimuțăreală (cosmopolită), schimonoseli (de jargon).*

270. Utilizarea termenului familiar și argotic are aproape întotdeauna caracter conștient și voit, pus în evidență prin sublinieri, prin ghilimele (cf., de exemplu, *N-am aflat ce „învîrtește"* ... RL, 1960, nr. 4999, p. 3/1).

[1] Din rus. *tolcioc* „piață de vechituri".
[2] Din engl. *gang* „bandă, gașcă".
[3] Din engl. *business* „afacere".

271. Foarte rar întîlnim astfel de termeni folosiţi fără intenţie, cum s-ar părea că e cazul lui *a scotoci* în următorul context: **Scotocind** *îndeaproape, în mod sistematic, imensitatea spaţiului din jurul planetei, sateliţii „Cosmos" au furnizat informaţii de preţ pentru mari revelaţii.* „Magazin", 1969, nr. 626, p. 3/1. Familiarul, „cotidianul" *a scotoci*[1] distonează în contextul neologistic şi tehnic, oarecum solemn chiar, în care a fost plasat.

La nivelul exprimării familiare se plasează şi *a pritoci (E neîndoielnic că trăim ... un fenomen ... fără precedent şi ar fi ridicol ca noi scriitorii să ne închipuim că revoluţia tehnică ... îi interesează numai pe ingineri ... rămînînd* **să pritocim** *acelaşi „etern uman"*. „Scînteia", 1971, nr. 8754, p. 1/4) şi chiar *plictis (Istoricul şi sociologul au cuvîntul cel mai greu dacă nu rămîn în sfera generalizărilor anemice, generatoare de* **plictis.** *Ibidem*, p. 1/5).

272. Nici expresia familiară *pe muchie de cuţit* nu e foarte potrivită într-o expunere cu accentuat caracter ştiinţific ca: *Dacă lucrurile stau astfel, ce i-ar putea determina ... să scoată sateliţii pe asemenea orbite aflate am spune, pe o adevărată* **muchie de cuţit,** *în privinţa stabilităţii?* „Magazin", 1969, nr. 626, p. 3/1. Deşi întreaga frază (şi, în general, tot articolul) se caracterizează printr-o accentuată structură orală, autorul

[1] *A scotoci* exprimă acţiunea de „căutare amănunţită", în mod obişnuit, în locuri mărunte, în diverse „unghere". Spunem, de exemplu, *a scotocit în toate sertarele (dulapurile, colţurile, geamantanele)*; o combinaţie ca *a scotocit toată pădurea (tot oraşul, tot continentul)* presupune o extindere de folosire, care devine mai supărătoare cînd e vorba de „scotocirea spaţiului din jurul planetei".

subliniază prin acel *„am spune"* faptul că prezența expresiei în discuție reprezintă o „libertate de limbaj" conștientă.

273. Dacă în aspectul scris al limbii actuale, elementele argotice și cele familiare ocupă aceeași poziție și au aceeași funcție, situația lor devine clar diferită în limba vorbită.

Aspectul vorbit se diferențiază și el, în funcție de domeniul de activitate, de condițiile în care se realizează comunicarea, de gradul de instrucție și de vîrsta vorbitorilor. Putem distinge în cadrul limbii vorbite două realizări principale: varianta „îngrijită" literară și varianta „familiară". Argoul, și el o realizare a limbii vorbite, are o situație specială, periferică în sistemul de funcționare a limbii: argoul ca mod sistematic și firesc de exprimare e propriu unui număr restrîns de vorbitori. Pentru marea masă a vorbitorilor unei limbi argoul nu există decît printr-un număr mai larg sau mai restrîns, variabil de la o persoană la alta, de cuvinte sau expresii argotice, care ajung, pe diverse căi, să le fie cunoscute.

274. Elementele de argou își fac loc, utilizate cu intenții ironice sau glumețe, în aspectul familiar al limbii, și, mult mai greu, chiar în glumă, în vorbirea îngrijită, care este însă destul de tolerantă (exceptînd ocaziile oficiale și solemne) față de elementele familiare. Sub aspectul „ținutei" limba vorbită se stratifică deci în trei planuri: vorbire îngrijită, vorbire familiară, vorbire argotică, gradul de receptivitate, între planuri, de sus în jos depinzînd de distanța dintre aceste planuri.

O deosebită atracţie exercită argoul asupra tineretului. Pentru copii şi mai ales pentru adolescenţi, termenii argotici au o savoare specială datorită „noutăţii" lor, dar, poate în şi mai mare măsură, pentru că şochează pe adulţi (părinţii se plîng adesea de „cuvintele" pe care copiii le „învaţă la şcoală"), pentru că folosirea elementelor argotice, tocmai prin dezaprobarea pe care o provoacă şi prin lumea neconformistă pe care o evocă, le dă un sentiment de emancipare, de independenţă.

Deşi uzează şi abuzează în convorbirile lor de argotisme, tinerii, mai ales de la o anume vîrstă şi dincolo de un anumit nivel de instrucţie, sînt conştienţi de caracterul de „licenţă lingvistică" al folosirii acestei categorii de cuvinte. Sentimentul corect al situării elementelor de argou la „periferia" limbii este foarte puternic: elevii le evită în teze, în compoziţii; menţionarea (şi discutarea) unui cuvînt argotic la curs provoacă totdeauna ilaritate, exprimînd o surprindere uşor critică, dar amuzantă faţă de „îndrăzneala" profesorului.

275. Se poate afirma, aproape cu certitudine, că termenii argotici cu cea mai mare răspîndire, în limba actuală, sînt *gagiu* şi *mişto*, amîndoi de origine ţigănească.

Dacă pînă la un moment dat s-a întrebuinţat mai ales femininul *gagică* (cu sensul „iubită"), în limba actuală se întîlneşte mai des masculinul *gagiu*. Utilizat în contexte foarte variate, ajunge să aibă un conţinut foarte larg putînd însemna şi: „prieten", „coleg, tovarăş" *(Am fost cu gagiii la cinema, Ce spun gagiii?)*, „şef" *(Ne-a chemat gagiul la şedinţă)*, „om", „individ" *(Ce gagii sînt şi ăştia?)*, *(Ce vrea gagiul?)* etc.

276. *Mişto* este folosit mai ales în calitate de adjectiv şi adverb ca echivalent pentru „bun", „bine", „frumos", „potrivit" etc. Un sens cu totul diferit presupune construcţia fixă *a lua la mişto* „a-şi bate joc" (unde *mişto* este tratat ca substantiv). Prin analogie cu expresia sinonimă din vorbirea familiară *a lua peste picior*, *a lua la mişto* se modifică în *a lua peste mişto*. Cu acelaşi sens se foloseşte şi *a face mişto (de...)*.

Un derivat, recent s-ar părea, al lui *mişto* este *miştocar* folosit cu sensul „ironic, batjocoritor", „zeflemist" (deci semantic, derivatul are ca punct de plecare expresiile *a lua la mişto, a face mişto)*.

277. Frecvente sînt în vorbirea neîngrijită *nasol, a uşchi, uşcheală, a (o) soili, soileală, băşcălie*[1], *ciucareţi* („pantofi").

278. Caracter argotic au şi grupările destul de răspîndite astăzi: *om de opinie* „om cu personalitate, combativ", şi *băiat de comitet* „băiat (persoană)de bună calitate, persoană cumsecade", creaţii recente după modele vechi (cf. *om de cultură, om de teatru, băiat de societate, băiat de viaţă*).

279. Nu lipsesc din argoul actual expresiile luate din limbajul sportiv, cf. *a da în bară* „a greşi, a rata", *a prinde în opţaid (off-side)* „a prinde pe picior greşit, a surprinde într-o situaţie nefavorabilă, o situaţie în care nu ai dreptate", *a da (lua) plasă* etc.

280. Frecvent se întîlneşte în vorbirea actuală şi formaţia *sufletist* (l-am auzit folosit cu sensul „generos

[1] E înregistrat în DLRM cu specificarea *familiar*.

dezinteresat, curajos — în apărarea, sprijinirea unei idei, mai ales a unei persoane, eventual chiar cu riscul propriei comodități —", care nu aparține însă argoului, ci vorbirii familiare.

Derivat (din *suflet* + *-ist*) destul de vechi în limbă, *sufletist* a căpătat o largă răspîndire abia în ultimii 10—15 ani.

Formațiile în *-ist*, foarte numeroase în limba română actuală, se grupează în mai multe categorii din punctul de vedere al situării lor față de limba literară, față de vorbirea îngrijită.

O categorie, cea mai bogată, constituie formațiile în *-ist* cu temă n e o l o g i c ă: *alarmist, analist, colonist, congresist, miniaturist, propagandist, romanist* etc., cele mai multe comune și altor limbi (franceză, italiană, spaniolă, rusă, engleză). Derivatele de acest fel sînt acceptate fără nici un fel de rezerve de limba literară.

Unele, ca *sanitarist*[1] „instalator specialist în instalații sanitare", aparțin limbajelor tehnice.

De asemenea destul de numeroase și admise în limba literară sînt derivatele de la prescurtări ca *peteterist, ceferist, utecist* etc.

Mult mai puțin numeroase, derivatele în *-ist*, care pornesc de la cuvintele românești mai vechi, reprezintă în general creații ironice, uneori peiorative ca: *fripturist*[2], *zeflemist, bonjurist*[3]; altele au caracter familiar (e cazul lui *sufletist*) sau chiar oare-

[1] DLRM-ul nu-l înregistrează.

[2] Destul de frecvent în presa perioadei 1927—1930.

[3] În momentul apariției și *bonjurist* a reprezentat o creație peiorativă.

cum argotic (*gurist*[1], de exemplu). În această categorie se încadrează, dar ca formație mult mai recentă, și *plusist*[2], (derivat de la tema neologică *plus*). O excepție constituie literarul *pașoptist*[3], care la început a avut și el sens peiorativ.

Dacă termenii neologici și tehnici și, în mai mică măsură, cei arhaici privesc în mod direct limba literară actuală și dezvoltarea ei ulterioară, elementele de argou afectează limba numai la nivelul exprimării familiare, vorbitorii fiind conștienți de caracterul frondist, „licențios" din punctul de vedere al vorbirii îngrijite, al utilizării termenilor și expresiilor de acest fel.

DERIVARE

281. Lexicul se deosebește de gramatică, între altele, prin marea sa capacitate de schimbare: în orice epocă din istoria unei limbi sînt cuvinte care dispar sau care se întîlnesc tot mai rar, întrebuințarea lor restrîngîndu-se, eventual, la domenii speciale sau la anumite regiuni; totodată se produce fenomenul invers: apar, de obicei în număr mai mare, cuvinte noi — împrumuturi din alte limbi sau creații interne, formate

[1] Echivalent argotic al lui „cîntăreț", „diseur", formație analogică după *violonist, acordeonist*.

[2] Folosit ca adjectiv pentru a exprima ideea de „în plus peste numărul scontat, inutil" — e ex.: *Ăștia doi sînt plusiști, au venit nepoftiți*.

[3] În DLRM sînt înregistrate: *bonjurist, pașoptist, zeflemist*.

din elementele de care dispune limba respectivă, şi care sînt destinate să îmbrace conceptele noi, pe care viaţa unui popor, în multiplele ei forme, le creează şi le impune comunicării.

Formarea de cuvinte noi — derivate sau compuse — reprezintă un fenomen constant în cursul istoriei unei limbi. Particularităţile care caracterizează sub acest aspect o anumită epocă, deosebind-o de altele, privesc i n t e n s i t a t e a procesului (sînt perioade mai active, mai bogate în creaţii noi, şi perioade mai puţin productive, în care lexicul stagnează sau se îmbogăţeşte mai ales prin împrumut) şi p r e f e r i n ţ a pentru anumite procedee, pentru anumite elemente de derivare sau compunere.

282. Printre sufixele care se bucură de o deosebită răspîndire în limba actuală se numără, fără îndoială, *-itate*[1], cu ajutorul căruia se formează, ataşîndu-l la diverse baze adjectivale, substantive abstracte exprimînd calitatea (*fidel*: *fidelitate*, *leal*: *lealitate*, *timid*: *timiditate* etc.).

Teoretic, pornind de la orice adjectiv, se pot forma cu acest sufix substantive şi, într-adevăr, numărul derivatelor de acest fel este foarte mare (cf. de exemplu, *amabilitate*, *conştiinciozitate*, *combativitate*, *excentricitate*, *fatalitate*, *opacitate*, *paliditate*, *serviabilitate* etc.).

Cele mai frecvente sînt derivatele de la adjectivele terminate în **-al**: *originalitate*, *oralitate*, *colegia-*

[1] Sufixul neologic *-itate* (corespunde fr. *-ité* — *fatalité*, de ex.) se suprapune peste sufixul moştenit *-ătate* (cf. *bunătate*, *puţinătate*, *scumpătate*, *seninătate* etc.) realizat şi în varianta *-tate* (cf. *răutate*, *dreptate*).

litate, vitalitate etc., **-bil**: *probabilitate, aplicabilitate, (im)posibilitate, (in)adaptabilitate, imponderabilitate* etc., **-iv**: *atractivitate, naivitate, suavitate* etc., **-os**: *generozitate, impetuozitate, nebulozitate, nervozitate* etc.

283. Unele, ca cele enumerate mai sus (și foarte multe altele), sînt frecvente și bine încetățenite în limbă. Numeroase sînt însă și formațiile în *-itate* care reprezintă creații de moment, formații oarecum accidentale sau puțin obișnuite. Dintre acestea, unele capătă în limba actuală o răspîndire destul de mare. Așa sînt: *periculozitate* (*Cresc fapte antisociale de o deosebită* **periculozitate,** *mergînd pînă la încălcarea legilor penale.* „Scînteia", 1970, nr. 8362, p. 5/6, *Condiții de mare* **periculozitate,** TV 3 III 1970, Indicații privind circulația); *spectaculozitate* (*Reporterii ... consemnează doar faptele socotindu-le lipsite de* **spectaculozitate.** „Săptămîna", 1969, nr. 34(348), p. 4/2), *operaționalitate* (*pentru a realiza* **operaționalitatea** *cunoștințelor* — înregistrat într-o intervenție la o consfătuire privind reorganizarea învățămîntului, 1970), *intraductibilitate* (în „Secolul 20", 1966, nr. 8, p. 174).

284. Derivat de la adjectivul *perisabil*, substantivul *perisabilitate*[1] își pierde, în anumite condiții, în anu-

[1] Nici unul dintre derivatele în *-itate* discutate — *periculozitate, spectaculozitate, intraductibilitate, perisabilitate* — nu e înregistrat în DLRM, unde apar toate adjectivele de la care s-au format aceste substantive (*periculos* etc.). Le găsim însă în *Dicționarul invers* (1957), care a fost alcătuit pe baza materialului adunat în vederea elaborării dicționarului general al limbii române, din care au apărut pînă acum literele

mite contexte, caracterul abstract[1], fiind folosit pentru a indica pierderile materiale din diverse domenii de activitate economică. Cu acest sens „tehnic", *perisabilitate* se utilizează mai ales la plural: *S-au acordat* **perisabilităţi** *de opt la sută*; *Procentul de* **perisabilităţi** *a scăzut.* TV 4 V 1970, Reflector.

În unele cazuri derivarea unui substantiv nou în *-itate* pornind de la un adjectiv găseşte sprijin în existenţa unei perechi antonimice analoge. Modelul *propriu* (*termen propriu,* de exemplu): *proprietate (proprietatea termenilor)* facilitează formarea substantivului *improprietate* de la adjectivul *impropriu* — cf. *Atragem atenţia* ... *asupra* **improprietăţilor** ... *lor* a cuvintelor, expresiilor). „Scînteia", 1970, nr. 8389, p. 4/3 (folosirea la plural a substantivului trece, de această dată, cu totul nejustificat, peste sensul lui abstract.

285. Utilizarea sufixului *-(i)tate* în formarea substantivelor de la adjective este limitată de existenţa în limbă a altor sufixe cu valoare analogă — comp. *tare*: *tărie, obraznic*: *obrăznicie, mic*: *micime, larg*: *lărgime, slab*: *slăbiciune, urît*: *urîţenie, alb*: *albeaţă*, *amic*: *amiciţie* etc.

A—C, F—L (pînă la *lojniţă),* în seria veche şi literele M,N şi O, în seria nouă. *Operaţionalitate* nu apare în nici unul dintre cele două dicţionare menţionate.

[1] Trecerea de la sensul abstract iniţial la un sens concret este un fenomen destul de frecvent în cazul derivatelor în *-itate* (cf. de exemplu *amabilitate, probabilitate, sinuozitate* etc.); abstractele se folosesc de obicei numai la singular, concretizarea atrage flexiunea în raport cu numărul.

286. Nu rare sînt cazurile în care raportul între substantivul abstract care d e n u m e ş t e calitatea şi adjectivul care a t r i b u i e calitatea unui obiect este inversat; destul de numeroase sînt adjectivele d e r i v a t e de la substantive, nume ale calităţii: *gustos* este derivat de la *gust*, *puternic* de la *putere*.

În situaţiile în care avem a face cu un adjectiv derivat de la un substantiv implicînd o calitate, formarea unui nou substantiv de la adjectiv duce la crearea unui sinonim al substantivului de la care s-a pornit. Are loc un proces derivativ „în cerc închis", în care se ajunge de unde s-a plecat. Numărul extrem de mare al perechilor *adjectiv — substantiv* derivat în *-itate* asigură o mare vitalitate acestui sufix. În aceste condiţii derivarea „în cerc închis", pe care am descris-o mai înainte, cuprinde foarte frecvent ca termen final, superfluu din punctul de vedere al posibilităţilor de expresie ale limbii, un derivat în *-itate*: pornind de la *graţie* se formează *graţios*, iar de la acesta, prin ataşarea sufixului *-itate*, *graţiozitate* — derivatul final şi cuvîntul de bază sînt sinonime, derivatul este însă mai lung, mai greoi. Aceleaşi raporturi, derivative şi semantice se stabilesc şi între: *malitie (>malitios>) = malitiozitate, rigoare (>riguros>) = rigurozitate, vigoare (>viguros>) = vigurozitate, afecţi(un)e (>afectuos>) = afectuozitate*[1].

Cele două substantive fiind sinonime, nimic nu justifică preferinţa destul de marcată în limba actuală pentru formulările care recurg la derivate, de felul **graţiozitatea**[2] *interpretării (unei bucăţi muzicale*, de

[1] Nu e menţionat în DLRM, apare în *Dicţionarul invers*.

[2] În DLRM se înregistrează atît *graţie*, cît şi *graţiozitate*, dar la nici unul nu se menţionează sensul presupus de acest context. La *graţiozitate* se menţionează numai sensul „împunsătură", „ironie", ca în: *Mi-a servit nişte graţiozităţi*.

exemplu), **rigurozitatea**[1] *demonstrației*, **malițiozitatea**[2] *zîmbetului*, **vigurozitatea**[3] *pledoariei* etc., care recurg la derivat și nu sînt nici mai clare, nici mai elegante decît cele în care se întrebuințează cuvîntul de bază (*grația interpretării, rigoarea demonstrației, maliția zîmbetului*).

287. Derivatul *periculozitate*, pe care l-am discutat mai înainte, se încadrează și el într-un lanț derivativ al cărui punct de plecare îl reprezintă un substantiv (*pericol* → *periculos* → *periculozitate*) și în anumite contexte, cele două substantive care reprezintă extremitățile lanțului sînt sinonime — cf. *plata suplimentului de* **periculozitate**, *condiții de mare* **periculozitate** (*pericol*) — și ca atare este recomandabil să se întrebuințeze cuvîntul de bază. În alte situații însă (cf. citatul dat mai înainte: *fapte antisociale de o deosebită* **periculozitate**[4] ...) cele două substantive încetează de a mai fi echivalente. Deosebirea dintre substantivul care constituie punctul de plecare al lanțului derivativ și substantivul format prin sufixare de la adjectiv este foarte clară în cazuri ca *lumină* → *luminos* → *luminozitate*, *conștiință* → *conștiincios* → *conștiinciozitate*, *religie* → *religios* → *religiozitate*.

288. În seria derivativă *preț* → *prețios* → *prețiozitate*, cele două substantive se diferențiază semantic prin faptul că derivatul *prețiozitate* preia numai unul din

[1] Explicațiile termenilor *rigurozitate*, *rigoare* în DLRM diferă numai ca formulare.

[2] Sinonimia perfectă dintre *malițiozitate* și *maliție* este clar indicată de DLRM.

[3] DLRM nu înregistrează decît pe *vigoare*.

[4] Ar fi fost preferabilă formularea *fapte antisociale deosebit de periculoase*.

sensurile adjectivului, şi anume, un sens secundar („de un rafinament exagerat"), care nu are corespondent în semantica substantivului de bază[1]. Ca urmare, cele două substantive sînt clar deosebite semantic şi nu pot fi folosite unul în locul celuilalt.

În cazuri mai rare, derivatul în *-itate* se suprapune peste un substantiv abstract rezultat din substantivarea adjectivului care reprezintă punctul de plecare al derivării. În această situație este, de exemplu, *spectaculozitate*, care dublează ca semnificație substantivul *spectaculos* (< adjectivul *spectaculos*), cf. *spectaculosul peisajului* (se poate spune foarte bine, de asemenea, *Reporterii ... consemnează doar faptele socotindu-le ... lipsite de* **spectaculos**, comp. exemplul din § 283

289. O creație de moment (rezultat, foarte probabil, al unei intenții ironice) reprezintă derivatul *amicalitate* — *Starea de* **amicalitate** *produce numai propoziții în care evlavia se îmbină cu adorația.* „Săptămîna", 1971, Seria nouă, nr. 10, p. 7/1. Format de la *amical* cu sufixul *-itate*, derivatul dublează substantivul abstract, bine încetățenit în limbă, *amiciție*[2].

Dacă se poate spune că *amiciție*, față de sinonimul său *prietenie*, se deosebește exprimînd un sentiment de afecțiune mai puțin puternic, mai superficial, *amicalitate*, care se încadrează în aceeași serie sinonimi-

[1] Ca echivalent al lui *prețiozitate* este (sau, mai ales, era) folosit și adjectivul *prețios*: *Exprimarea lui e de un* **prețios** *supărător*, de ex.

[2] Derivatul *amiciție* (< *amic* + *iție*) a înlocuit învechitul *amicie*, format de la același substantiv, neologism, cu sufixul *-ie* (după modelul *prieten*: *prietenie*).

că pare (fiind vorba de o apariție cu totul izolată orice afirmație categorică este exclusă) a aduce o nuanță peiorativă, derivînd din „spiritul de gașcă".

290. Printre formațiile recente sau foarte recente derivate de la adjective cu sufixul *-itate* se numără și *artisticitate* (cf. *În teatrul românesc din zilele noastre, angajarea politică ... face ... trup comun cu* **artisticitatea.** „Săptămîna", Seria nouă, 1971, nr. 21, p. 5/2), substantiv abstract înlocuind perifrazele — preferabile — *caracter (calitate) artistic(ă)*. Derivatul în discuție apare din aceeași nevoie de substantive abstracte care explică și apariția unor cuvinte ceva mai vechi ca *partinitate, legitate*.

În general printre substantivele nou formate în limba română un loc important ocupă abstractele.

291. Un alt sufix deosebit de productiv este -( )*re*: *-are, -ire* etc., care derivă substantive pornind de la teme verbale *(amînare, avizare, escaladare, frustrare, uitare, sosire, venire)*.

Și în acest caz, deși, teoretic, orice infinitiv lung poate fi substantivat și folosit pentru a denumi acțiunea respectivă, există diferențe: alături de substantive provenind din infinitive lungi substantivate, mult utilizate (unele au dezvoltat chiar un sens concret, alături de cel abstract inițial — comp. *mîncare, lucrare, cîntare, întîlnire, descriere* etc.), există verbe al căror infinitiv lung substantivat nu se folosește în mod obișnuit.

Publicistica actuală favorizează foarte mult extinderea acestor afirmații substantivale care au ca punct de plecare teme verbale.

Alături de *a uzita* (preferat adeseori în locul mai obișnuitelor *a folosi, a întrebuința, a utiliza*, din dorința de exprimare mai elegantă) se formează substantivul, puțin obișnuit, *uzitare*: *De unde această palidă reprezentare? Cred că, mai ales, din* **uzitarea** *pînă la tocire a unor formule*. „Săptămîna", 1969, nr. 34 (348), p. 4/1. Substantivul *uzitare* nu este înregistrat nici în DLRM, nici în *Dicționarul invers* (verbul *a uzita* apare însă).

Dintre formele lui *a uzita* mai frecvent întrebuințat e participiul adjectivat *uzitat*: *formulă uzitată*, de exemplu. E posibil, deci, ca apariția substantivului *uzitare* să aibă ca punct de plecare acest adjectiv.

O situație asemănătoare ilustrează formarea substantivului *elevare (Ele ... nu pot determina formarea spiritualității și* **elevarea** *reală a individului)*, alături de adjectivul *elevat* (*sentimente, idei elevate*, de exemplu). Nici *elevare*, nici *elevat*, mult mai des întrebuințat, nu sînt înregistrate în DLRM[1]

292. Un derivat în cazul căruia punctul de plecare pare a-l constitui în mod clar un adjectiv reprezintă *inadecvare* (cf. *Atragem atenția ... asupra* **inadecvării** *lor* [a cuvintelor și expresiilor] *la unele din operele analizate*. „Scînteia", 1970, nr. 8389, p. 4/3). Substantivul e format de la adjectivul *inadecvat* (un verb *a inadecva* nu apare). Există însă seria *adecvat, adecva, adecvare*[2]. Formarea substantivului *inadecvare* conduce la o pereche antonimică *adecvare / inadecvare* analogă cuplului *adecvat / inadecvat*.

[1] Este înregistrat însă termenul tehnic *elevație*.

[2] DLRM nu înregistrează nici verbul, nici substantivul, deși acesta din urmă este destul de mult întrebuințat.

293. Baza derivativă în formarea unor substantive în — *(a)re* poate fi reprezentată uneori și prin substantive. În această situație sînt substantivele *contextuare* (cf. **Contextuarea** *evenimentelor*. „Contemporanul", 1967, nr. 1057, p. 2/3) sau *dezeroizare* (*Efortul* ... *de* **dezeroizare** *a unor figuri legendare* ... *Ibidem*, p. 2/5), derivate de la substantivele, concrete, *context* și *erou*. În cazul lui *dezeroizare* procesul derivativ e mult mai complex, formația implicînd cumularea mai multor afixe flexionare *(dez -, -iz-, -are)*; nu apar însă derivatele **eroizare* sau **dezerou*, ceea ce arată că nu poate fi vorba de o derivare în etape succesive.

Dacă în aceste situații în procesul derivativ adjectivul reprezintă punctul de plecare, iar rezultatul este un substantiv, mai frecventă este derivarea unor adjective cu aspect participial pornind de la substantive (vezi § 319 și urm.).

294. Într-o situație întrucîtva analogă se află *esențializare* (cf. *Nevoia de concentrare, de* **esențializare** *a unor aspecte foarte des întîlnite în realitate, impunea* ... „Munca", 1969, nr. 6825, p. 2/2). Neexistînd un verb *a esențializa*, substantivul presupune, ca bază a formației, adjectivul *esențial*. Sensul lui *esențializare* pare a fi „desprindere, degajare a esenței" și, în acest caz, *esență* ar putea fi socotit ca punct de plecare al derivării.

295. După o perioadă de regres, în care nu era întîlnit decît destul de rar, mult discutatul *deservire*, cu toate neajunsurile sale[1], pare a se „reactiva" — cf., de

[1] Ca și în franceză, de unde s-a făcut împrumutul, în limba română avem două verbe (omonime) *a deservi* cu sensuri

exemplu, *În zona industrială ... lucrează peste 6000 de salariați. Pentru* **deservirea** *lor e necesar să se asigure transportul pentru toate schimburile.* „Munca", 1969, nr. 6825, p.2/1. E drept că în contexte ca cel citat mai sus înlocuirea prin *servire* nu ar fi prea fericită și nici alți termeni (*satisfacere*, de exemplu) nu par foarte potriviți[1]. Existența contextelor de acest fel, în care *deservi(re)* nu ia locul altui cuvînt, mai adecvat, explică poate persistența și impunerea lui foarte probabilă.

Substantivele în *-re*, deși frecvente în toate stilurile și în toate domeniile de activitate, sînt în mod evident preferate de limbajul științific și publicistic, unde apar mai ales ca abstracte.

296. La configurarea specificului limbii actuale contribuie și preferința pentru anumite sufixe care derivă adjective.

Destul de frecvent este astăzi sufixul adjectival *-al*.

În unele cazuri, derivatul în *-al* intră în concurență cu formații adjectivale, cu același sens, deri-

diferite: *deservi*[1] „a face cuiva un rău serviciu", *deservi*[2] „a servi o colectivitate" (cf. DLRM). Cele două semnificații distincte au o componentă semantică fundamentală comună „a servi" („bine", într-un caz, „rău", în celălalt), ceea ce face ca într-un număr foarte mare de contexte să poată apărea, în funcție de situația reală pe care o are în vedere comunicarea, oricare dintre cele două verbe. Acestea fiind total omonime, enunțul este adeseori ambiguu.

[1] S-ar fi putut scrie, însă, reorganizînd puțin fraza:... *lucrează peste 6000 de salariați cărora trebuie să li se asigure transportul...*

vate cu alte sufixe și bine încetățenite în limbă. În această situație este adjectivul *educațional*: *un proces* **educațional** *complex* (într-o intervenție la o consfătuire didactică), folosit ca echivalent al lui *educativ*. În formarea lui *educațional* nu este exclus să fi intervenit un model englez[1].

297. Influența unui text în limba engleză explică, fără îndoială, și folosirea adjectivului *informal* în: *Ca într-un simpozion antic, mesenii nu se hrănesc doar, ci folosesc prînzul pentru discuții* **informale** *privind probleme teoretice.* „Lumea", 1969, nr. 32, p. 13/2, unde *informal* nu este, foarte probabil, cum ar putea să pară (și cum ar putea fi înțeles), echivalent cu *informativ*, ci redă engl. *informal* „neceremonios, simplu" (e vorba deci de „discuții neceremonioase, neoficiale").

Nici unul dintre termenii discutați (*educațional* și *informal*) nu e înregistrat de dicționarele limbii române, dovadă a caracterului lor recent și a răspîndirii destul de restrînse.

298. Unele adjective recente derivate cu sufixul *-al*, de la substantive înlocuiesc determinanți substantivali. Așa sînt, de exemplu, *cultual* — *Influența egipteană ... se face în mod clar vizibilă în descrierea veștmîntului* **cultual**. Z. Kosidowski, *Povestiri biblice*, 1970, p. 172 — sau *repertorial* — *Varietate* **repertorială**, de exemplu (cf. „Munca", 1970, p. 6887, p. 2/3). *Cultual* e folosit în locul grupării *de cult* (*veștmînt de cult*, ca și *obiect de cult*) și reprezintă o creație realizată pe baza modelului derivativ *rit*: *ritual*, *context*: *contex-*

[1] Față de fr. *éducatif* (pe care îl redă mai vechiul *educativ*) în engleză apare, cu același sens, *educational*.

tual, concept: *conceptual* etc. Nu e exclus, deşi puţin probabil (dat fiind faptul că textul în care l-am întîlnit e o traducere din polonă), să fi influenţat şi existenţa echivalentului francez *cultuel*.

Repertorial, mai des întîlnit decît *cultual*, este întrebuinţat, de asemenea, în locul unui determinant substantival: (varietate) *a repertoriului, de repertoriu*, de pildă. Nu e înregistrat de dicţionare şi, spre deosebire de *cultual*, nu pare a avea un derivat echivalent în franceză.

299. Recente sînt şi derivatele **conflictual** (*Moreno nu ne va explica mai mult decît Faulkner sursele* **conflictuale**. RL, 1971, nr. 8241, p. 2/4) sau *zonal* (*Era necesară o exigenţă mai mare în selecţiile* **zonale**. „Săptămîna", Seria nouă, 1971, nr. 21, p. 5/5), utilizate, de asemenea, în locul unor determinante substantivale: *(surse) conflictuale* pentru *(surse) ale conflictului* sau *ale conflictelor, selecţii zonale* în loc de *selecţii pe zone*.

300. Preferinţa pentru sufixul *-al* îşi găseşte expresia şi în alegerea adjectivului format cu acest sufix, în situaţiile în care limba română dispune şi de alte adjective echivalente ca sens. Astfel, dintre *centripet* şi *centripetal* este preferat ultimul (*Teatrul însuşi este un fenomen cu o forţă* **centripetală** *de o violenţă extraordinară*. „Săptămîna", 1969, nr. 38(352), p. 3/3), chiar ca determinant al substantivului *forţă*, care formează cu adjectivul *centripetă* o combinaţie cu caracter stabil (manualele de fizică vorbesc de *forţă centrifugă* şi *forţă centripetă*).

301. Folosirea în contexte tot mai variate a derivatelor în *-al* are drept consecință modificarea semantică a acestora și, implicit, a sufixului. În fraza: *„Bătălia pentru Alger e un film* **coral** *..., — masele apar ca personaj central.* RL, 1971, nr. 8164, p. 2/2, *coral* are un sens diferit de cel din *activitate corală, formație corală* etc.

302. Printre sufixele adjectivale răspîndite se numără și *-ic*. Apare frecvent, în publicistica actuală, în structura unor adjective, printre care *ideatic, filmic, aleatoric.*

Creație mai veche[1], derivat de la *idee*, adjectivul *ideatic* este destul de des întrebuințat în publicistica actuală (cf. de exemplu, *Sacrifică de multe ori potențialul* **ideatic** *în favoarea unor performanțe tehnice ... exterioare.* „Munca", 1970 nr. 6893, p. 2/4 sau *Să ne gîndim la valorile* **ideatice** *pe care sîntem chemați să le transmitem.* RL, 1969, nr. 7731, p. 3/8. *Dramaturgia noastră ... are ... posibilitatea să nască spectacole diferite în aceeași unitate* **ideatică**. „Săptămîna," Seria nouă, 1971, nr. 21, p. 5/3), concurat de *ideativ*[2], cu care este echivalent semantic (cf. *latura* **ideativă** *a problemei,* „Scînteia", 1966, nr. 7180, p. 2/7, *cel mai bun conducător de electricitate* **ideativă** *atmosferică în care ideea se vede...* „Luceafărul", 1967, nr. 1(245), p. 7/6[3]).

[1] *Ideatic* nu este înregistrat nici în DLRM, nici în *Dicționarul invers.*

[2] Neînregistrat de dicționare.

[3] Citatele sînt reproduse după SMFC IV, p. 102.

303. Deși mai rar întîlnit, derivatul *aleatoric* are o situație asemănătoare cu cea a lui *ideatic*, în sensul că nu este creat pentru a exprima un sens nou, ci dublează, fără utilitate, adjectivul *aleatoriu*, bine cunoscut limbii literare. Numai întrebuințarea lui ca termen oarecum tehnic, cu particularități semantice diferențiatoare (cf. *Acest proces poate fi asemuit cu ... formele* **aleatorice** *în muzică* RL, 1971, nr. 8241, p. 2/3), ar putea, eventual, justifica formația cu sufix, a cărei bază derivativă o reprezintă tocmai adjectivul sinonim *aleatoriu* (e posibil însă ca *aleatoric* să dezvolte un sens diferit de al lui *aleatoriu*).

304. Dacă baza derivativă pentru formațiile *ideatic* și *ideativ* o reprezintă *idee, ideație*, *poematic* este un adjectiv derivat pe care îl punem în legătură cu *poem*. Într-o frază ca *Am încercat să prezint piesa unui debutant ... într-un ton* **poematic,** *cu ample deschideri spre legendă.* „Săptămîna", Seria nouă, 1971, nr. 21, p. 5/3, *ton poematic* înseamnă *ton* (sau *tonalitate*) *de poem.*

305. În literatura cinematografică se răspîndește tot mai mult adjectivul *filmic* (redînd fr. *filmique*), care ia locul mai vechiului *cinematografic* — cf. *Din punct* [*ul*] *de vedere al expresiei* **filmice,** *există ... secvențe remarcabile.* „Munca", 1970, nr. 6893, p. 2/3, *Infidelitatea în căsnicie ocupă un spațiu considerabil în aria tematică a cinematografiei universale, ceea ce reprezintă un serios handicap în realizarea unei tratări* **filmice** *originale.* „Munca", 1969, nr. 6825, p. 2/2 sau *Autorii au dat spectatorului, printr-un complex de procedee*

filmice, *iluzia reeditării ... atmosferei reale.* „Contemporanul", 1962, nr. 9(805), p. 5/5.

Creație recentă, ca și *filmic* sau *aleatoric*, pare a fi și adjectivul *improvizatoric*[1] — *Elogiază ... fantezia* **improvizatorică.** „Săptămîna", 1969, nr. 41(355), p. 3/4.

306. Sufixul, vechi și foarte răspîndit, *-tor* continuă să fie productiv: îl întîlnim în derivate puțin obișnuite, ca *aparținător*[2]: *Abia în 1928, casa și terenul* **aparținător** *au putut fi ... cumpărate.* „Magazin", 1969, nr. 626, p. 5/7 sau *întîrzietor*[2]: *Au dus vitejește lupte* **întîrzietoare.** A Werth, *Un corespondent englez pe frontul de est*, 1970, p. 97.

În amîndouă textele citate, adjectivul în *-tor* a fost preferat unor modalități de expresie mai clare (și mai elegante), dar mai lungi, mai puțin „economice": în loc de *aparținător* se putea scrie *care îi aparține (a)*, iar în loc de *întîrzietor* era firesc determinantul *de întîrziere* (care apare, de altfel, în aceeași lucrare, la cîteva rînduri distanță: *Trupele sovietice au dus ... lupte de întîrziere. Ibidem.*). Nu e exclus ca în preferința formulării cu derivatele în *-tor* să fi intervenit și influența unui model străin (a textului utilizat ca sursă de informație sau tradus — *Un corespondent ...* este o traducere).

307. Spre deosebire de adjectivele *aparținător* și *întîrzietor*, pe care limba literară le evită, apartenența substantivului *glosator*, format cu același sufix (și repro-

[1] Nici *filmic*, nici *improvizatoric* nu sînt înregistrate de dicționare.

[2] Nu apar nici în DLRM, nici în *Dicționarul invers*.

ducînd cuvîntul francez *glossateur*), la această variantă a limbii române este neîndoielnică (cf. DLRM). Îl întîlnim însă folosit cu o semnificație modificată în fraza *Dacă nu împlinește rolul de mentor în cultură, criticul rămîne la modesta condiție de* **glosator** *de texte* ... „Scînteia", 1970, nr. 8389, p. 4/5, *glosator* înseamnă „comentator".

308. Același sufix *-tor* apare și în formația puțin folosită *rezolvitor*, cf. *În fiecare din cele 12 numere ... se publică numele a cîte 1 500* **rezolvitori** *de probleme.* „Contemporanul", 1971, nr. 19(1278), p. 9/2.

Pentru a evita derivatul (al cărui punct de plecare îl constituie gruparea *a rezolva* sau *a rezolvi*[1] *probleme*, curentă în limbajul matematic), nu putem recurge la alt cuvînt sau la o simplă perifrază, ci e necesar să modificăm total structura frazei. Și în acest caz, derivatul permite o formulare mai scurtă, deci mai economică.

309. Sufixul *-os* apare în limba actuală în structura cîtorva adjective foarte mult întrebuințate, ca *prestigios*, de exemplu — comp. *teatrele din Capitala țării ... prezente pe* **prestigioase** *scene de peste hotare...* „Săptămîna", 1969, nr. 41(355), p. 1/1, sau *semnături prestigioase, prestigiosului concurs, prestigios turneu, Ibidem*, p. 1 /4,5,6, *al treilea nume prestigios*, Programul Radio-TV, 1969, nr. 46, p. 15/2, *prestigiosul fotbal englez*, „Scînteia", 1969, nr. 7982, p. 5/3. Întrebuin-

[1] În limba literară actuală, curentă este varianta *a rezolva*; *a rezolvi* are un caracter ușor învechit.

țarea intensă (dacă nu și apariția[1]) acestui termen, care redă în românește fr. *prestigieux*, este de dată recentă. În toate exemplele, adjectivul *prestigios* stă în locul grupării prepoziționale, preferabile, *de prestigiu*. (Mai puțin clar este sensul adjectivului în **Prestigioasa** *Loredana* (!), *sora mai mică a lui Nicnic*, titlul unei piese de Anca Bursan.)

310. Destul de frecvent este și adjectivul *atracțios*: *Toate acestea dau publicației un caracter* **atracțios.** „Săptămîna", 1969, nr. 41(355), p. 3/3; *într-o singură săptămînă șase vernisaje* **atracțioase** *de la bunul început*. „Săptămîna", 1969, nr. 48(362), p. 4/1, de asemenea neînregistrat de dicționarele românești. Acest derivat în *-os* concurează formația în *-iv*, încetățenită în limba literară, *atractiv* (care concurează, la rîndul său, derivatul în *-tor*, *atrăgător*[2]).

311. Alături de obișnuitul *spectaculos*, se întîlnește, cu același sens, mai rarul *spectacular*[3] (*Asistăm... la un reportaj febril ... renunțînd la orice artificiu* **Spectacular** *în favoarea austerității*. RL, 1971, nr. 8164, p. 2/1, sau *O jumătate de secol atît de densă în istorie și* **spectaculară** *sociologic* ... „Scînteia", 1971, nr. 8754, p. 1/5), concurența angajîndu-se de data aceasta între *-os* și *-ar*. *Spectacular* apare însă cu sens diferit în

[1] E înregistrat în *Dicționarul invers*, dar nu apare în DLRM.

[2] *Atractiv* și *atracțios* se pot raporta la substantivul *atracție*; *atrăgător* presupune pe *a atrage*.

[3] Amîndouă au ca bază derivativă substantivul *spectacol*; *spectacular* are ca model fr. *spectaculaire*, *spectaculos* poate fi pus în legătură cu it. *spettacoloso*.

Consider că nivelul artei **spectaculare** *este net superior textelor originale.* „Săptămîna", Seria nouă, 1971, nr. 21, p. 5/5, unde are în vedere sensul de „reprezentație, interpretare (teatrală)" al substantivului *spectacol*, de la care e derivat.

312. Printre sufixele care se bucură de „popularitate" în limba actuală se numără și *-ură*. În mediul intelectual universitar, au apărut formațiile *doctorantură, stagiatură*. Modelul acestor derivate îl constituie perechea, ceva mai veche, *aspirant: aspirantură* (ambele substantive sînt de proveniență rusă — аспирант, аспирантура). Pornind de la acest tipar, printr-o analogie defectuoasă s-au creat *doctorantură* de la *doctorat* sau *doctorand*. Pentru a explica forma derivatului trebuie să considerăm că baza derivativă o reprezintă amîndouă aceste substantive, căci, dacă pornim numai de la *doctorat*, nu se explică *-n-* din *doctorantură*, iar dacă plecăm de la *doctorand*, rămîne neexplicat *-t-* (ar fi trebuit să fie *doctorandură!*).

Și mai complicat stau lucrurile sub aspectul filierii derivative în cazul lui *stagiatură*, care nu poate fi pus în legătură decît cu substantivul *stagiu*; forma derivatului impune o variantă *-atură* a sufixului (față de o eventuală variantă *-ntură*, realizată în *doctorantură*). Derivatul *stagiatură* are și dezavantajul de a se suprapune semantic (și deci și funcțional) termenului de bază: în contextele în care l-am întîlnit pînă acum — de pildă, *Își face* **stagiatura** *la București*, **Stagiatura** *este o etapă obligatorie* etc. — putea (și trebuia) să fie folosit substantivul *stagiu*.

313. Ca formații izolate — neînregistrate, s-ar părea, pînă acum de dicționare — merită să fie relevate, credem, *unghiulație*: *Totul e implîntat în cea mai solidă tradiție ... și jocul actorilor și* **unghiulația** *atît de expresivă în redarea ideii și punerea în cadru* ... „Contemporanul", 1962, nr. 9(803), p. 5/5 (derivatul pare a avea ca punct de plecare gruparea „unghi de luat vederi, de făcut fotografii") și *intercepție*, substantiv corespunzînd verbului *a intercepta*, sinonim cu *interceptare*. Dacă *unghiulație* pare a se încadra în terminologia criticii artistice, *intercepție* aparține comentariului sportiv (cf. *Anca ..., Sătmăreanu ... au ieșit la* **intercepție** *și au alimentat pe ... cu mingi utile*. „Informația", 1971, nr. 5492, p. 3/2; *a ieși la intercepție* nu este combinația cea mai potrivită!). Baza de derivație a acestui substantiv o constituie gruparea *a intercepta o minge* „a interveni schimbînd direcția unei mingi".

314. De circulație foarte restrînsă pare a fi și derivatul adjectival (cu sufixul *-ist*) *viitorist*: *Chiar și acele pavilioane care păstrează formele arhitecturii japoneze tradiționale, prezintă viziuni* **viitoriste**. „Contemporanul", 1970, nr. 11(1218), p. 10/4 (*viitor* nu are decît derivatele: *viitorime* și *viitorie*, ambele învechite; *viitorist* pare a fi creat după modelul *futurist*).

315. Tot sufixul *-ist*, folosit însă pentru a forma substantive, apare în limba actuală în numeroase derivate recente, dintre care unele au caracter tehnic și sînt destul de răspîndite, cel puțin în anumite domenii

de activitate. În această categorie se încadrează, de exemplu, *sanitarist* „tehnician specialist în instalații sanitare" sau *sunetist*, întrebuințat curent în televiziune pentru a desemna pe cei care se preocupă de „sunet", de componenta sonoră a emisiunii (cf. *Imaginea să colaboreze cu* **sunetiștii**. TV 15 III 1971), *cadrist* „funcționar din serviciul personalului" etc.

Folosit fără îndoială tot ca termen tehnic, a apărut, în comentariile campionatelor de patinaj artistic, derivatul *perechist*, la care comentatorul a recurs vorbind despre un patinator specializat în probele de patinaj-perechi (*El este un* **perechist** *mai vechi*. TV 7 II 1971).

316. Frecvente sînt și formațiile de moment, cu caracter cu totul efemer și fără pretenții „tehnice", de felul *malapropist* (folosit într-o expunere științifică), derivat de la *mal à propos* și *festivist* (*Faza finală s-a transformat aici într-o acțiune* **festivistă**, *unde se pierd și cele mai bune spectacole*. „Săptămîna", Seria nouă, 1971, nr. 21, p. 5/5), care pare a fi derivat de la *festiv*.

Destul de răspîndit, ezitînd ca valoare stilistică între exprimarea glumeață, ironică și argotizantă, este termenul *microbist* „pasionat pentru un lucru (fotbal, muzică etc.)". Cuvîntul este foarte probabil rezultatul unui proces de derivare sinonimică: *bolnav*, fiind folosit și el în vorbirea familiară cu sensul „pasionat" (*E bolnav după fotbal*, de exemplu), s-a putut spune *Are microbul fotbalului*, creîndu-se apoi, un nou termen, a cărui bază derivativă o constituie *microb* „agent patogen".

317. Un derivat utilizînd sufixul foarte puțin productiv[1] *-andru* este *poețandru*: **Poețandrul** *e convins că mi-a tras chiulul cu un leu.* „Săptămîna", 1969, nr. 41 (355), p. 4/3. Formația cu *-andru* are un sens peiorativ, ca și derivatele *poetaş* (sufix *-aș*) și *poetastru* (sufix neologic *-astru*).

318. Un alt sufix puțin productiv în limba română este *-mente*, prezent într-un număr restrîns de cuvinte. Dintre acestea, de o mai mare circulație se bucură *totalmente*, care însă, în textul: *Acumulezi o sumedenie de observații, care nu pot fi* **totalmente** *împărtășite într-un articol.* „Scînteia", 1969, nr. 7982, p. 5/6, este greșit întrebuințat. Sensul general al frazei cere un component care să exprime „t o t a l i t a t e a" unor fapte disparate (ar fi trebuit spus deci: *nu pot fi* t o a t e (sau *în totalitate*) *împărtășite*), iar *totalmente* are sensul „complet, în întregime" și, ca atare, este nepotrivit.

319. Destul de frecvente sînt în limba actuală și formațiile cu aspect participial (terminate de obicei în *-at*), a căror derivare presupune un lanț cu o verigă întreruptă, absentă: pornind de la substantive se creează, uneori direct (fără a se fi format în prealabil un verb) un adjectiv în *-at*. *Dungat, rotat, catifelat* reprezintă în limba română formații mai vechi de acest fel[2].

[1] Apare numai în cîteva substantive: *băiețandru, copilandru, flăcăiandru.*

[2] Din *dungă, roată, catifea* + *-at* rezultă *dungat, rotat, catifelat.*

320. În cazul unora, pornind de la adjectiv, identificat cu participiul, s-a putut forma cu timpul un verb, completîndu-se astfel lanțul derivativ. În acest mod a apărut, de exemplu, *a catifela*[1] *(Crema X* **catifelează** *mîinile)* și s-a ajuns la o serie derivativă *catifea*: *catifela*: *catifelat*, analogă cu seria *stea*: *înstela*: *înstelat*.

Alături de *înstelat*, în structura căruia prezența prefixului *în-* pare a-l situa ca derivat de la verbul *a înstela* (derivat, la rîndul său, de la *stea*) dicționarele înregistrează și un adjectiv *stelat* „în formă de stea", format direct de la substantivul *stea* și în cazul căruia, ca și în cazul derivatelor *dungat*, *rotat*, *vărgat*, ciclul rămîne neîncheiat.

321. Dimpotrivă *furajat*, care rezultă în urma aceluiași proces derivativ prin alăturarea sufixului *-at* la substantivul *furaj*, este o creație foarte nouă.

322. Tot o formație de aspect aparent participial, dar rezultînd dintr-o operație derivativă mai complicată, reprezintă și adjectivul *calamitat* care, în primăvara anului 1970, a revenit ca un laitmotiv, în presa noastră, zguduită de nenorocirea pe care inundațiile o aduceau asupra țării. Acest adjectiv a fost format de la substantivul *calamitate* existent de multă vreme în limbă[2] prin îndepărtarea terminației desinenția-

[1] Verbul nu apare în DLRM, care înregistrează însă adjectivul *catifelat*.

[2] În latină, alături de subst. *calamitas*, există adj. *calamitosus*; franceza le împrumută pe amîndouă: *calamité*, *calamiteux*. În română s-a împrumutat, pe cale savantă, numai substantivul, iar adjectivul a fost creat (mult mai tîrziu): *calamitat* (ar fi putut fi *calamitos*).

le[1], deci printr-un procedeu de derivare regresivă, de un tip neobişnuit[2] şi a fost întrebuinţat cu semnificaţia complexă de „distrus de calamitate, asupra căruia s-a abătut calamitatea" (cf. *Zonele* **calamitate** *de inundaţii.* „Scînteia", 1970, nr. 8426, p. 1/1—3[3]). Tiparul special al formaţiei situează adjectivul *calamitat* ca o creaţie aberantă faţă de sistemul derivativ al limbii române. Tolerarea şi răspîndirea ei (s-a vorbit chiar şi de *cartofi calamitaţi*: *Plantează din nou cartofi* **calamitaţi,** TV 20 V 1970), reduse, e drept, la o scurtă perioadă, nu sînt explicabile (şi scuzabile) decît prin tensiunea emoţională a momentului.

323. Printr-un proces derivativ similar se explică şi adjectivul *ostentat* (*Aproape totul este ... „făcut"*, **ostentat** *în film.* „Luceafărul", 1967, nr. 10, p. 8/6[4]) utilizat fără nici un avantaj, în locul încetăţenitului *ostentativ*. Punctul de plecare al acestei creaţii îl reprezintă substantivul *ostentaţie*, derivarea avînd un evident suport în existenţa în limbă a unor formaţii paralele ca *manifestaţie*: *a manifesta (manifestat)*; *selecţie*: *a selecta (selectat)*; *situaţie*: *a situa (situat)*, *operaţie*: *a opera (operat)* etc.

[1] Trebuie presupus *calamitate* → *calamitat*, dat fiind că nu avem un verb *a calamita* (nici dicţionarele latine şi franceze nu înregistrează verbe echivalente), care ar reprezenta o formaţie de acelaşi tip cu *a impieta* (sau *a capacita*).

[2] După tiparul *roată* → *rotat*, din *calamitate* trebuia să se derive un adjectiv *calamitatat*, formaţie cu fonetism supărător din cauza finalei repetative *-tatat*.

[3] Acest titlu, care cuprindea, în acea zi de restrişte, trei coloane de pe prima pagină din „Scînteia", reprezintă foarte probabil prima atestare scrisă pentru acest adjectiv.

[4] Vezi SMFC IV, p. 107.

În cazul perechii *ostentație*:*ostentat* lipsește veriga de legătură, verbul *a ostenta*.

324. O creație oarecum analogă reprezintă *coprodus,-ă* (de exemplu *„Sărbătorile galante"* **coproduse** *cu studiourile noastre*, TV 6 I 1971, Telecinemateca), al cărei punct de plecare îl reprezintă substantivul, destul de frecvent, *coproducție* (cf. fr. *coproduction*). Și în acest caz, lipsește verbul *a coproduce*, pe care l-ar presupune seria derivativă completă și care ar justifica formația cu structură participială *coprodus*. Raportat direct la substantivul *coproducție, coprodus* presupune o importantă și neobișnuită modificare a temei: *coproducți- coprodu-*. Implicarea unui ipotetic *a coproduce*[1] face structura derivatului mult mai clară[2].

325. Nu e exclus ca *rezolut*, care înlocuiește uneori „banalul" *hotărît* (comp. *Opera* ... **rezolutului** *constructor* ... *care este Pacea*. „Săptămîna", 1969, nr. 36(350), p. 3/6; *Aceeași* **rezolută** *viziune personală* ... *prezintă și Letiția Bucur*. *Idem*, nr. 48(362), p. 4/2) să fie o formație de același tip, avînd ca punct de plecare substantivul *rezoluție*: terminația *-ut* este frecventă la participiile verbelor cu *-e* la infinitiv (cf. *a bate*: *bătut*, *a face*: *făcut*, *a începe*: *început*). Mai probabil pare însă să avem a face cu un împrumut din germană (*resolut* „decis") sau poate chiar cu o adaptare românească a participiului francez *résolu*.

[1] Deci *coproducție*: *coproduce*, după model *deducție*: *a deduce* etc.

[2] Alternanța *c(č)*: Ø se înregistrează în flexiunea unor verbe în *-e*: *duc, duce* / *dus, zic, zice* / *zis* etc., termenul Ø al alternanței fiind propriu perfectului simplu și participiului (deci și adjectivului participial).

326. Formarea unor derivate de tipul *calamitat* și *coprodus* dovedește o lărgire a condițiilor de realizare a tiparului derivativ «substantiv→adjectiv cu structură participială»: *coprodus*[1] presupune cuprinderea în acest procedeu, alături de *-at*, a sufixului participial *-s* (care devine astfel și sufix pur și simplu adjectival), iar *calamitat* implică o importantă deviere de la modelul derivativ discutat. De asemenea, dacă *furajat*, reprezintă o formație al cărei punct de plecare îl constituie un substantiv, *ostentat* este rezultatul unui schimb de sufixe.

327. O formație de alt tip utilizînd un sufix *-at*, cu ajutorul căruia se creează un substantiv pornind de la un adjectiv este *juniorat*[2], derivat de la *junior* (*Sîntem tributari slabei pregătiri atletice ... la vîrsta* **junioratului.** „Scînteia" 1969, nr. 7982, p. 5/5), după modelul *major*: *majorat*.

328. În cazul lui *monograf* (cf. *Pentru un* **monograf** *al lui G. Călinescu ... nu e de loc plăcut* ... „Contemporanul", 1970, nr. 11(1218) p. 3/3), baza derivativă o constituie un substantiv. După modelul *biografie — biograf*, *tipografie — tipograf* s-a format, fără dificultate, pornind de la *monografie* nerecomandabilul *monograf* „autor de monografie", „specialist în monografii (?)".

[1] *Dicționarul invers* oferă ca formații analoge a d j e c t i v e l e *plusprodus* (DLRM îl înregistrează numai ca substantiv), *supraprodus* și *interclus* (care nu apare de loc în DLRM).

[2] Neînregistrat în dicționare.

329. Mai puțin frecvente sînt în limba actuală creațiile noi cu prefixe ; se poate menționa, de exemplu, *a încifra*, format ca antonim al verbului *a descifra*, destul de vechi și de răspîndit (cf. *După ce a citit o carte el consultă un cronicar literar în speranța de a descifra mesajul, și nu, de* **a-*l* încifra** *încă o dată.* „Scînteia", 1970, nr. 8389, p. 4/5).

330. Un derivat recent cu prefixul *des-* reprezintă și *dezinsecție* (cf. *Ecarisajul București. Secția* **dezinsecție** ...), al cărui model evident îl constituie *dezinfecție* (dacă însă alături de *dezinfecție* există opusul *infecție*, baza *insecție*, cerută de *dezinsecție*, e necunoscută limbii române).

331. Prefixul *des-*, în varianta *de-*, apare și în formația greșită *depilat* din *dulceață de prune* **depilate.** În această combinație, *depilat* (adjectiv participial de la verbul de origine franceză *a depila*[1]), care înseamnă „curățat de păr", este întrebuințat, în locul unui derivat prezumtiv **depielat* „curățat de piele".

332. Prefixul *ne-*, foarte activ în formarea antonimelor unor adjective (*așteptat*: *neașteptat*, *dorit*: *nedorit*, *firesc*: *nefiresc*, *poetic*: *nepoetic* etc.), se dovedește în continuare productiv: o formație neobișnuită, foarte probabil recentă, reprezintă *nemeritoriu* (cf. *Am jucat texte* **nemeritorii.** „Săptămîna", Seria nouă, 1971, nr. 21 p. 5/4).

[1] Fr. *dépiler*.

Mult mai rar apare acest prefix în structura unor substantive. O creație recentă de acest fel pare a fi *necruțare* — *Interpretînd pe Mazilu eu văd limpede cum* **necruțarea** *cu care observă mișcările interioare ale omului* — **necruțare** *din care nu se exclude nici el — conferă satirei sale multiple sensuri. Ibidem*, p. 5/4. Baza derivativă o reprezintă neîndoielnic adjectivul *necruțător*.

333. În schimb, **abundă astăzi**, în presă, în limba vorbită, în terminologia tehnică, formațiile cu prefixoide. De cele mai multe ori acestea reprezintă rezultatul unei mode manifestate în preferința pentru un prefixoid sau altul și sînt formații de moment, dintre care foarte puține au șanse să se impună, fie și pentru o perioadă relativ scurtă.

334. Dintre prefixoidele cele mai active din limba actuală face parte *mini-*. Începînd cam de prin 1967, *mini-* se extinde în locul sinonimului său *micro-*, care fusese foarte activ pînă atunci (cf. *microfotografie, microfilm, microfoileton, micromonografie, microjurnal, microaparat, microstagiune*: *Am dori să apărem mai des în capitală cu* **microstagiuni**. „Săptămîna", Seria nouă, 1971, nr. 21, p. 5/5 și chiar *micromilițian*, TV 30 V 1971).

Formații ca *miniprogram* (*un șir de* **miniprograme** *distractive* ... „Săptămîna", 1969, nr. 34(348), p. 1/4), *minirecital* (*Dumitrache a dat un* **minirecital** *stopînd pe piept pînă la marginea careului*. „Informația", 1971, nr. 5492, p. 3/3), *miniproblemă, minitemă, minitehnician, minizîmbet* etc., se întîlnesc foarte des.

335. Prefixoidul *inter-* intră frecvent în componența unor formații adjectivale de tipul *interraional (concurs interraional), intercontinental, interoceanic, interstatal* etc., în care *inter* este asociat cu o bază substantivală și cu un sufix adjectival *(-al)*.

Mai puțin frecvente sînt formațiile substantivale ca *interregn, interspațiu,* în care *inter* se combină cu un substantiv la singular.

O structură diferită au combinațiile de tipul *interțări* — *Prima întîlnire* **interțări** *a anului a coincis cu un succes.* „Informația", 1971, nr. 5492, p. 3/1, în care *inter* este alipit unui substantiv la plural. Spre deosebire de formațiile în care substantivul are formă de singular (*interregn*) și care se comportă sintactic (și morfologic) ca niște substantive, formațiile de acest ultim tip apar numai ca determinante și reprezintă niște echivalente destul de apropiate semantic și sintactic ale combinațiilor libere formate din substantive la plural și prepoziția *între* (*Prima întîlnire* **între țări**).

336. Nu lipsesc nici creațiile lexicale noi rezultînd din elidarea unui substantiv din grupări cu structura «substantiv + adjectiv», fenomen în urma căruia adjectivul preia valoarea termenului elidat. Mai demult, în locul grupului *pătlăgele roșii* s-a încetățenit *roșii,* lunga denumire *unitate comercială alimentară* s-a redus la *alimentară, gospodărie agricolă colectivă* a devenit *colectivă (Mă duc la colectivă,* de exemplu*)*.

Printr-un proces asemănător au apărut formațiile foarte răspîndite *beletristică* (în loc de *literatura beletristică*), *aspirator* (pentru *aparat aspirator*) și multe altele.

337. Tot așa s-au substantivat *reprezentativă* (din *echipă reprezentativă*): *Se așteaptă confirmarea* **reprezentativei** *Cehoslovaciei.* „Informația", 1969, nr. 5043, p. 1/6,, *simfonic*, întîlnit mai ales la plural, *simfonice* (rezultat din *concerte simfonice*): **Simfonicele** *săptămînii următoare se anunță a fi plasate la o înaltă ținută*, „Săptămîna" 1969, nr. 41(355), p. 3/5, *personală* (pentru *expoziție personală*): *Tot la prima* **personală** *se află și sculptorița...* „Săptămîna", 1969, nr. 48(362), p. 4/2.

338. Adjectivul *tricolor* e folosit de multă vreme ca substantiv pentru denumirea drapelului național, substantivarea avînd ca punct de plecare gruparea *steag* (*drapel*) *tricolor*. În comentariile sportive îl întîlnim însă întrebuințat tot ca substantiv, dar pentru a denumi, probabil din pricina culorilor echipamentului, pe sportivii români (!) — cf. *O dată trecută perioada de tatonare,* **tricolorii** *și-au impus jocul*. „Informația", 1971, nr. 5492, p. 3/1.

339. Omisiunea în cadrul grupului care are un substantiv ca centru poate afecta și determinantul, substantival sau adjectival, al acestuia. Se spune curent, și greșit, — *nu avem condiții* în loc de *nu avem condiții favorabile* (condițiile pot fi bune sau rele, favorabile sau nefavorabile, determinantul este deci necesar). Destul de răspîndită este și formularea *n-are origine* (înțelegîndu-se „origine sănătoasă" — omisiunea este inacceptabilă, căci oricine are o origine). În comentariile fotbalistice, *ocazie* se folosește de regulă, în loc de *ocazie de gol*, ca în: *Cele mai clare* **ocazii** *au fost ratate*. „Informația", 1971, nr. 5492, p. 3/2.

Ca rezultat, fenomenul de omiterea determinantului se deosebește fundamental de cel al reducerii grupului nominal prin lăsarea deoparte a substantivului. În acest ultim caz, adjectivul se substantivează (cf. *reprezentativă* etc.), se formează deci un cuvînt n o u, pe cînd în celălalt se ajunge pur și simplu la o construcție incompletă și, ca atare incorectă.

În ambele cazuri însă comunicarea devine mai scurtă.

340. Pe o cale diferită se ajunge la substantivul *prisoasa* („rezervă", „pierdere planificată"?) — cf. *Știa ce este* **prisoasa** *și cum se poate manevra.* TV 4 XI 1970, Reflector. Avem a face, în acest caz, cu un singular refăcut pornind de la pluralul, mai des întrebuințat, *prisoase* (cf. **Prisoasele** *au rămas aceleași,* în aceeași emisiune). Cu noua flexiune, *prisoasă, prisoase,* substantivul pare a se fi răspîndit ca termen tehnic financiar, care dublează, într-un fel, obișnuitul *prisos (prisoase).*

341. Dacă fenomenul reducerii unui grup «substantiv + adjectiv» prin omiterea substantivului, așa încît adjectivul substantivat preia funcția întregului grup, este destul de frecvent și obișnuit, mult mai rar se întîmplă ca un adverb, dintr-un grup «adverb + adjectiv» să preia funcția acestui grup, în urma omiterii adjectivului, ca în: *Aceasta, bineînțeles, cu o singură condiție* **neapărată** *și anume...* A. Werth, *Un corespondent englez pe frontul de est,* 1970, p. 103 (*neapărată = neapărat necesară*).

342. Una dintre tendințele care se manifestă cu claritate în lexicul limbii actuale o reprezintă înlocuirea prin cuvinte simple, prin verbe mai ales, a unor expresii, construcții mai largi cu sens unitar, fixate în limbă și destul de mult întrebuințate.

Fenomenul își găsește sprijinul în existența mai veche în română a unor modalități paralele, sinonime, de exprimare a aceleiași idei prin perechi de felul: *a avea speranță, a spera*; *a da curaj, a încuraja*; *a face apel, a apela* (în limba mai veche: *a purta război, a se război*) etc.

343. Printre creațiile recente care ilustrează tendința în discuție, de o foarte mare răspîndire, mai ales în cercurile științifice și tehnice, se bucură *a comunica*, utilizat în locul construcției *a face* (*a prezenta*) *o comunicare*. Enunțuri, de felul: *Ce* **comunici** *la sesiunea din toamnă?*, *Rezultatele cercetării le-***am comunicat** *la Congresul de anul trecut*, sînt deosebit de frecvente. Supărător în asemenea construcții e faptul că *a comunica* este fixat în limba noastră cu sensul „a transmite", „a face cunoscut". Este adevărat că prezentarea unei comunicări, a unui referat reprezintă o modalitate de a transmite anumite informații, de a face cunoscute anumite rezultate, dar acțiunea ca atare, în cadrul congresului, simpozionului etc., este o p r e z e n t a r e care reprezintă m i j l o c u l de transmitere a informației.

344. Un proces analog se produce și cu *a evidenția* (al cărui sens este „a recunoaște oficial"[1], ca în *Con-*

[1] Cf. DLRM.

ducerea evidențiază pe...), folosit foarte mult în limba actuală cu sensul „a sublinia, a face ca un lucru să apară clar", în locul expresiei *a pune în evidență* (cf. de exemplu: *„Cantata anilor lumină"*...**evidențiază** *permanența preocupărilor sale pentru o muzică*... „Săptămîna", 1969, nr. 44, p. 3/3 sau *Programe concepute astfel încît* **să** *le* **evidențieze** *nuanțat multitudinea calităților. Ibidem* p. 3/4). În asemenea contexte, recomandabilă, datorită clarității semantice, este construcția *a pune în evidență.*

345. În aceeași tendință se încadrează și utilizarea lui *a necesita* în contexte ca: *În caz că nu* **necesitați** *nici unul din aceste materiale veți trimite formularul necompletat* (dintr-o circulară), unde este întrebuințat în locul expresiei curente *a avea nevoie.* Înlocuirea, pe care o întîlnim frecvent în vorbirea actuală, este însă greșită, căci *a necesita*, existent în limbă, nu este sinonim cu *a avea nevoie.* Folosit corect, verbul înseamnă „a cere, a reclama, a face n e c e s a r , obligatoriu (ceva)" — cf. *Lucrarea necesită o revizuire totală. Creația artistică necesită o viziune originală* etc. — și presupune, în general (ca în exemplele precedente) un subiect neanimat, nonpersonal, deci lucru, fenomen etc., nu persoană. Acestei caracteristici i se datorește particularitatea că *a necesita* apare în mod obișnuit la persoana a III-a: nu spunem, de exemplu, *Tu necesiți o intervenție chirurgicală urgentă.*

Evitarea grupării *a avea nevoie*, care fiind frecventă poate părea „comună, de toate zilele", și înlocuirea ei prin *a necesita*, mai rar, se încadrează în tendința cultistă pusă în evidență mai înainte.

346. Preferabilă ar fi fost folosirea construcției *punere în scenă* (sau, eventual, a termenului *montare*), în loc de *înscenare*, într-o frază ca: *Studenții de la clasele de regie vor contribui într-un procentaj mai mare la realizarea spectacolelor ghidîndu-se după faptul că* **înscenările** *acestora au fost unele dintre manifestările cele mai eficace*, „Săptămîna", 1969, nr. 33(347), p. 3/4. *Înscenare* este aici supărător, pentru că, în limba actuală, este întrebuințat mai ales cu sensul, peiorativ, „a pune la cale un proces, o acțiune fără bază reală, cu scopul de a aduce prejudicii cuiva".

Din motive de același fel, în contextul: *Cu cît întrebările* **se subtilizează,** *răspund mai puțini studenți* (intervenție la un consiliu profesoral), ar fi fost mai potrivită formularea... *întrebările devin mai subtile*...; *a subtiliza* este întîlnit, în ultima vreme cel puțin, mai ales în limbajul familiar, cu sensul „a sustrage, a șterpeli".

347. Transferarea sensului unei construcții fixate asupra unui verb, existent și utilizat cu altă valoare, ne întîmpină și în cazul lui *a semnifica*: în contexte de felul *Biografia Anei Micu e încărcată de fapte... care* **semnifică** *tocmai prin simplitatea... lor*, „Scînteia", 1970, nr. 8378, p. 1/2, *semnifică* este folosit pentru „este semnificativ", care ar fi fost mai potrivit (deoarece sîntem obișnuiți ca *a semnifica* să însemne „a avea înțelesul", „a indica", „a însemna" sau „a avea o semnificație"). Atribuirea noului sens presupune, ca un corolar, utilizarea fără determinant a acestui verb. Cu sensurile obișnuite *a semnifica* se folosește însoțit de un complement: **Ce** *semnifică acest cuvînt* (*acest lucru*)?

348. Mai puțin frecventă este încărcarea, eronată, a lui *a valora* („a avea o anumită valoare") cu semnificația expresiei „a pune în valoare" cum se întîmplă într-un enunț de felul *Mobila sobră* **valorează** *culorile covorului*. TV 6 XI 1970 (Căminul).

În toate aceste cazuri, sensul expresiei este transferat asupra unui verb deja existent în limbă, dar avînd un sens (și uneori un comportament sintactic) diferit.

349. Înlocuirea expresiilor verbale se realizează adeseori și prin formarea unui verb nou al cărui punct de plecare îl constituie substantivul cuprins în expresia inițială. Astfel, de la *lectură* (din *a da lectură, a face lectură*) s-a creat *a lectura: Mai avem 15 minute pentru* **lecturat** *răspunsurile*. TV 12 X 1970), azi[1] destul de răspîndit. Formație pretențioasă și semidoctă, *a lectura* nu are nici măcar avantajul scurtimii, deoarece dispunem de *a citi* (neutru) față de ceremoniosul *a da lectură*.

350. Altă creație recentă[2], al cărei punct de plecare îl reprezintă o expresie verbală, este și verbul *a gestiona* — cf. *Magazinerii care* **au gestionat** *acele cîntare*... „Informația", 1969, nr. 5043 p. 2/7[3]. *A gestiona* înlocu-

[1] Prima dată l-am auzit acum cîțiva ani în contextul *Am lecturat toată bibliografia*.

[2] Nu apare în dicționare, care înregistrează numai substantivele *gestiune* și *gestionar* (ambele de proveniență franceză — *gestion, gestionnaire*); și în dicționarele franceze nu sînt menționate decît cele două substantive.

[3] După SMFC II, 286.

iește gruparea curentă *a avea în gestiune* (*Magazinerii care* **au avut în gestiune** *acele cîntare*) și este format conform tiparului derivativ oferit de perechi de tipul *fuziune*: *a fuziona*, *rațiune*: *a raționa*. Față de încetățenitul și literarul *a avea în gestiune*, *a gestiona* are avantajul de a fi mai scurt.

351. Un derivat analog, ca formație și ca zonă de răspîndire, pare să reprezinte *a cadora* (*I*-**am cadorat** *o față de masă*, de exemplu), care înlocuiește, în exprimarea anumitor categorii de vorbitori, pe *a face cadou*. (Verbul *a cadora* poate reprezenta însă și o formă modernizată, prin eliminarea sufixului *-isi*, a mai vechiului *a cadorisi*.)

352. Activ în creațiile de acest fel se relevă sufixul -(*i*)*ona*. Alături de ceva mai vechiul (*a*) *ocaziona*[1], substitut al grupului obișnuit *a da ocazie*: *Alăturarea spre analiză...a parametrilor sateliților „Cosmos"* **a ocazionat** *discuții interesante*. „Magazin", 1969, nr. 4626, p. 3/1; (*Cercetări*) *ocazionînd concluzii* (într-un referat la o teză de doctorat), întîlnim frecvent și pe *a impulsiona* (*Acest acord* **a impulsionat**... *schimburile comerciale*. RL, nr. 7578, 1969, p. 5/4), derivat de la *impuls*, care înlocuiește expresia *a da impuls*. Se întîlnește de asemenea *a concluziona*, care se extinde în locul grupării curente *a trage o concluzie* (*concluzii*)

[1] DLRM-ul îl înregistrează cu mențiunea „rar"; în apariția acestui verb poate să fi intervenit și modelul fr. *occasionner*, care e utilizat însă numai în circumstanțe supărătoare, cînd „se dă ocazie" la ceva negativ (*întîrziere*, *cheltuială* etc.).

și concurează în același timp și verbul literar *a conchide*. În limba vorbită se aude destul de des și *a atenționa*, înlocuind pe *a atrage atenția*.[1] (De *a atenționa* a uzat și a abuzat emisiunea TV Reflector din 3 XI 1970: *Chiar i-***ați atenționat** *că unele cantități nu erau necesare. Într-adevăr constructorii ne-***au atenționat** *că unele produse nu le sînt necesare.*)

353. Alături de *a atenționa* (și plecînd de la el) a putut apărea fără dificultate substantivul *atenționare*: *Din păcate* **atenționarea** *s-a făcut prea tîrziu* (în aceeași emisiune TV) sau *Paletele vor fi folosite numai pentru* **atenționarea** *trecătorilor*. TV 30 V 1971.

O formație similară reprezintă *incluzionare* — **Incluzionarea** *grefelor osoase*, de exemplu, TV 6 II 1970, *Mai aveți o întrebare* —, care presupune, virtual, un verb *a incluziona* (poate că e folosit în vreun domeniu special, dar nu l-am întîlnit pînă acum), care ar dubla, fără nici o justificare pe *a include*.

354. O creație de alt tip, dar care prin efect (și scop) se încadrează în aceeași tendință, reprezintă *a urtica* (format prin derivare regresivă din substantivul *urticarie*). Într-o frază de felul *Nu-i dau copilului brînză că* **urtică** (atestare orală), *a urtica* înlocuiește construcția curentă, cu același sens, *a face urticarie*.

355. Tot reducerea unei construcții, de data aceasta nu a unei construcții fixate, ci a unei combinații

[1] L-am auzit întrebuințat însă și ca echivalent cu *a da atenție, a fi atent*, în contexte ca: *L-***a atenționat** *cu un cadou frumos*. Cu ambele sensuri *a atenționa* trebuie evitat, deoarece, neadmis de limba literară, aduce în comunicare o aură periferică supărătoare.

libere, conduce la formația *furajat* (vezi § 321): vorbindu-se despre *vaci furajate* se au în vedere *vacile hrănite cu furaj*. Derivatul *furajat* este, fără îndoială, mai scurt (și pare mai „tehnic", particularitate căreia îi datorește, probabil, puterea de atracție), decît *hrănit* (sau, *crescut*) *cu furaj*, dar reprezintă o formație nerecomandabilă, căci nu există un verb *a furaja*[1] cu sensul *a hrăni (crește) cu furaj*, iar eventualele derivate cu aspect participial pentru care nu există ca intermediar un verb, exprimă mai ales asemănarea (cf. *rotat*: „ca roata").

356. Tendința de a înlocui printr-un verb grupările mai largi la care recurge limba pentru a exprima o semnificație poate fi explicată prin ritmul rapid specific vieții moderne, care impune o modalitate de expresie cît mai economică (prin scurtimea complexului sonor care comunică ideea), dar și prin sentimentul „cultist" și fals că expresiile curente de felul lui *a atrage atenția, a pune în evidență* nu sînt suficient de elegante, de „elevate". Înlocuirea lor prin unități lexicale simple riscă însă, cum au arătat cele cîteva exemple discutate, să ducă la confuzii, în situațiile în care creația nouă se suprapune unui verb mai vechi cu un sens bine fixat, ca în cazul lui *a comunica, a evidenția, a semnifica, a valora*. De cele mai multe ori avem a face cu formații neacceptate de limba literară. Avantajul de scurtime, singurul care poate fi invocat în favoarea derivatelor, nu compensează neajunsurile acestora. În rare cazuri, formațiile de acest fel se relevă ca fiind mai avanta-

[1] Fr. *fourrager* are cu totul alte sensuri: „a strînge furaj", „a căuta provocînd dezordine".

joase: într-un context ca *Transfer de cunoștințe... de la profesor la discipolul său, în variate și multiple forme* **ocazionate** *de întîlnirile și discuțiile ce le poartă împreună*, „Scînteia", 1970, nr. 8354, p. 1/2, evitarea lui *a ocaziona* (sau înlocuirea prin *a da ocazie)* este dificilă și presupune reorganizarea întregului text. În fraza citată, *a ocaziona* putea fi însă evitat utilizîndu-se *a prilejui*, de exemplu *(prilejuite de* ...).

357. Tot prin dorința de a face comunicarea mai scurtă și mai rapidă se poate explica și formarea termenilor *a aseleniza*, *a aluniza* (în loc de *a coborî (a ateriza) pe lună)* și *lunaut*, creații recente determinate de explorarea spațiului cosmic, termeni cu caracter științific, dar care și-au făcut imediat loc în limba vorbită.

358. Călătoria pe lună a avut ca rezultat formarea, după modelul existent, a unei noi perechi de termeni sinonimi: *lunaut (sacul de spate al primilor* **lunauți**, „Magazin" 1969, nr. 614, p. 3/6—7) și *selenaut (Cum se vor deplasa* **selenauții**? „Informația" 1969, nr. 4963, p. 4, col. 4).

Același element final - *naut* (gr. *nautês)* se combină cu rom. *luna* sau cu echivalentul grecesc, simțit ca mai „savant", *selênê*, asocierea fiind însoțită însă de reducerea, din motive strict eufonice, a unei silabe[1].

359. Din punctul de vedere al locului pe care îl ocupă în organizarea terminologiei astronautice, noile for-

[1] Alături de *selenaut*, mai răspîndit (cf. și „Scînteia", 1970, nr. 8352, p. 1. col. 4—6) apare și *selenonaut* (cf. „Contemporanul", 1970, nr. 9 (1216), p. 12, 1—3).

mații se situează ca „dublete" „sinonime parțiale", mai restrînse ca sens, ale termenilor *astronaut* și *cosmonaut*, cărora li se subordonează logic, incluzînd în semantica lor precizarea suplimentară, a destinației: *sele(no)naut* este un astronaut care călătorește spre lună, explorează luna.

Formațiile acestea au fost create, fără îndoială, din dorința de a comunica precis și concis un anumit fapt, utilizîndu-se pentru a denumi „agentul" un termen care să indice clar și „destinația". Elocventă în acest sens este constatarea că în contextele în care destinația este precizată, se recurge, de preferință, la termenii mai generali. Așa, de exemplu, în articolul intitulat: *Cum se vor deplasa* **selenauții?** (cf. mai sus), citim: *După două sau trei aselenizări...* **astronauții** *vor putea ajunge la o distanță de 5—6 km de cabină.*

360. O situație oarecum analogă crea, acum un deceniu, apariția termenilor, mult discutați în acel moment, *aselenizare* și *aseleniza*, *aluniza*[1] și *alunizare* pentru a indica abordarea lunii, deci a unei alte planete decît *Pămîntul (Terra)*. Această opoziție între *aselenizare (alunizare)* și *aterizare* se baza însă pe o interpretare etimologică greșită: *aterizare* e un derivat (cuvîntul francez a fost introdus în română) de la *terre* „sol (dur)" și nu de la *Terra*, nume propriu individualizînd planeta noastră față de celelalte planete, ceea ce e perfect firesc, deoarece în perioada în care se crea acest termen (la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, în legătură cu aerostatele), zborul spre alte planete

[1] Pentru franceză, *alunir* este atestat deja în 1930, *alunissage* apare abia în 1959.

era de domeniul basmelor sau al literaturii științifice de ficțiune.

Construirea aerostatelor și, mai tîrziu, a avioanelor a dus la utilizarea termenului *ateriza(re)*[1], apariția hidroavioanelor a atras crearea prin opoziție a unui nou termen: *ameriza(re)*, iar, după alte decenii, utilizarea vapoarelor-purtătoare de avioane a permis apariția unui alt cuvînt *apunta(re)*, indicînd, operația specială de coborîre a unui avion (sau helicopter) pe puntea unui vas. Dacă ultimul cuvînt din această serie e foarte puțin utilizat în românește (a fost utilizat cu ezitare în iulie 1969 de comentatorul coborîrii pe lună de la televiziune), în alte limbi el este mult mai frecvent, constituind chiar baza unor derivate[2].

Încadrat în această serie, *ateriza(re)* nu are, evident, nici un raport cu planeta *Terra*. Ca urmare, *aseleniza(re)* nu se poate justifica decît, eventual, prin condițiile speciale (lipsa atmosferei etc.) pe care le presupune coborîrea pe lună, și nu prin locul de destinație. Ținînd seama că suprafața lunii reprezintă un „sol (solid)" ca și pămîntul, formularea *ateriza(re) pe lună*, de obicei evitată ca o greșeală, este perfect adecvată.

361. Mult mai rar se întîlnește reducerea unui grup nominal oarecum fixat. Un exemplu în acest sens

[1] În franceză, *atterrir* e mult mai vechi decît reflexul lui românesc *ateriza*; numai sensul „a coborî pe sol" datează din perioada primelor aerostate; cu sensul „ a aborda (despre nave)" sau „a umple cu aluviuni (cu pămînt)" este atestat mult mai devreme (sec. al XVII-lea).

[2] Cf. fr. *apponter*, *apponteur*, *appontage*.

oferă pasajul: *Miranda Martino este o vedetă internațională, discurile sale, aptitudinile* și **clasa** *sa sînt cunoscute în multe țări ale lumii.* Programul Radio TV, 24 iulie 1969, col. 2, unde *clasa sa* reprezintă o rămășiță insuficientă, rezultat al reducerii nerecomandabile a formulei fixate *de înaltă clasă*, prin care se califică adeseori în mod superior apreciativ un artist, un savant etc.

362. Un alt tip de reducere ilustrează propoziția *Scriitoarea va fi prezentată... de poetul și* **exegetul** *Liviu Călin.* „Săptămîna", 1969, nr. 41(355), p. 3/4, în care totul e corect cu excepția faptului că *exeget* presupune, de obicei, o determinare: spunem despre cineva că e *exegetul* unui text, al unui autor.

363. Mai obișnuită este reducerea nerecomandabilă a elementului prepozițional într-un grup de două substantive — *pește cultură*, de exemplu — în loc de *pește de cultură*. Fenomenul caracterizează, în primul rînd, limbajul comercial și amintește de omiterea lui *de* după numerele: *douăzeci litri*, de pildă.

364. Limba actuală înregistrează existența a numeroase formații paralele: în multe situații apar derivate care „dublează", se suprapun unor cuvinte (de dată puțin recentă sau, dimpotrivă, deja bine fixate în limbă) cu același sens și care reprezintă adeseori tot derivate, ca în cazul adjectivelor *spectaculos (spectacular), atractiv (atracțios)*, sau cuvinte simple care constituie punctul de pornire a lanțului derivativ

din care rezultă derivatul — cf. *vigurozitate (vigoare)*, *rigurozitate (rigoare)* etc.

Și în derivare se manifestă caracteristicile generale ale limbii actuale: necesitatea și căutarea unei exprimări cît mai economice explică înlocuirea locuțiunilor prin cuvinte unice, derivate (*a lectura* etc.), înlocuirea unor grupuri nominale prin componentul adjectival substantivat în urma elidării substantivului reprezentînd centrul grupului (cf. subst. *personală*, de exemplu), și chiar formarea unor adjective derivate care sînt preferate unor combinații de cuvinte (cf. *repertorial* înlocuiește determinantul *de repertoriu*, de exemplu).

Diferitele formații noi ilustrează și ele, în general, preferința limbii actuale pentru termenul neologic și tehnic.

CLIȘEE LINGVISTICE

365. În limitele impuse de restricțiile gramaticale și lexicale, combinațiile de cuvinte pot fi extrem de variate. Între diversele combinații posibile unele sînt mai frecvente, le întîlnim mai des, altele sînt mult mai rare: gruparea *cer albastru* este mai obișnuită decît *cer violet*, deși și aceasta din urmă poate reda exact realitatea și nu forțează în nici un fel regulile lexicale sau gramaticale ale limbii. Tot așa, după *sună...* ne așteptăm mai curînd să urmeze *la ușă (Sună la ușă)* decît *goarna*, *deșteptarea (Sună deșteptarea*, de exemplu). Evident, gradul mai mare sau mai mic de probabilitate a combinației unor cuvinte este condiționat de f a p t u l pe care îl exprimă, de realitatea pe care o redă lingvistic și

de domeniul de utilizare a limbii. Combinația *cer albastru* e mai obișnuită decît *cer violet,* din cauză că perceperea cerului ca fiind albastru este mai frecventă; *Sună la ușă* e o grupare mai probabilă decît *Sună goarna* în mediul vieții urbane, dar, într-o unitate militară, raportul de probabilitate se inversează. Tot așa, dacă *Sună telefonul* este foarte frecventă la oraș, la țară, probabilitatea acestei combinații scade foarte mult (în schimb, crește gradul de probabilitate al grupului *Sună clopotul).*

Alături de combinațiile libere, cu frecvență (și probabilitate) variată, în orice limbă există *locuțiuni și expresii,* grupări fixate, care revin organizate totdeauna în aceeași structură.

Între combinațiile de cuvinte cu probabilitate minimă și grupările cu caracter fix, locuțiuni, expresii, se eșalonează o gamă largă de combinații, diferite ca frecvență (și deci ca probabilitate).

366. Fiecare domeniu de utilizare a limbii se caracterizează prin prezența unor anumite grupări de cuvinte, ca și prin frecvența specifică a altora. Revenirea, frecventă, a acelorași combinații conduce la o stereotipie a exprimării.

Dintre variantele limbii literare, printr-o preferință vădită pentru formulele și formulările fixe se caracterizează stilul administrativ: orice cerere începe cu o formulă șablon — *Subsemnatul ... domiciliat în... născut la ...* etc. și se încheie, de obicei, tot prin formulări fixate, realizate cu mărunte variații *(vă rog să binevoiți a dispune...,* e o construcție pe care o întîlnim aproape cu regularitate în încheiere). Un proces-verbal are, de asemenea, obligația de a ține seama de o organizare lingvistică consfințită.

Stereotipia limbajului administrativ se datorește, pe de o parte, limitării folosirii acestuia la o varietate redusă de situații, iar, pe de altă parte, necesității de comunicare cît mai clară și mai directă; formulele fixate reprezintă în cadrul unui act oficial — fiind specifice pentru diverse părți (diverse etape) — un fel de „jaloane" permițînd celui care citește actul să se orienteze direct către acea parte a textului asupra căreia își concentrează interesul la un moment dat: așa, de exemplu, într-o anumită fază poate interesa *ce* cere solicitantul în alta *cine* este solicitantul etc.

367. La polul opus se situează stilul beletristic. Expresia artistică evită stereotipia, caută în general imprevizibilul și, din această cauză, preferă combinațiile neașteptate; acestea pot fi combinații cu minimă probabilitate sau chiar combinații care încalcă, cum am văzut (v. § 143 urm.) restricțiile semantice și gramaticale curente.

368. Stilul științific se plasează între aceste două extreme. Orice domeniu științific cunoaște anumite formulări care nu admit decît un număr limitat de variații și care, în general, nu pot fi evitate. Variațiile posibile sînt însă mult mai numeroase decît în stilul administrativ, iar obligativitatea lor, mult mai mică.

De cele mai multe ori, o cercetare științifică, o expunere cu caracter științific se încheie cu prezentarea unor concluzii și, ca urmare, aproape inevitabil, apar formulări de felul: „*din cele de mai sus* (din cele ce precedă, din constatările de mai înainte, din discuția anterioară, din faptele discutate...) *decurg* (reies,

deducem, ajungem la...) *următoarele concluzii* (constatări...)" sau „*Concluziile care se impun* (la care ajungem, care se desprind...)" etc.

Prezența unor asemenea formule, atunci cînd ele apar, este impusă de caracterul special, de demonstrație, al textului științific, iar numărul lor și gradul de obligativitate depind de domeniul și de scopul expunerii. Astfel, în matematică numărul construcțiilor fixate cu grad superior de obligativitate este mai mare decît în istorie, de pildă, într-un text care se adresează specialiștilor rigorile de formulare sînt mai numeroase decît într-un text de popularizare etc.

369. O situație specială între construcțiile cu frecvență mare și cu caracter oarecum fix reprezintă „*clișeele*" *(lingvistice)*, a căror întrebuințare nu se datorește unor necesități, ci unei m o d e. Nejustificate de conținutul comunicării, clișeele constituie o caracteristică negativă a exprimării conducînd la formulări stereotipe, șterse, monotone. În situațiile în care, cum se întîmplă adeseori, un anumit „clișeu" revine exagerat, ca un tic — se ajunge la formulări rizibile.

370. În publicistica actuală, cum s-a subliniat în numeroase lucrări lingvistice, „clișeele" sînt destul de numeroase și de frecvente. Nu lipsesc nici din aspectul vorbit al limbii de azi. Le întîlnim, mai ales, în condițiile unei exprimări mai „oficiale" și ca atare, pot fi considerate ca o formă specială de cultism. Printre clișeele curente, de o deosebită „virulență" este *in principal*, semnalat deja în multe lucrări, cf. *Antrenorul federal... s-a ocupat* **în prin-**

cipal *de pregătirea boxerilor din lotul republican.* RL 1960, nr. 4998, p. 2/4, *Importanța fragmentului de papirus se datorează...,* **în principal,** *faptului că reprezintă...* RL 1971, nr. 8169, p. 6/7. Echivalent semantic cu *în primul rînd, mai ales* (care puteau fi folosite în contextele de mai sus), *în principal* are neajunsul de a reprezenta o grupare incorectă: *principal* este în mod obișnuit în limba română adjectiv, iar combinațiile „prepoziție + adjectiv (fără substantiv)" nu sînt gramatical admise[1]: considerată astfel, gruparea este gramatical incorectă. *Principal* este folosit în românește și ca substantiv[2] (*Principalul este să ajungem la o concluzie,* de exemplu) și în această situație are sensul „ceea ce are o deosebită importanță, ceea ce este esențial". Ca urmare, dacă avem a face cu *în*+ substantivul *principal,* folosirea grupării în frazele citate nu are sens și, ca atare, nu se respectă restricțiile semantice. Utilizarea grupului *în principal* cu valoare adverbială (ca în exemplele de mai sus) are deci nu numai defectul de a fi prea frecvent, dar și pe acela de a fi incorect. Răspîndirea lui se datorește, foarte probabil, dorinței de a evita obișnuitele *mai ales, în primul rînd.*

371. În aceeași tendință cultistă se încadrează utilizarea abuzivă a combinațiilor *la ora actuală*[3] (*La Moscova există 1500 de întreprinderi.* **La ora actuală**

[1] Prepoziția *în* precedă substantive, pronume, verbe, adverbe, nu și adjective; combinația prepoziție + adjectiv presupune, aproape totdeauna, un adjectiv s u b s t a n t i v a t: *vopsit în roșu* (*roșu* „culoare roșie"), de exemplu.

[2] DLRM nu înregistrează folosirea ca substantiv a lui *principal.*

[3] Cf. fr. *à l'heure actuelle.*

ea este un puternic centru al industriei grele. „Informația", 1969, nr. 5043, p. 4/5) sau *la ora aceasta* (*La ce pînză lucrați* **la ora aceasta.** „Săptămîna" 1969, nr. 41/355), p. 1/1, **La ora aceasta** *obsesiei constructive i s-a adăugat una tematică. Ibidem*, p. 1/2; construcția revine în același articol la interval de cîteva fraze.

Ambele construcții, întrebuințate pentru a evita „banalul" adverb *acum* (sau *azi*[1]), sînt semantic incorecte, deoarece, în situații de acest fel, indică un interval de timp mai larg decît permite conținutul semantic al componentului *oră* (în *Moscova e la ora actuală un puternic centru...*, de exemplu, *la ora actuală* înseamnă „în epoca actuală, în zilele noastre"). Punctul de plecare al construcțiilor în discuție îl reprezintă foarte probabil, limbajul gazetăresc, unde sînt frecvente contextele de felul *La ora aceasta (actuală) situația continuă să fie îngrijorătoare*, care raportează informația la „ora" transmiterii ei, a publicării ei în ziar; în intervalul de timp ulterior situația se poate modifica, precizarea momentului constituie deci o măsură de precauție.

372. Printre grupările care revin obsedant în limba actuală se numără și *pe parcurs* (*A fost strungar, iar pe* **parcurs** *și-a terminat studiile superioare.* „Scînteia", 1971, nr. 8754, p. 1/6, de exemplu). Ceea ce e mai supărător e că, deși *parcurs* înseamnă „traiect, drum de străbătut", iar construcția *pe parcurs* are sensul „în timpul drumului, în timpul străbaterii unei dis-

[1] Ambele adverbe desemnează în contexte de acest fel o perioadă mai largă de timp, „epoca actuală, contemporană".

tanțe", de cele mai multe ori — ca în propoziția citată mai sus — o întîlnim folosită cu sens strict temporal, ca echivalent pentru *între timp, în acest timp, în această perioadă* etc., neglijîndu-se componenta locală, spațială, din conținutul semantic al grupării.

Cu sens temporal și modal se utilizează și gruparea *în timp* reprezentînd de obicei o reducere nerecomandabilă a unor expresii mai largi ca *în timp util, în timpul stabilit*, cf. *a terminat în timp, s-a încadrat în timp*. Se întîmplă, ca în fraza *Cu toate că aplauzele au salutat,* **în timp,** *o serie de succese socotesc că hainele sale au rămas nepotrivite.* „Săptămîna", 1969, nr. 33(347), p. 3/3, ca sensul grupării să rămînă neclar — autorul a vrut să spună „la timpul său", „de-a lungul timpului", „altădată"[1]?

373. Printre grupările cu mare circulație în limba actuală se numără și *pe mai departe*, pe care o întîlnim aproape regulat în contexte de felul *Dezvoltarea* **pe mai departe,** *Ne vom strădui* **pe mai departe** și chiar: *E de așteptat să avem* **pe mai departe** *produceri de averse.* TV 4 V 1970, implicînd, toate, ideea de „continuitate în viitor". Același sens îl are *mai departe*, care poate fi folosit în contextele în care apare *pe mai departe* (cf. *Ne vom strădui mai departe)* sau *în continuare (Ne vom strădui în continuare*; *E de așteptat să avem în continuare averse..., Dezvoltarea în continuare* etc.). Toate aceste construcții sînt preferabile celor cu *pe mai departe*, combinație defectuoasă, căci tri-

[1] Cf. fr. *dans le temps*.

mite nu numai la *mai departe*, dar și la *pe departe*, care înseamnă „pe ocolite", și este străină de ideea de continuitate.

374. Frecvente sînt de asemenea clișeele *în cadrul* (**În cadrul** *celor 45 de zile ale turneului, cei doi artiști români vor prezenta... 22 de recitaluri*. RL 1960, nr. 4999, p. 2/7), care înlocuiește, de obicei, prepoziția *în* a cărei întrebuințare este recomandabilă, *pe bază de* (*Să-și țină lucrările* **pe bază de** *program*... RL 1969, nr. 7731, p. 2/6), *pe cale de* (*Formule de substanțe noi, descoperite la Pitești* **pe cale de** *laborator*. „Magazinul" 1969, nr. 630, p. 2/6 — ar fi trebuit spus *prin metode de laborator* sau *în laborator*).

375. Dacă aceste trei grupări se folosesc cu funcție prepozițională, construcția *de unul singur*, destul de răspîndită în limba actuală, înlocuiește de obicei adverbul *izolat*. O întîlnim cu totul nepotrivit întrebuințată în fraza: *Nu se poate defini* **de unul singur** *și în limitele unui articol, conținutul și sensul patriotismului socialist*[1]. „Scînteia" 1969, nr. 7956, p. 4/3.

376. Printre grupările care revin obositor în limba actuală se numără și *a fi în măsură*. Formulări ca *Județe întregi* **sînt în măsură** *să anunțe*... *îndeplinirea*

[1] Propoziția păcătuiește și prin acordul defectuos dintre subiect și predicat (vezi § 11 urm.): subiectul fiind reprezentat prin d o u ă substantive (*conținutul și sensul*) predicatul trebuia pus la plural, deci *Nu se pot defini izolat... conținutul și sensul*...

angajamentelor. „Magazin", 1969, nr. 630, p. 1/1, *Altele* **vor fi în măsură** *să facă acest lucru. Ibidem. Asemenea acte de șoc artificiale*[1] *nu* **sînt în măsură** *să dezvăluie... esența omului de azi.* RL 1971, nr. 8241, p. 2/3, *Numai ei* **sînt în măsură** *să decidă, Nu* **sîntem** *acum* **în măsură** *să vă răspundem la această întrebare* etc. În funcție de context, stereotipul *a fi în măsură* poate fi înlocuit, păstrîndu-se (și chiar exprimîndu-se mai clar) sensul, prin *a putea, a avea dreptul, a avea calitatea, a fi capabil* etc. *(A putea,* de pildă, ar fi putut fi întrebuințat în oricare dintre enunțurile menționate mai înainte; în penultimul exemplu se putea folosi și *a avea calitatea: Numai ei au calitatea să decidă.)* Utilizarea expresiei *a fi în măsură* nu e greșită, expresia nu trebuie abandonată. O exprimare îngrijită evită însă monotonia, repetiția, mai ales în cazurile în care prin această evitare se poate obține o formulare mai nuanțată.

377. Combinat cu diverse determinative și prepoziții, *nivel* constituie nucleul unei serii de construcții la modă: *de nivel ridicat — Se asigură... condițiile optime necesare creării unor spectacole* **de nivel ridicat.** „Săptămîna" 1969, nr. 41(355), p. 3/4; *la același nivel — În domeniul graficei de șevalet, îmbelșugată* **la același nivel** *cu pictura, ne-au atras atenția...* „Săptămîna", 1969, nr. 34(348), p. 3/5.

„Limba scrisă" (mai bine zis *scrierea*) nu constituie *un nivel intelectual,* ci este *„rezultatul"* unui anumit nivel de dezvoltare intelectuală; din această

[1] Ordinea *Asemenea acte artificiale de șoc* ar fi fost preferabilă (cf. §. 94).

cauză este greșită fraza: *Oare cum a fost posibil ca o mînă de oameni să construiască acești moai și să ajungă la* **un nivel intelectual** *cum este limba scrisă?* „Magazin" 1969, nr. 630, p. 3/8 (în schimb *nivel* este aici mai adecvat decît în exemplele anterioare).

378. Deosebit de frecvent, în diverse combinații este adjectivul *înalt* — folosit cu sens abstract (*înalt imbold*, „Magazin" 1969, nr. 630, p. 1/1, *înaltă rigoare științifică*, RL 1969, nr. 7731, p. 3/5, *înaltă ținută*, „Săptămîna" 1969, nr. 41 (355), p. 3/1).

379. Printre adjectivele prea des întrebuințate se numără și *fericit*, pe care îl întîlnim determinînd tot felul de substantive: *eveniment fericit, ocazie fericită, întîmplare fericită, descoperire fericită*, și chiar *interpretare fericită* sau *reprezentare fericită* (cf. *Acestea* [piesele] *nu pot avea o reprezentare* **fericită** *decît ajutate de un om de teatru.* „Săptămîna", Seria nouă 1971, nr. 21, p. 5/2). În unele combinații, *eveniment fericit*, de pildă, *fericit* e greu de înlocuit. Alteori, însă, se pot folosi și alte adjective, la fel de potrivite sau chiar mai potrivite: în *reprezentare fericită* mai adecvat era determinantul *reușit (reprezentare reușită)*, calificarea unei *interpretări* ca fiind *inspirată, inteligentă, adecvată, apropriată* etc. este fără îndoială mai sugestivă, spune mai mult, decît formula *interpretare fericită*.

380. Substantivul *punct* face și el parte dintre cuvintele utilizate mai des decît ar fi justificat de situațiile în care apare. Preluînd termenul din ordinea de zi

a ședințelor — care cuprind diverse „numere" de *puncte* —, îl întrebuințăm în numeroase alte împrejurări, în care am putea recurge la cuvinte mai potrivite. Se vorbește adeseori de **punctele** (în loc de *obiectivele) planului de muncă*, de **punctele** (în loc de *problemele) unei lucrări*. Din obișnuința în discuție rezultă și întrebuințarea abuzivă a termenului în textul: **Puncte** *pozitive în realizările studioului au constituit spectacolele...* „Săptămîna" 1969, nr. 33(347), p. 3/4. Formularea e și pleonastică în măsura în care o *realizare* presupune un fapt „pozitiv" — o *realizare negativă* sau *„puncte" negative în realizările studioului* nu reprezintă formulări corecte. Evitarea termenului *punct* presupune o altă organizare a frazei citate.

381. Dacă cele mai multe clișee le întîlnim în diverse domenii, unele aparțin numai anumitor limbaje. Emfaticul *Creator de frumos* proliferează, luînd locul sobrului *artist*, în comentariile artistice (cf. *Toate acestea ne îndeamnă să credem în flori... dorindu-le cît mai des în preajma* **creatorilor de frumos.** „Magazin" 1969, nr. 626, p. 5/3), după cum *omonim* apare cu regularitate în comentariile de filme inspirate din diverse opere literare — cf. *„Stelele din Eger" ecranizare după romanul* **omonim** *de ...* „Săptămîna" 1969, nr. 39(353), p. 1/2 sau *povestirea* **omonimă** *a lui Maxim Gorki transpusă cinematografic ... Idem*, nr. 34(348), p. 2/3.

382. Aceeași modă căutată face ca numele lui Eminescu să fie înlocuit prin formula *Luceafărul poeziei (românești)* — care nu lipsește din nici un articol, din nici o emisiune de radio, din nici o lecție, din nici o teză

în care este vorba și de marele poet (cf., de exemplu, *La orele 20.30... programul I continuă să ofere o antologie vorbită a operei* **Luceafărului poeziei** *noastre.* „Săptămîna" 1969, nr. 44(355), p. 3/6), după cum M. Sadoveanu se identifică cu *Ceahlăul literaturii (noastre).* Figuri de stil remarcabile în textele critice în care au apărut prima dată, exprimînd aprecierea, emoția comentatorului față de creatorul asupra căruia își apleca mintea și sufletul, ele devin, prin abuz, niște formule stereotipe, uscate, chiar ridicole uneori.

383. Prin frecvența cu care apare, forma de plural *lauri,* întrebuințată cu sensul metaforic „succes", „glorie", devine aproape un termen „tehnic" în comentariile artistice — cf. *Ionel Pintea a adăugat noi* **lauri** *palmaresului.* „Săptămîna" 1969, nr. 41(355), p. 3/5. Nu lipsesc nici întrebuințările incorecte ale termenului, astfel în *Alți doi cîntăreți români au fost încununați cu* **laurii** *principali ai prestigiosului concurs.* „Săptămîna" 1969, nr. 41(355), p. 3/5, *lauri* este identificat greșit cu *premiu* și folosit în locul lui (sensul „succes", cu care este utilizat în mod obișnuit, nu se potrivește în contextul general al propoziției).

Rezultat al unei „mode", clișeele dau exprimării un caracter stereotip, artificios și, adeseori, incorect.

IV. LIMBA ROMÂNĂ ACTUALĂ

384. Din noianul de fapte discutate în paginile precedente se conturează, în linii foarte generale, configurația actuală a limbii române: se constată mode trecătoare, se desprind anumite tendințe, se degajă caracteristici derivînd din raporturile care se stabilesc între diferitele variante ale limbii în cadrul ansamblului. Reiese cu evidență legătura dintre limbă și epocă, dintre limbă și societatea în care își îndeplinește funcția comunicativă.

385. Trăim într-o perioadă de spectaculoasă dezvoltare a științei, într-o perioadă în care realizările științifice și tehnice se impun atenției tuturor și ajung, prin rezultatele lor concrete, să ocupe un loc tot mai mare în viața cotidiană.

Prestigiul științei și al tehnicii, importante componente ale conștiinței sociale actuale, se manifestă lingvistic în atracția pe care o exercită termenul de specialitate, termenul tehnic. Abundența și frecvența cuvintelor tehnice în publicistică, în literatură, în critica artistică, în vorbirea de toate zilele, circulația termenilor tehnici de la un domeniu de specialitate la altul, constituie caracteristici izbitoare ale limbii actuale. Nu e de mirare, în aceste condiții, că se ajunge uneori la abuz, la îngrămădiri haotice de cuvinte împrumutate terminologiei științifice și tehnice, care par „a face bine", dar care „fac rău", dînd comunicării un caracter neadecvat, făcînd-o uneori, cum am văzut, ininteligibilă. Transferul ter-

menilor de la un domeniu la altul își are de asemenea pericolele sale. Orice transfer implică o analogie, iar analogia presupune accentuarea unor caracteristici și neglijarea altora. Preluarea unui termen dintr-un domeniu și aplicarea lui la un fapt aparținînd altei zone a realității, altei sfere de idei, e justificată în măsura în care pune fenomenul într-o lumină nouă, iar acest rezultat se obține numai cu condiția să nu se neglijeze caracteristicile esențiale ale conceptului desemnat de cuvînt în domeniul propriu.

Transferul fără finalitate — alta decît aceea de a folosi un cuvînt mai „rar" sau mai „savant" — riscă, cum am constatat în numeroase cazuri, să conducă la formulări incorecte, deformante sau fără sens, uneori ridicole.

386. Radioul, televiziunea, școala pun mase tot mai largi de vorbitori în contact cu limba literară. Se adîncește și se răspîndește în conștiința vorbitorilor distincția dintre exprimarea familiară, cotidiană și cea „îngrijită", „oficială". Din această distincție derivă grija de evitare a greșelilor curente și dorința de exprimare elegantă, accentuate de solicitările unei vieți sociale, care devine, pentru cei mai mulți, net preponderentă azi față de cea familială, în sens strict. Școala, serviciul, ședințele, diversele activități artistice și culturale lărgesc și diversifică contactele umane, înmulțesc ocaziile de comunicare în condiții diferite de cele „de acasă" și obligă la o adaptare lingvistică față de interlocutor.

Mai adecvată, în cele mai diverse situații, se relevă a fi limba literară și, cum caracteristica cea mai frapantă (dar nu și cea mai importantă) a acestei

variante lingvistice o constituie prezența unui mare număr de neologisme, neologismul devine simbolul exprimării îngrijite, capătă o aureolă de superioritate, nu totdeauna justificată. Abuzul, folosirea neadecvată a neologismului și, în general, a termenului rar, încălcarea restricțiilor semantice și gramaticale fac să apară, din dorința rău înțeleasă de exprimare „aleasă", un tip specific de greșeală — *cultismul*.

387. Acest fenomen negativ reprezintă, însă, numai reversul, de importanță secundară, al unui proces complex și pozitiv: extinderea limbii literare, creșterea prestigiului ei, a atenției față de exprimare. Iar respectul față de limba pe care o folosim, aspirația de a vorbi și de a scrie îngrijit și „frumos", reprezintă o componentă importantă a culturii unui popor.

388. Numeroasele articole și studii de cultivare a limbii, rubricile din diversele publicații („Steaua", „Informația Bucureștiului", „Iașul literar", „Presa noastră", „Tribuna", „Argeș" etc.), care se ocupă de corectitudinea lingvistică, emisiunile radiofonice și de televiziune consacrate aceleiași probleme satisfac și stimulează această necesitate social-culturală pe care o reprezintă dorința de exprimare îngrijită și clară. Corectitudinea și claritatea reprezintă cele două exigențe fundamentale ale unei comunicări eficace. Între aceste două calități există, de altfel, o strînsă legătură: o formulare pentru a fi clară trebuie să fie corectă.

389. Nu rareori dorința de exprimare „izbitoare", plastică, originală prevalează asupra grijii de expri-

mare corectă și limpede și se ajunge la formulări căutate, artificioase, uneori greșite. Această goană după termenul „rar" sau frapant aduce în circulație, în funcție de situație și, mai ales, de gust personal,neologisme, termeni tehnici, arhaisme etc. Predilecția pentru arhaism reprezintă, adeseori, un fel de reacție voită față de abundența neologismelor, a termenilor tehnici. Exagerarea, și în acest sens, duce, ca și excesul neologistic, la stridențe și artificios.

Efectul scontat, o formulare inedită, pregnantă sau frumoasă, se obține cu condiția unei foarte bune și aprofundate cunoașteri a resurselor limbii române, cu condiția unei atente dozări a faptelor lingvistice. Altfel, eforturile se irosesc eșuînd în manierism, în formulări „făcute" și chiar greșite. Și mai ales nu trebuie uitat că o formulare izbitoare presupune un fond deosebit, îmbracă un gînd mai puțin banal, o viziune ieșită din comun. Efortul de a exprima „inedit" banalități, truisme, nu poate conduce decît la o exprimare forțată, artificioasă, „umflată", iar disproporția dintre conținut și formă este totdeauna supărătoare.

De altfel, termenul „rar" își pierde această calitate cînd devine un termen „la modă". Frecventa utilizare îl banalizează, îl face tern și șters. Acest fenomen e mai ales evident cînd circulă cu insistență, la un moment dat, anumite combinații de cuvinte. Clișeele lingvistice sînt la fel de supărătoare ca și ticurile, cu care au, de altfel, și asemănarea că ajung să fie utilizate involuntar și ca urmare să apară în contexte cu totul nepotrivite.

390. O caracteristică a epocii noastre o constituie și ritmul extrem de rapid al vieții sociale sub cele mai

diverse aspecte. Această grabă generală își găsește expresia lingvistică într-o anumită tendință spre brevilocvență: destul de multe dintre preferințele înregistrate au în vedere modalități de exprimare mai scurtă. Din această categorie fac parte, de exemplu, tendința de a înlocui prin verbe simple grupări locuționale bine fixate în limbă, expresii curente (cf.§ 342–357), tendința de a păstra dintr-un grup nominal numai un component, care preia valoarea și funcția aceluiași grup (comp. *concert simfonic→simfonic*). Aceleiași nevoi de exprimare cît mai scurtă răspund unele derivate (cf. *aparținător, calamitat*) care au ca echivalente semantice normale combinații mai largi de cuvinte — *care (îi) aparține, distrus de calamitate* etc.

Graba se asociază, în asemenea situații, cu o economie verbală, veche de cînd lumea. Tendința către un efort cît mai redus este atît de activă în limbă, încît de foarte multă vreme lingvistica invocă, în explicarea a nenumărate fapte și modificări, legea minimului efort. Clișeele lingvistice reprezintă tot o manifestare a comodității.

391. Sub aspect lexical se poate afirma că specificul limbii actuale (mai ales în realizarea ei literară, dar și în celelalte ipostaze) îl constituie abundența termenului neologic și tehnic și marea varietate de derivate — mai ales substantive, abstracte în foarte multe cazuri, și adjective. În formarea de cuvinte noi, deși preponderența o au și în această perioadă sufixele, abundă formațiile cu prefixoide, dintre care, foarte multe, constituie formații de moment, combinații neviabile.

392. În ce privește g r a m a t i c a, atrag atenția ca tendințe prefigurînd evoluția ulterioară a limbii unele fenomene privind flexiunea nominală: adjectivele pronominale tind să fie tratate după modelul flexionar al adjectivelor propriu-zise, generalizînd la masculin singular și la feminin plural omonimia cazuală totală (§ 22). În general, regulile acordului în caz al adjectivului cu substantivul sînt adeseori încălcate. Cazurile de nerespectare a regulilor acordului dintre subiect și predicat îmbracă, de cele mai multe ori, forma acordului prin atracție sau a acordului după înțeles, și, deși destul de frecvente, reprezintă, în cele mai multe cazuri, nu t e n d i n ț e, ci simple greșeli de neatenție.

393. În domeniul flexiunii substantivale, ezitarea între două forme de plural și extinderea pluralelor în *-i* reprezintă particularitatea cea mai importantă.

De loc neglijabil pare a fi fenomenul extinderii opoziției singular / plural (prin folosirea unei forme de plural) la substantivele defective de număr.

394. Dacă în folosirea adjectivului, mai ales cînd e așezat după substantivul pe care-l determină, se înregistrează o simplificare flexionară, în utilizarea adverbelor se constată frecvent confuzia cu adjectivul (manifestată prin „acordul" adverbului), mai ales cînd adverbul determină un adjectiv (și suferă influența asimilatoare a adjectivului) sau în situațiile în care este regentul unui supin (cf. § 27 — 34); în acest ultim caz tratarea ca adjectiv a adverbului presupune o reorganizare a raporturilor sintactice în enunț.

395. În domeniul morfologiei verbului, continuă să se manifeste unele tendințe care acționează deja de foarte multă vreme în limba română. Confuzia dintre tipurile de conjugare ale verbelor în *-ea* și în *-e* se menține: *a rămîne* s-a impus (e acceptat și de limba literară), *a apare* și *a (com)place* se întîlnesc tot mai frecvent. Formele iotacizate mai persistă în limba populară, dar sînt intens concurate de cele cu radicalul refăcut, a căror generalizare este neîndoielnică. Sînt destul de răspîndite imperativele neliterare *nu fă, nu (te) du, nu zi.*

396. Un fenomen de dată mai recentă, reprezintă tendința de a utiliza formele paralele de prezent, cu sufix *(-ez, -esc)* sau fără sufix, ale unor verbe în *-a* sau în *-i* la infinitiv cu sensuri diferite. Ezitarea unor verbe între două modalități flexionare tinde să se rezolve prin specializare semantică: fiecare paradigmă se asociază constant cu unul (sau unele) din sensurile verbului, ajungîndu-se la scindarea verbului polisemantic originar în d o u ă verbe parțial omonime (cf. *acorda, acord* și *acorda, acordez,* de exemplu).

397. Sub aspectul construcției frazei, două particularități revin mai frecvent. O caracteristică frapantă reprezintă d i s c o n t i n u i t a t e a textului, separarea subordonatelor de propozițiile regente prin pauze specifice delimitării enunțurilor independente (în scris prin punct). Cauzalele, finalele etc. despărțite de propoziția regentă, încadrate în alt enunț, se întîlnesc foarte des. Avem a face, în acest caz, cu influența stilului oral asupra limbii scrise: în

expunerea orală, procedeul de fragmentare a textului cu scopul de a pune în evidență o propoziție subordonată este destul de obișnuit. Îl întîlnim, și fenomenul a fost remarcat pentru literatura beletristică, în diverse tipuri de texte— în articolul de ziar, în expunerea de popularizare, în critica literară, în textele științifice.

398. Destul de clar se desprinde în limba actuală și altă particularitate — oarecum contrară — tendința de a asigura o anumită c o n t i n u i t a t e expunerii prin jalonarea ei cu elemente destinate să stabilească legătura dintre diversele părți ale textului. Acest rol revine de cele mai multe ori demonstrativelor: *(de)aceea*, *aceasta*, *asta* apar frecvent, mai ales la început de frază, reluînd, tot textul precedent sau o parte a lui (cf. § 105) și punctează astfel desfășurarea logică a expunerii.

O funcție analogă îndeplinesc adjectivele demonstrative (mai ales cel de apropiere, *acest*) însoțind frecvent în limba actuală, un substantiv, care, plasat de obicei la începutul unei fraze, este reluat din fraza precedentă (vezi § 105, 107) sau constituie o referire globală la cele expuse anterior. Adjectivul demonstrativ îndeplinește, în aceste situații, rolul obișnuit al articolului. Fenomenul presupune o slăbire a valorii deictice a articolului (o desemantizare, un grad superior de abstractizare), dar și o atenuare a sensului demonstrativ al adjectivului.

399. Imaginea limbii actuale, schițată prin cele cîteva trăsături formulate mai înainte, se desprinde din fapte, din multiplele exemple discutate în paginile precedente; cele mai multe subliniază g r e ș e l i , mai

rare sau mai frecvente, mai grave sau mai puțin grave, altele relevă însă p r e f e r i n ț e . Dar greșeli sau preferințe, pot reprezenta, în egală măsură, t e n d i n ț e de evoluție, de modificare a structurii lingvistice în general sau de schimbare a configurației limbii literare. Acceptarea demonstrativului *asta*, extinderea viitorului de tip *o să vină*, *are să vină* sau admiterea imperfectului *vroia* reprezintă modificări ale normelor limbii literare, care s-au produs în ultimele decenii.

Avînd în vedere cultivarea limbii, lucrarea s-a oprit mai ales asupra fenomenelor negative din exprimarea actuală. Pentru a nu ajunge, însă, la concluzii și aprecieri eronate e necesar să se țină seama de faptul că exprimările greșite sau nerecomandabile nu reprezintă, raportate la ansamblul textelor în care au fost înregistrate, decît un procent neînsemnat. De asemenea, faptul că exemplele provin dintr-un număr limitat de surse se explică prin limitarea de informație și prin preferințele de lectură ale autoarei: concluzia că publicațiile mai frecvent citate sînt mai neîngrijit scrise decît altele ar fi deci falsă sau răuvoitoare.

Lucrări de limbă literară și de cultivare a limbii
(Bibliografie selectivă)

Adam, *I.*, *Impasul beției de cuvinte*, „Scînteia", 1969, nr. 8206, p. 8.

„Modă lexicală", „Scînteia", 1970, nr. 8331, p. 4.

Andriescu, *Al.*, *Cercetarea stilurilor limbii române literare*, „Iașul literar", 1960, nr. 9, p. 55—58.

Semnificația cultivării limbii literare în trecut și astăzi, „Iașul literar", 1960, nr. 7, p. 65—69.

Avram, *M.*, *Repetiții și pleonasme*, PN, 1965, nr. 4, p. 33—35.

Tot despre pleonasme, PN, 1965, nr. 5, p. 37—38.

Bolocan, *Gh.*, *Unele caracteristici ale stilului publicistic al limbii române literare*, SCL, 1961, nr. 1, p. 35—71.

Botez, *D.* *Cultivarea limbii române*, „Informația", 1969, nr. 4914, p. 2.

Limba „literară" și... neliterară, RL, 1969, nr. 7780, p. 3.

Bratu, *S.* *Clișee și mănuși în critica poeziei*, GL, 1962, nr. 41, p. 3.

Bulgăr, *Gh.*, *Despre limbajul criticii literare*, CL, 1959, nr. 1—2, p. 214—218.

Tendințe în sintaxa limbii române literare contemporane, LR, 1962, nr. 4, p. 411—420.

Byck, *J.*, *Formarea limbii noastre literare*, GL, 1956, nr. 42, p. 1 și 2.

Limba ziarelor noastre, PN, 1959, nr. 11, p. 22—23.

Cazacu, *B.*, *Studii de limbă literară. Problemele actuale ale cercetării ei.* București, 1960.

Ciobanu, *Fulvia*, *Scrierea cuvintelor compuse*, București, 1958.

Ciobanu, *Fulvia*, **Sfîrlea**, *Lidia*, *Cum scriem. Cum pronunțăm corect*, București, 1970.

Coteanu, *I.*, *Cuvinte noi și cuvinte vechi (note de cultivare a limbii)*, LR, 1959, nr. 2, p. 76—79.

Note de cultivare a limbii, LR, 1959, nr. 3, p. 47—53.

„Romana literară" și problemele ei principale, București, 1961.

Aspecte ale limbajului popular actual, LR 1963, nr. 1, p. 59–67.
Dănăilă, *I.*, *Note de cultivare a limbii*, LR 1960, nr. 5, p. 79–84.
Abaterea și greșeala în limbă, LR, 1965, nr. 2, p. 209–212.
Dimitrescu, *Florica*, *Cuvinte și sensuri noi în presa actuală*, LR, 1962, nr. 2, p. 131–139, nr. 4, p. 387–399.
Graur, *Al.*, *Baza limbii noastre literare*, GL, 1956, nr. 29, p. 5.
Clișee, PN, 1958, nr. 3, p. 6.
Note de cultivare a limbii, LR 1960, nr. 3, p. 27–32.
Limba corectă, București, 1963.
Limbajul sportiv, PN, 1967, nr. 12, p. 30–31.
Tendințele actuale ale limbii române, București, 1968.
Rolul lingvistic al presei, PN, 1968, nr. 5, p. 13–14.
Pleonasme, LR, 1969, nr. 2, p. 175–177.
Limbajul conferențiarului, București, 1968.
Iordan, *Iorgu*. *Limba română actuală. O gramatică a „greșelilor"*, Ed. a II-a, București, 1947.
Limba literară — Privire generală. LR 1954, nr. 6, p. 52–77.
Problemele limbii literare. Pentru cultivarea limbii, GL, 1955, nr. 7, p. 1.
Cultivarea limbii, LR, 1956, nr. 5, p. 5–12.
Despre inovație în limbă, SCL, 1960, nr. 3, p. 519–526.
Note de cultivare a limbii, LR 1961, nr. 1, p. 45–47.
Note de cultivare a limbii, LR, 1962, nr. 1, p. 13–16.
Neologisme... și neologisme, LR, 1962, nr. 3, p. 283–290.
„Neaoșisme", LR, 1963, nr. 2, p. 158–164.
Neaoșisme (a drumeți, drumețit, a zămisli, a plămădi, plaiuri, meleaguri, a ostoi, trudă, vlăstar,

estimp, într-o mică de ceas, cumsecădenie, (a)isca), LR, 1964, nr. 5, p. 463—465.

Guțu Romalo, *Valeria, Abaterea lingvistică*, LR, 1961, nr. 6, p. 528—538.

„Cultismul", LR, 1964, nr. 1, p. 20—29.

Istrate, *G., Limba română literară. Studii și articole*, București, 1970.

Ivănescu, *G., Problemele capitale ale vechii române literare*, Iași, 1947.

Macrea, *D., Despre problemele studiului limbii literare*, *LR*, 1955, nr. 3, p. 17—39.

Presa și dezvoltarea limbii literare, PN, 1963, nr. 5—6, p. 25—26.

Maneca *C. Cuvîntul tehnic în stilul presei noastre*, LR, 1959, nr. 5, p. 11—13.

Considerații asupra stilurilor limbii române literare în lumina frecvenței cuvintelor, LR, 1966, nr. 4, p. 353—366.

Mihăiescu, *N., Limba noastră. Probleme de lexic și construcții gramaticale*, București, 1963.

Abateri de la exprimarea corectă, București, 1963.

Ocheșeanu, *Rodica, Observații asupra folosirii greșite a prepozițiilor în limba unor publicații*, LL, 1951, nr. 5, p. 40—51.

Philippide, *Al., Stăpînirea limbii*, „Contemporanul", 1960, nr. 15 (704), p. 3.

Cîteva cauze de stricare a limbii, „Luceafărul", 1962, nr. 8, p. 4.

Petrovici, *E. Baza dialectală a limbii noastre naționale*, LR, 1960, nr. 5, p. 60—78.

Poenaru, *C., Cum scriem, cum vorbim*, „Scînteia", 1962, nr. 5482, p. 3.

Popescu-Marin, *Magdalena, Influențe ale stilului tehnico-administrativ*, PN, 1965, nr. 11, p. 45—46.

Poezia prozei sau proza poeziei, PN, 1967, nr. 2, p. 37—38.

Regman, *C., Cînd beția de cuvinte îneacă exigențele criticii*, „Scînteia", 1969, nr. 8030, p. 4.

Rosetti, *Al.*, *Despre unele probleme ale limbii literare*, București, 1956.

Despre bazele limbii române literare, SCL, 1969, nr. 4, p. 423–425.

Șuteu, *Flora*, *Expresia „la modă"*, LR, 1959, nr. 3, p. 54–57.

Pe marginea unor poezii ale tinerilor, „Luceafărul", 1962, nr. 11, p. 4.

Tohăneanu, *G.I.*, *Tendințe noi în structura frazei artistice contemporane*, „Scrisul bănățean", 1959, nr. 1, p 62–67.

Indice de materii*

* Cifrele din indice trimit la paragrafe.

Cuprins

REDACTOR : VIORICA PALENCIUC
TEHNOREDACTOR : FLORICA WEIDLE

COLI DE TIPAR : 18. INDICI PENTRU CLASIFICAREA ZECIMALĂ : BIBLIOTECI MARI : 459—5, BIBLIOTECI MICI : 4.

TIPARUL EXECUTAT SUB COMANDA NR. 10 978 LA COMBINATUL POLIGRAFIC „CASA SCÎNTEII“ PIAȚA SCÎNTEII NR. 1 BUCUREȘTI
REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMANIA

